

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

1

ROČNÍK 26 (LIII)
PRAHA
LEDEN
1980
CENA 10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), doc. ing. Milan Brannický, CSc., ing. Emil Divila, CSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., ing. Zdeněk Hoffmann, CSc., doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Pič, CSc.

Za vedení časopisu odpovídá prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1979

■
Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozbor a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—.

■
Научный журнал ЗЕМЕДЕЛЬСКАЯ ЭКОНОМИКА публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства и пищевой промышленности. Издает Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации по сельскому хозяйству. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

■
The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA publishes studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics and the economics of food — production industry. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 7.

■
Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiet der Ökonomie der Landwirtschaft und Nahrungsmittelindustrie. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Information der Landwirtschaft. Erscheint monatlich. Redaktion 120 56 Prag 2, Slezská 7.

PROBLÉMY ORGANIZÁCIE A RIADENIA POĽNOHOSPODÁRSKÝCH PODNIKOV V PODMIENKACH ĎALŠEJ KONCENTRÁCIE A ŠPECIALIZÁCIE

Cielom tohto tematického čísla je informovať našu ekonomickú verejnosť o posledných prácach Výskumného ústavu ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva v Bratislave z oblasti organizácie a riadenia poľnohospodárskych podnikov. Predosielame ich touto vstupnou orientáciou o ich tematickom zameraní:

Príspevok *Živočišna výroba v odvetvovom systéme poľnohospodárskeho podniku* upozorňuje na problémy spojené s uplatňovaním odvetvového princípu v organizácii a riadení poľnohospodárskych podnikov vo forme odvetvovo špecializovaných úsekov v JRD. Dáva odpoveď na konkrétne riešenia, ako v úseku živočišnej výroby modifikovať odvetvový systém v jeho vnútornej organizačnej a riadiacej štruktúre a ako usporiadať jeho naturálne a hodnotové väzby k úseku rastlinnej výroby a k úseku technických služieb a informačné väzby k ekonomickému útvaru.

Otázkam ekonomického riadenia je venovaný článok *Problémy organizácie vnútropodnikového chozrasčotu v podmienkach odvetvovej organizačnej štruktúry*. Nastoluje podnetné pohľady na zosúladenie organizačnej (útvarevej) a ekonomickej štruktúry (chozrasčotných útvarov) poľnohospodárskeho podniku a dochádza k záveru, že je nutné prehodnotiť praktizovanú organizačnú štruktúru z hľadiska zvýšenia účinnosti vnútropodnikového chozrasčotu. Rieši ďalej metodické otázky plánovania úloh hospodárskych a nákladových stredísk a regulácie vzájomných hodnotových vzťahov chozrasčotných útvarov najmä prostredníctvom vnútropodnikových cien.

Príspevok *Analýza a modelovanie potreby informácií v poľnohospodárskych podnikoch* obracia pozornosť na dynamickú stránku systému vnútropodnikovej organizácie a riadenia, konkrétnejšie na rozhodovací proces ako ústredný prvok riadiacej činnosti. V kontexte s úsilím teoretického frontu o maximálnu objektivitu rozhodovania stanovením normatívnych postupov rozhodovacích procesov, zahrňujúcich aj informačné vybavenie rozhodovacích subjektov v potrebnom rozsahu, článok informuje o zásadách, podľa ktorých sa vypracovali modely potreby a toku informácií v riadiacich procesoch. Modely obsahujú determinované rozhodnutia a k nim priradené selektované informácie pre jednotlivé riadiace stupne v poľnohospodárskom podniku.

Ďalšie príspevky poskytujú odlišný pohľad na organizačnú štruktúru podniku a jeho jednotiek tak povediac z pohľadu zdola, tvorbou pracovných kolektívov v špecializovaných výrobných alebo obslužných jednotkách.

Autori článku *Analýza delby práce v kolektívoch mechanizátorov rastlinnej výroby* sa zamieravajú na identifikáciu vzťahov medzi delbou práce u mechanizátorov poľnej rastlinnej výroby a jednotlivými organizačnými formami a veľkosťou kolektívu mechanizátorov. Hoci príspevok vyúsťuje do kritéria vytvárania rozhodujúcich pracovných kolektívov v rastlinnej výrobe,

navodzuje závažný problém, ako v špecifických výrobnotechnických podmienkach rastlinnej výroby začleniť jednotky organizácie práce do organizačnej štruktúry odvetvového útvoru (úseku) rastlinnej výroby.

Analogické zameranie má aj príspevok *Formovanie pracovných kolektívov v špecializovaných farmách dojnic a ošípaných*.

Článok *Ekonomické a socioprofesionálne aspekty opravárenstva strojov v poľnohospodárskych podnikoch* treba privítať ako jeden z mála sond do opravárenskej činnosti, ktorej efektívnosť (v poňatí autorov) je podmienená nielen technickou úrovňou a priemyselnými metódami práce, ale aj profesionalizáciou opravárov a organizačnou prestavbou opravárenstva.

Dr. ing. Eugen Palášthy, CSc., riaditeľ VÚEPP, Bratislava

Hlavnou cestou rozvoja poľnohospodárskej výroby v súčasných podmienkach je uplatnenie vedeckotechnického pokroku pre jeho ďalšie spriemyslenie. Tento proces je sprevádzaný prehlbovaním spoločenskej delby práce v jej dvoch javových formách — v špecializácii a koncentrácii výroby — s následným rozvojom medzipodnikovej kooperácie a agropriemyselnej integrácie, presadzujúcich sa vo všetkých odvetviach poľnohospodárskej výroby.

Prestavba odvetvia živočíšnej výroby na priemyselnú základňu sa uskutočňuje postupne v závislosti od pripravenosti a prestavby jej materiálno-technickej základne a od postupného uplatňovania priemyselnej technológie vo výrobe krmív. Úspešný prechod na priemyselné metódy výroby závisí mimo iného aj od prípravy kádrov a od zdokonaľovania systému organizácie a riadenia výroby ako predpokladu racionálneho využitia materiálno-technickej základne.

Postupné zavádzanie odvetvového systému organizácie a riadenia v poľnohospodárskych podnikoch prináša zmenu aj v organizácii a riadení živočíšnej výroby. Živočíšna výroba sa stáva relatívne samostatnou organizačnou a chozrasčotnou jednotkou a v súvislosti s tým sa menia vertikálne i horizontálne vzťahy a väzby tak vo vnútri úseku, ako aj medzi jednotlivými úsekmi navzájom. Správne organizované, v organizačných normách zakotvené a uplatňované vertikálne i horizontálne vzťahy a väzby úseku ŽV rozhodujú o úspešnosti organizátorskej a riadiacej práce a teda o naplnení poslania živočíšnej výroby — uspokojiť neustále rastúce potreby surovín živočíšneho pôvodu a tak prispieť k zabezpečeniu vysokej úrovne výživy ľudu.

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ RIEŠENIA

Socialistické poľnohospodárske podniky v ČSSR prešli istým historickým vývojom. Svojou výrobnou, organizačnou, riadiacou, ekonomickou a sociálnou štruktúrou predstavujú sústavu útvarov, ktoré sú odrazom dosiahnutého stupňa ekonomického vývoja, spoločenskej delby práce prejavujúcej sa v dvoch vzájomne sa podmieňujúcich procesoch a sociálneho vývoja, ktoré realizujú výrobný program.

Podnik, ako aj každý útvar, má svoju vnútornú formálnu hierarchiu, svoj riadiaci mechanizmus. Predstavuje teda hierarchickú štruktúru, ktorá

sa navonok prejavuje ako zložitá, vzájomne spätá a podmieňujúca sa sieť formálnych vertikálnych i horizontálnych vzťahov a väzieb. Vertikálne vzťahy a väzby vyjadrujú riadiace vzťahy (nadriadenosť, podriadenosť), t.j. spôsob podriadenia na úrovni vedenia podniku a jeho orgánov, resp. aj vo vnútri jednotlivých úsekov (pri odvetvovej organizácii) pri uplatnení princípu demokratického centralizmu. V riadení sa to prejavuje v racionálnom usporiadaní vnútornej štruktúry podniku s vymedzením práv a povinností riadených zložiek a riadiacich funkcionárov a pracovníkov.

Vertikálne vzťahy vo vnútri jednotlivých úsekov výroby sa prejavujú vo forme tvorby nižších riadiacich útvarov, v spôsobe vnútroúsekového riadenia a v miere účasti pracujúcich na riadení. Horizontálne vzťahy a väzby v nadväznosti na vertikálne vzťahy sa prejavujú ako vzťahy vzájomnej spolupráce a koordinácie medzi úsekmi, resp. jednotlivými útvarmi zabezpečujúcimi plnenie výrobných úloh. Svoje vyjadrenie nachádzajú v naturálnych (hmotneenergetických) i hodnotových väzbách.

Vymedzenie kategórií vertikálne a horizontálne vzťahy a väzby v poľnohospodárskych podnikoch nám umožnilo identifikovať tieto základné vzťahy a väzby, do ktorých vstupuje úsek živočíšnej výroby. Sú to:

a) Vertikálne vzťahy a väzby medzi vedením podniku a úsekom živočíšnej výroby, ktoré vyjadrujú hierarchiu jednotlivých riadiacich zložiek a ich vzťahy. Reprezentujú ich jednotlivé liniové riadiace útvary, a to hlavne ich prácu a povinnosti, resp. náplne činností, ktoré vymedzuje organizačný poriadok.

b) Vertikálne vzťahy a väzby vo vnútri úseku živočíšnej výroby. Reprezentuje ich štruktúra riadiacich liniových útvarov a štábných pracovníkov, determinovaná vnútorným členením úseku, stupňom špecializácie, koncentrácie výroby a kooperáčnych vzťahov.

c) Horizontálne vzťahy a väzby medzi úsekom ŽV a ostatnými úsekmi, a to najmä úsekom rastlinnej výroby a úsekom technických služieb. Realizujú sa na základe uplatňovaných naturálnych a hodnotových väzieb vjadrené pravidla vo vnútropodnikových odberateľsko-dodávateľských vzťahoch, resp. vnútropodnikových cenách.

d) Horizontálne vzťahy a väzby medzi jednotlivými útvarmi vo vnútri úseku živočíšnej výroby, t.j. najmä vzťahy medzi jednotlivými chovateľskými a zásobovacími skupinami.

e) Horizontálne vzťahy medzi úsekom živočíšnej výroby a vonkajším okolím navonok realizovanými podnikom pri uskutočňovaní medzipodnikovej spolupráce a pri realizovaní vzťahov k podniku služieb biologického aj technického charakteru.

Vzťahy a väzby úseku živočíšnej výroby sa v riadiacom procese realizujú prostredníctvom informácií, ktoré odrážajú produkciu a reprodukciu vo výrobnom procese. Úspešne rozvíjať činnosť môže poľnohospodársky podnik len koordinovaným pôsobením organizačných a riadiacich vzťahov. Preto je potrebné vytvoriť takú sieť vnútorných vzťahov medzi jednotlivými úsekmi a útvarmi v podniku, ktorá zabráni ich izolovanému pôsobeniu, resp. ich snahám uprednostňovať svoje záujmy pred záujmami celopodnikovými. Len vzájomnou súčinnosťou pri plnení základných funkcií jednotlivých úsekov a útvarov možno dosiahnuť úspech podniku ako celku.

MATERIÁL A METÓDA

Pre podrobný výskum sme vybrali poľnohospodárske podniky, ktoré spĺňali metodikou stanovené kritériá:

- zlúčený podnik, uplatňujúci odvetvové kritérium v organizácii a riadení;
- veľkosť podniku v rozpätí 3–7 tis. ha p. p.;
- výraznejšia vnútro podniková špecializácia v živočíšnej výrobe;
- uplatňovanie veľkovýrobných technológií aspoň u niektorých druhov hospodárskych zvierat;
- skutočné, alebo v blízkej budúcnosti plánované využívanie kooperácie v živočíšnej výrobe.

Súbor tvorili tieto podniky:

	výmera p. p.	zameranie ŽV	DJ na 100 ha p. p.
JRD Blatné	3 870	chov dojníc a výkrm HD	59,27
JRD Jaslovské Bohunice	4 700	výkrm HD a výkrm ošípaných	60,02
JRD Dobrá Niva	6 728	výkrm HD a výkrm ošípaných	57,12
JRD Očová	4 364	chov dojníc a výkrm ošípaných	39,81
JRD Pezinok	3 725	chov dojníc a výkrm HD	39,90
ŠM Prešov	3 942	výkrm HD a výkrm ošípaných	64,67
ŠM Senec	5 173	chov dojníc	81,32
Agrokomplex Turč. Teplice	4 171	odchov HD a chov oviec	55,04

Podklady sme získali pomocou rozsiahleho dotazníka, ktorý vypracoval každý podnik a ktorý sa dotýkal všetkých problémových okruhov, ktoré metodika predpokladala riešiť.

Podklady sme ďalej získali riadenými rozhovormi s vedúcimi pracovníkmi ŽV, priamymi pozorovaniami, ako aj štúdiom a rozborom organizačných poriadkov skúmaných JRD a ŠM, z koncepčných materiálov MPVŽ SSR a použili sme aj údaje ústrednej banky údajov PRR.

Získané poznatky slúžili pre identifikáciu jednotlivých faktorov vplyvujúcich na organizáciu a riadenie. Umožnili charakterizovať stav v organizácii a riadení vo vnútri úseku ŽV a preskúmať vertikálne a horizontálne vzťahy a väzby, do ktorých vstupuje úsek ŽV. Získané poznatky na vybranom súbore poľnohospodárskych podnikov umožnili splniť závery výskumu.

VÝSLEDKY ANALÝZY

Faktory vplyvajúce na organizáciu a riadenia živočíšnej výroby

Pri vyhodnotení dosiahnutej koncentrácie zvierat v skúmaných podnikoch sme jednoznačne zistili, že v dôsledku zlučovania vzrástla koncentrácia zvierat v poľnohospodárskych podnikoch a že u väčšiny podnikov je vyššia ako okresný priemer (tab. I).

Podniková špecializácia sa presadzuje len veľmi pomaly, počet kategórií zvierat chovaných v jednom podniku sa pohybuje od 4 (Jaslovské Bohunice) do 9 (ŠM Prešov). Priaznivejšie hodnoty sme zistili pri skúmaní stupňa vnútro podnikovej špecializácie, vyjadrenej priemerným

počtom základných kategórií zvierat chovaných na jednej lokalite. Hodnoty tohto ukazovateľa sa pohybovali od 2,7 (JRD Pezinok) do 4,2 (JRD Blatné). V priemere chovajú v poľnohospodárskych podnikoch tri kategórie zvierat na jednej lokalite.

I. Koncentrácia zvierat v skúmanom súbore v porovnaní s priemerom príslušných okresov

Podnik	Počty zvierat							
	HD		kravy		ošípané		ovce	
	celk.	v okr.	cel.	v okr.	cel.	v okr.	cel.	v okr.
JRD Blatné	2 549	1 992	478	768	4 600	3 930	—	—
J. Bohunice	2 194	1 544	844	643	6 060	3 913	—	—
Dobrá Niva	3 518	1 599	1 368	536	6 780	3 247	1 800	1 073
Očová	2 100	1 599	1 050	536	400	3 247	1 000	1 073
Pezinok	1 666	1 992	989	769	1 249	3 930	—	—
ŠM Prešov	2 138	1 688	766	617	3 324	1 987	720	1 207
Senec	4 839	1 992	3 034	769	3 300	3 930	—	—
Agrokomplex Turč. Teplice	2 256	1 291	1 000	603	839	1 276	903	655

Veľkovýrobné technológie sa do živočíšnej výroby zavádzajú postupne. Zistili sme, že vedúci pracovníci majú snahu zlepšiť ustajňovacie podmienky. Okrem nových stavieb sa podniky zameriavajú najmä na rekonštrukciu ustajňovacích priestorov so zámerom usmernenia presunu jednotlivých kategórií zvierat a tým zvýšenia koncentrácie a vnútropodnikovej špecializácie, a to najmä v chove dojníc, výkrme HD a výkrme ošípaných.

Produktivita práce vyjadrená normou obsluhy zodpovedá úrovni ustajnenia. Napr. priemerné normy obsluhy sa pohybujú v chove kráv od 13,6 v tradičnej maštali cez 19,8 v adaptovanom do 22,9 vo veľkokapecitnom kravine.

Počty manuálnych a technicko-hospodárskych pracovníkov sú závislé od stupňa špecializácie a od technickej vybavenosti práce. Pretože v živočíšnej výrobe mechanizácia pracovných procesov nenastupuje takým tempom ako v rastlinnej výrobe, resp. súvisí s novou výstavbou, podiel manuálnych a technicko-hospodárskych pracovníkov je v podniku spravidla vyšší ako v rastlinnej výrobe. Výskum nám potvrdil, že zavádzanie veľkovýrobnej technológie do ŽV, zvyšovanie technickej vybavenosti a zmeny v organizácii práce prinášajú so sebou vznik nových profesií u manuálnych i technicko-hospodárskych pracovníkov, vznik nových špecializovaných funkcií. Napr. profesia dojič-krmíč v tradičnej maštali

nadobúda vo veľkokapacitnom kravíne charakter operátora a doplňujú ju profesie státnik, pôrodník. Zároveň sa stále viac presadzuje zavádzanie viacsmennej prevádzky a to nielen vo výrobe, ale aj v riadení.

Činitele vplývajúce na formovanie vertikálnych a horizontálnych vzťahov a väzieb v úseku živočíšnej výroby

Vertikálne vzťahy a väzby v úseku ŽV

V organizácii a riadení úseku ŽV sa v skúmaných podnikoch vyskytli tri základné varianty v závislosti od stupňa koncentrácie a vnútropodnikovej špecializácie na lokalitách, resp. v chovoch.

V prvom variante sa úsek ŽV člení na nešpecializované farmy, ktoré sú totožné s lokalitami pôvodných zlúčených podnikov. Vedúcemu úseku ŽV podliehajú vedúci fariem a podľa potreby zootechnici-špecialisti, ekonóm úseku, mechanizátor ŽV.

V druhom variante sa úsek ŽV člení na špecializované chovy bez ohľadu na lokalitu, na ktorej sú zvieratá umiestnené (JRD Jaslovské Bohunice a Dobrá Niva). Vedúci úseku riadi vedúcich špecializovaných chovov a podľa potreby ekonóma úseku alebo aj mechanizátora ŽV.

V treťom variante sa úsek ŽV člení na špecializované farmy, pričom vedúci farmy v dôsledku neukončenej vnútropodnikovej špecializácie riadi aj „zvýškovú“ výrobu (JRD Pezinok). Jednou z podmienok úspechu živočíšnej výroby je organizačné zabezpečenie zásobovania hospodárskych zvierat krmivami.

Prieskumom organizácie zásobovania sme zistili, že ho uskutočňujú trvalé zásobovacie skupiny, ktorých počet je spravidla zhodný s počtom organizačných útvarov (fariem), alebo je vytvorený centrálny zásobovací útvar. Zásobovacie útvary sú spravidla súčasťou úseku ŽV. Jednotlivé zásobovacie útvary sú podriadené vedúcemu úseku ŽV, alebo priamo vedúcim príslušných špecializovaných fariem. Odchýlka je v prípade vytvorenia centrálneho zásobovacieho útvaru v rámci technických služieb, resp. pri vytvorení útvaru mechanizácie a dopravy v rámci úseku ŽV.

Výskumom sa nám potvrdilo, že v živočíšnej výrobe vznikajú nové špecializované funkcie štábnych pracovníkov, a to najmä v tých podnikoch, kde je špecializovaná veľkovýroba. Sú to funkcie: inseminačný a veterinárny technik, zootechnici — špecialisti pre chov dojníc, ošipané, MHD a teľatá a pod. Ukázalo sa, že zmeneným podmienkam organizácie a riadenia ŽV nie je prispôsobené vypracovanie funkčných náplní riadiacich pracovníkov, a to najmä u novovzniklých funkcií, ktoré by vymedzovali ich právomoc a zodpovednosť. Väčšinou vymedzujú len priamu nadriadenosť a podriadenosť. Vo vymedzení pracovnej náplne, práv a povinností sú schematické, nerešpektujú vôbec výrobné a pracovné podmienky v jednotlivých organizačných útvaroch. Ako súčasť organizačného poriadku vymedzujú hlavné práva a povinnosti vedúcich pracovníkov v podniku, resp. na úseku ŽV ako celku.

Táto skutočnosť vedie k nezrovnalostiam pri realizácii riadiaceho procesu líniovými pracovníkmi na úseku najmä v tom, že rozhodnutia, ktoré by mali uskutočniť pracovníci na nižšom stupni riadenia (priamo v organizačnej jednotke) sa presúvajú na vedúceho úseku, ba často na nejvyšší stupeň riadenia — predsedu, resp. riaditeľa podniku.

Pri skúmaní horizontálnych vzťahov a väzieb medzi úsekom ŽV a RV sa ukázalo, že úsek živočišnej výroby do nich vstupuje hlavne pri výrobe a manipulácii s krmivami a s maštalným hnojom.

Zistili sme, že v spôsobe organizácie zberu, konzervovania a zásobovania živočišnej výroby sú poľnohospodárske podniky pomerne jednotné. Problémy vznikajú pri hodnotení kvality krmiva a pri jeho oceňovaní. Tam, kde je prvoradou snahou rastlinnej i živočišnej výroby zabezpečiť dostatok kvalitného krmiva, kde sa uskutočňuje kontrola množstva krmiva, jeho pravidelné kvalitatívne vzorky a dodržia sa zmluvné vzťahy a vnútro-podnikové ceny zohľadňujú kvalitu krmiva, nedochádza medzi úsekmi k nezrovnalostiam.

Problém manipulácie s maštalným hnojom a močovkou narastá úmerne so zvyšovaním koncentrácie zvierat. Vzťahy medzi úsekmi RV a ŽV sa potom realizujú v rozhodnutí, kto a kedy má vývoz exkrementov uskutočniť, resp. u koho a dokedy je v držbe (na úseku ŽV alebo RV). V skúmaných podnikoch sa organizácia manipulácie s exkrementmi uskutočňovala v troch variantoch, pričom ako podstatný faktor sa ukázala nutnosť vypracovania presného harmonogramu vývozu, čím sa v tejto oblasti zabráni vzniku sporov medzi úsekom ŽV a RV.

Proces koncentrácie a špecializácie, ktorý prebieha v úseku živočišnej výroby, zvyšuje nároky na vnútro-podnikové služby.

V úseku živočišnej výroby má široké využitie automobilová a trakťová doprava. Spravidla je organizovaná na úseku technických služieb (TS), čím vznikajú niekedy problémy pri jej použití pre práce v úseku ŽV uprednostňovaním inej činnosti v úseku TS. Používanie kontajnerového dopravného systému je v poľnohospodárskych podnikoch v počiatočkoch. Tam, kde je zavedený, sú s ním dobré skúsenosti (v JRD Pezinok umožňuje denný odvoz maštalného hnoja a prepravu krmiva). V JRD Dobrá Niva riešia problém dopravy zriadením „útvaru mechanizácie dopravy“ v úseku ŽV.

Úsek ŽV vstupuje s útvarom opravárstva do horizontálnych vzťahov pri uskutočňovaní údržby a opráv strojov a zariadení používaných v živočišnej výrobe. Zistili sme, že keď je v úseku ŽV zriadený vlastný údržbársko-opravársky útvar (JRD Dobrá Niva, Pezinok a ŠM Senec) nevznikajú pri opravách a údržbe problémy. Ak ich uskutočňuje úsek technických služieb, vznikajú problémy s ich kvalitou a najmä včasnosťou. Riešenie je možné zriadením pojazdnej dielne pre opravy v ŽV. Vzťahy medzi úsekom ŽV a podnikmi služieb pri opravách (s STS, OPS) vznikajú na zmluvnom základe pri opravách chladiarenských, dojacích, hnojných liniek a pod.

Horizontálne vzťahy medzi úsekom ŽV a útvarom sušenia a výroby tvarovaných krmív sa realizujú v rámci technických služieb, resp. samostatným úsekom výroby tvarovaných krmív. Pozornosť treba venovať budovaniu skladov pre tieto krmivá a zabezpečeniu ich pravidelného rozvozu.

Okrem vzťahov živočišna výroba — rastlinná výroba — služby sa v každom poľnohospodárskom podniku rozvíjajú aj ďalšie vzťahy a väzby, a to k ekonomickému útvaru, ktoré vyplývajú z pôsobenia úseku ŽV ako hospodárskeho, resp. nákladového strediska (JRD Blatné a Jas-

lovské Bohunice). Spracovanie ekonomických informácií sa uskutočňuje centralizovane v ekonomickom útvere podniku a na úrovni úseku ŽV sa spracováva prvotná evidencia, poprípade sa ekonomické informácie spracovávajú v úseku ŽV (ŠM Prešov, Senec) a ekonomický útvar podniku riadi túto činnosť len metodicky.

Vzťahy a väzby medzi úsekom ŽV a okolím súvisia s uskutočňovaním spolupráce v medzipodnikovej kooperácii, do ktorej bolo v živočíšnej výrobe zo skúmaných ôsmich podnikov zapojených šesť. Rozvoj kooperačnej spolupráce napomáha zužovaniu výrobného programu v kooperujúcich podnikoch, čo vedie k zrýchleniu procesu koncentrácie a špecializácie výroby a k zjednodušeniu organizácie a riadenia v úseku živočíšnej výroby.

NÁVRHY VERTIKÁLNYCH A HORIZONTÁLNYCH VZŤAHOV A VÄZIEB NA ÚSEKU ŽIVOČÍŠNEJ VÝROBY

Pri vypracovávaní návrhov sme sa zamerali na tie otázky, ktoré by pomohli poľnohospodárskym podnikom, uplatňujúcim odvetvové kritérium v organizácii a riadení výroby, k usporiadaniu vertikálnych a horizontálnych vzťahov a väzieb v úseku živočíšnej výroby. Vychádzali sme:

- z výsledkov organizácie a riadenia živočíšnej výroby v skúmaných podnikoch;
- z rešpektovania zásad ďalšieho prehlbovania špecializácie, zvyšovania koncentrácie zvierat a rozširovania kooperačnej spolupráce v súlade s programami komplexného rozvoja chovu hovädzieho dobytku, ošipaných a oviec;
- zo zohľadnenia reálnych možností postupného zvyšovania koncentrácie jednotlivých kategórií zvierat a zavádzania vnútropodnikovej až podnikovej špecializácie v živočíšnej výrobe;
- z nutnosti organizácie riešenia a riadenia úseku ŽV v súlade so vzorom organizačného poriadku.

Návrhy organizačnej a riadiacej štruktúry ŽV

Pre riešenie organizačnej a riadiacej štruktúry živočíšnej výroby možno odporučiť tieto varianty:

a) Úsek živočíšnej výroby členiť na farmy s nešpecializovanou (zmiešanou) výrobou a na špecializujúce sa farmy. K jednotlivým farmám odporúčame priradiť zásobovacie útvary a do úseku ŽV začleniť údržbársko-opravárskú skupinu a ekonóma úseku. Vedúci úseku riadi vedúcich fariem. Vedúci fariem riadia vedúcich chovateľských skupín, resp. dvorov (bývalé majere na ŠM) a zásobovacie skupiny.

b) Úsek živočíšnej výroby členiť na organizačné jednotky jednotlivých chovov, napr. na chov hovädzieho dobytku, ošipaných, oviec. Chovy sa môžu ďalej členiť na chovateľské skupiny v závislosti od chovaných kategórií zvierat a od ich rozmiestnenia. Jeho aplikácia predpokladá vyšší stupeň vnútropodnikovej špecializácie a vysokú koncentráciu zvierat na ustajňovací priestor. Súčasťou úseku je údržbársko-opravárska skupina

a ekonóm úseku. Zásobovanie možno riešiť vytvorením zásobovacích skupín pri jednotlivých chovoch, pri vyššom stupni špecializácie vytvorením centrálnej zásobovacej skupiny alebo vytvorením útvaru mechanizácie a dopravy ŽV, ktorý zabezpečuje zásobovanie jednotlivých chovateľských skupín.

Vedúci úseku riadi vedúcich chovov (zootechnikov — špecialistov pre príslušný chov), údržbársko-opravárenskú skupinu, ekonóma úseku a prípadne vedúceho centrálnej zásobovacej skupiny alebo vedúceho útvaru mechanizácie a dopravy. Môže tu pôsobiť veterinárny, prípadne insemináčny technik (koncentrovaný chov prasníc).

c) Úsek živočišnej výroby členiť na špecializované farmy s jednou až dvoma kategóriami zvierat, napr. na farmu dojnic, farmu pre odchov mladého dobytká, farmu pre výkrm HD, farmu prasníc s odchovom prasiat, farmu pre výkrm ošípaných, farmu pre chov oviec na mlieko a pod. Súčasťou fariem môžu byť v závislosti od použitej technológie zásobovacie skupiny. Na čele úseku ŽV je vedúci, ktorému podliehajú vedúci špecializovaných fariem, ekonóm, krmovínár a mechanizátor ŽV. Vedúcim špecializovaných fariem podliehajú smenovní zootechnici, zásobovacia skupina, príp. inseminátor, pôrodník.

Vzťahy a väzby medzi úsekom ŽV a RV

Medzi rastlinnou a živočišnou výrobou existuje priama nadväznosť a závislosť. Prejavuje sa v naturálnych vzťahoch a väzbách, ktoré majú svoje vyjadrenie v plánoch výroby, v potrebe, resp. v dodávkach krmív a v produkcii maštalného hnoja.

Vzhľadom na to navrhujeme:

— Zber krmovín pre priame skrmovanie uskutočňovať výlučne zásobovacími skupinami v úseku ŽV, čím sa zabezpečí zásobovanie v potrebnom množstve a čase.

— Zber krmovín určených pre ďalšie spracovanie (výroba siláže, senáže) a vlastné konzervovanie uskutočňovať v úseku RV, pretože ide o špičkové práce, pre ktoré nie sú zásobovacie skupiny ŽV vybavené.

V súvislosti s výmenou naturálnej produkcie medzi úsekom RV a ŽV vystupuje nutnosť správneho ohodnotenia (aj kvalitatívneho) spotrebovanej naturálnej produkcie. Znamená to vytvorenie takých vnútropodnikových cien, ktoré by na základe pravidelných (až denných) chemických analýz krmív zohľadňovali ich kvalitu.

Manipulácia s exkrementmi sa vzhľadom na rozširovanie veľkokapacitných zariadení a na uspokojovanie nárokov na životné prostredie stáva v poľnohospodárskych podnikoch problémom. Z hľadiska organizácie tejto činnosti sa javí účelným poveriť vyvážaním exkrementov:

— úsek rastlinnej výroby, pretože je ich priamym užívateľom — pre tento účel je možné pri starších technológiách (ustajnenie s použitím podstielky) využiť kontajnerový dopravný systém;

— úsek živočišnej výroby len v tom prípade, ak je v ňom vytvorený napr. samostatný útvar mechanizácie a dopravy;

— úsek technických služieb (mechanizácie) v prípade, že vykonáva v podniku všetky mechanizované práce.

Vzťahy a väzby medzi úsekom ŽV a technickými službami

Pre koordináciu vzťahov medzi úsekom živočišnej výroby a technických služieb sa z organizačného hľadiska javí ako vhodné toto riešenie:

- nákladné automobily objednávať v dopravnom útvaru v podniku;
- traktory (okrem traktorov pridelených zásobovacím skupinám) objednávať v úseku RV (keď mechanizácia patrí úseku RV), alebo v úseku technických služieb na základe písomnej objednávky;
- kontajnerovú dopravu využívať na základe písomnej objednávky, resp. zmluvného zabezpečenia od dopravného útvaru;
- vytvorením útvaru mechanizácie a dopravy v úseku ŽV (jeho veľkosť, resp. počet traktorov a nákladných automobilov musí byť adekvátny potrebe a celoročne plne využitý).

Hodnotové vzťahy pri zabezpečovaní dopravy je nutné riešiť vnútropodnikovými cenami.

Údržbu a opravy mechanizácie živočišnej výroby je vhodné zabezpečovať:

- Zriadením stálej údržbársko-opravárenskej skupiny s pôsobnosťou pre celý úsek ŽV s priemeraným technickým vybavením. Opravy II. stupňa, generálne opravy a opravy dojacích a chladiarenských zariadení zabezpečovať podnikmi služieb.

- Ak je v podniku v úseku ŽV vytvorený útvar mechanizácie a dopravy, začleniť do neho údržbársko-opravárenskú skupinu.

- Špecializovaným farmám s veľkokapacitnými zariadeniami prideliť stálu údržbársko-opravárenskú skupinu.

Opravy nákladných automobilov a traktorov pričlenených úseku ŽV vykonávať v podnikových opravárenských dielňach.

Výrobu úsuškov a tvarovaných krmív navrhujeme začleniť spolu s príslušnými skladmi do úseku živočišnej výroby a podriaďiť priamo vedúcemu úseku alebo zootechnikovi — krmivárovi. Takýmto spôsobom sa bude rešpektovať kritérium použitia finálneho výrobku, odstránia sa problémy so skladovaním a včasným zásobovaním.

Vzťahy a väzby úseku ŽV k ekonomickému útvaru

Pre sledovanie činnosti výrobného úseku z ekonomického hľadiska sú do úseku zaradovaní ekonomickí pracovníci, ktorí sú metodicky riadení ekonomickým útvarom podniku. Postavenie ekonóma v úseku ŽV je potrebné chápať v tom zmysle, že jeho úlohou je hlavne zber a vyhodnocovanie operatívno-technických informácií potrebných pre operatívne riadenie vedúceho úseku ŽV. Sociálno-ekonomické informácie sa spracovávajú centrálne v ekonomickom útvaru aj s prihliadnutím na možnosti využívania výpočtovej techniky. Aby vzájomné ekonomické vzťahy vnútropodnikových útvarov boli podľa možnosti presné, jednoduché a zrozumiteľné, je vhodné ich zakotviť písomnou formou v organizačnom poriadku.

ZÁVER

S postupujúcim procesom koncentrácie a špecializácie vo výrobe vzrastá úloha, význam a požiadavky na bezporuchové pôsobenie (spoluprácu) nadväzných činností. Správne usporiadanie vertikálnych a horizontálnych

vzťahov a väzieb medzi jednotlivými útvarmi a výrobnými úsekmi je nevyhnutné pre prehĺbenie účinnosti a zdokonalenia odvetvového systému organizácie a riadenia v poľnohospodárskych podnikoch. Umožňuje odstrániť anonymitu v riadiacej práci, riešiť problém na pravom mieste a nepresúvať zodpovednosť a rozhodnutie nižších vedúcich na nadriadených. Napomáha účinne zainteresovanosť každého pracovníka, či pracovný kolektív, na výsledkoch plnenia plánu a efektívneho hospodárenia svojho úseku i celého podniku.

SÚHRN

V poľnohospodárskych podnikoch uplatňujúcich odvetvové kritérium v organizácii a riadení sa v úseku ŽV prejavujú vertikálne vzťahy a väzby medzi úsekom ŽV a vedením podniku a vo vnútri úseku ŽV medzi jeho organizačnými útvarmi. Horizontálne vzťahy a väzby vznikajú medzi úsekom ŽV a ostatnými úsekmi, t. j. úsekom rastlinnej výroby a úsekom technických služieb, v úseku ŽV medzi jednotlivými útvarmi a medzi úsekom ŽV a vonkajším okolím.

Takto vymedzené vzťahy a väzby úseku ŽV boli predmetom analýzy organizácie živočíšnej výroby v poľnohospodárskych podnikoch. Boli určené faktory vplývajúce na organizáciu a riadenie ŽV a stanovené činitele, ktoré vplývajú na formovanie vertikálnych a horizontálnych vzťahov a väzieb v úseku ŽV.

Na základe výsledkov analýzy pri rešpektovaní programu komplexného rozvoja chovu HD, ošípaných a oviec sa vypracovali pre potreby poľnohospodárskych podnikov návrhy na usporiadanie organizačnej a riadiacej štruktúry ŽV, vzťahov a väzieb medzi úsekom ŽV a RV pri výrobe, spracovaní a zásobovaní krmovinami a pri manipulácii s exkrementmi, vzťahov a väzieb medzi úsekom ŽV a technickými službami pri zabezpečovaní dopravy údržby a opráv mechanizácie ŽV a vzťahov a väzieb úseku ŽV k ekonomickému útvaru.

Došlo dňa 15. 5. 1979

Adresa autorek:

Ing. Eva Baumgartnerová, CSc., ing. Marianna Munková, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 880 27 Bratislava

PROBLÉMY ORGANIZÁCIE VNÚTROPODNIKOVÉHO CHOZRASČOTU V PODMIENKACH ODVETVOVEJ ORGANIZAČNEJ ŠTRUKTÚRY JRD

V riadení nášho poľnohospodárstva, ako sa uvádza aj v správe Predsedníctva ÚV KSČ, prednesenej na 13. zasadaní ÚV KSČ súdruhom Jakešom, zostávajú stále rezervy. Treba ich využívať predovšetkým prostredníctvom ďalšieho prehlbovania a zdokonaľovania celej sústavy plánovitého riadenia poľnohospodárstva, zvyšovaním účinnosti a zdokonaľovaním foriem a obsahu riadiacej práce na všetkých stupňoch riadenia. „Prvoradú dôležitosť pre plnenie výrobných úloh, zvyšovanie efektívnosti a kvality práce — uvádza sa v správe Predsedníctva ÚV KSČ — má zdokonaľovanie vnútropodnikového riadenia poľnohospodárskych podnikov“ (Pravda 22. 3. 1979). Jedným zo základných nástrojov jeho zdokonaľovania je dôsledné uplatňovanie vnútropodnikového chozrasčotu.

Z doterajších poznatkov a skúseností získaných z uplatňovania vnútropodnikového chozrasčotu u nás vyplýva, že v mnohých JRD sa zatiaľ plne nepresadil ako metóda vnútropodnikového ekonomického riadenia. Preto sa nemôžu očakávanou mierou plniť ani jeho základné ciele — účinne ovplyvňovať rast objemu poľnohospodárskej produkcie hospodárnym a efektívnym vynakladaním hmotných, finančných a pracovných zdrojov, pridelených vnútropodnikovým organizačným jednotkám poľnohospodárskeho podniku.

Príčiny naznačeného stavu treba podľa nášho názoru vidieť a hľadať nie v akejsi „nedôvere“ k vnútropodnikovému chozrasčotu, ale predovšetkým, alebo hlavne v tom, že v mnohých JRD sa stále ešte nie dosť dôsledne presadzujú opatrenia, realizáciou ktorých sa majú vytvoriť vhodné podmienky pre jeho uplatňovanie.

Poznatky z doterajšieho uplatňovania vnútropodnikového chozrasčotu v sovietskych a našich poľnohospodárskych podnikoch ukazujú, že pre jeho správne fungovanie treba v každom poľnohospodárskom podniku realizovať celý komplex opatrení, ktorých cieľom je okrem iného:

- vytvoriť takú štruktúru chozrasčotných útvarov v jednotlivých úsekoch činnosti, ktorá umožní maximálne efektívne realizovať nielen ich plánované výrobné a ekonomické úlohy a ciele, ale aj úlohy a ciele podniku;

- systémom a metódami vnútropodnikového plánovania zabezpečiť, aby chozrasčotným útvarom boli určované výrobné a ekonomické úlohy zodpovedajúce ich výrobným podmienkam a aby bola ich realizácia pre všetky rovnako náročná;

- vzájomné hmotné a hodnotové vzťahy kooperujúcich chozrasčotných útvarov usmerňovať takými nástrojmi, ktoré budú aktívne ovplyv-

ňovať vzájomné uspokojovanie plánovaných potrieb každého z nich, a to nielen v rozsahu, ale aj v kvalite a požadovaných časových termínoch.

Vedenie každého podniku musí všetkých svojich pracovníkov primeranou formou oboznámiť s poslaním a cieľmi vnútropodnikového chozrasčotu, ako aj s mechanizmom a pravidlami jeho uplatňovania, v ktorých by mali byť podrobne rozpracované nielen už uvedené, ale aj ďalšie, z hľadiska podniku alebo jeho chozrasčotných jednotiek dôležité okruhy problémov.

VYTVÁRANIE CHOZRASČOTNÝCH ÚTVAROV

V JRD, rovnako ako na ŠM sa od samého začiatku presadzovalo uplatňovanie vnútropodnikového chozrasčotu a jeho základných princípov prostredníctvom dvoch typov chozrasčotných útvarov — hospodárskych stredísk a nákladových stredísk. V súčasnom období obecne platný základný model štruktúry chozrasčotných útvarov zjednocuje ich tvorbu. Podľa tohoto modelu sú aj v podmienkach JRD hospodárske strediská základnými chozrasčotnými útvarmi a nákladové strediská, ak je to z hľadiska zvýšenia účinnosti vnútropodnikového chozrasčotu žiadúce, možno vytvárať len v rámci hospodárskych stredísk.

Vhodná štruktúra chozrasčotných útvarov je v každom poľnohospodárskom podniku jedným zo základných predpokladov uplatňovania vnútropodnikového chozrasčotu. Jej vytváranie je aj v JRD ovplyvňované viacerými faktormi.

Forma organizačnej štruktúry patrí k faktorom, ktoré tvorbu hospodárskych a nákladových stredísk ovplyvňujú priamo a najintenzívnejšie. Je tomu tak najmä preto, že pri vytváraní obidvoch druhov chozrasčotných útvarov treba rešpektovať všeobecne platnú zásadu, že organizačná štruktúra každého podniku je základňou tak pre vytváranie hospodárskych, ako aj nákladových stredísk. Podstata presadzovania tejto zásady spočíva v tom, aby sa charakter hospodárskych i nákladových stredísk priznával len organizačným a nie iným jednotkám, aby pri uplatňovaní vnútropodnikového chozrasčotu nevznikali nové vnútropodnikové jednotky.

Z hľadiska jednotného prístupu k tvorbe chozrasčotných útvarov treba presne vymedziť, ktorým organizačným jednotkám možno priznať charakter hospodárskeho a ktorým charakter nákladového strediska. Potreba tohoto vymedzenia vyplýva najmä zo skutočnosti, že progresívna, odvetvová forma organizačnej štruktúry sa môže uplatňovať a spravidla sa v praxi aj uplatňuje vo viacerých variantoch. V týchto variantoch sa zohľadňujú nielen objektívne zvláštnosti jednotlivých JRD a ich hlavných úsekov činnosti, ale nie zriedka aj subjektívny, viac alebo menej zdôvodnený prístup riadiacich pracovníkov k riešeniu niektorých základných organizačných problémov.

Veľkosťou JRD, meranou výmerou poľnohospodárskeho pôdneho fondu, stupňom koncentrácie a špecializácie rastlinnej a živočíšnej výroby je ovplyvňovaný tak počet, ako aj veľkosť hospodárskych a nákladových stredísk. Vo veľkých zlúčených JRD, ktoré už nie v zriedkavých prípadoch obhospodárajú viac ako 6 000 ha p. p. nachádzajúcej sa spravidla vo väčšom počte obcí, bude objektívne potrebné vytvárať iný počet organizačných jednotiek a tým aj hospodárskych, ale hlavne nákladových stredísk než v JRD hospodáriacich na menšej výmere poľnohospodárskej pôdy. Proces tvorby organizačných jednotiek a chozrasčotných útvarov ovplyv-

ňuje aj usporiadanie pôdneho fondu JRD, vzdialenosť okrajových častí od centra a od seba navzájom, ako aj priestorové rozmiestnenie stavieb pre živočíšnu výrobu.

V JRD s tradičnou ručnou formou spracovávaní informácií sa spravidla vytvára menší počet hospodárskych a nákladových stredísk než v JRD, ktoré svoje informácie spracovávajú modernou výpočtovou technikou, samočinnými počítačmi. Najmä v týchto podnikoch sa možno stretnúť s názorom, že nákladové strediská strácajú svoju opodstatnenosť. Zdôvodňuje sa to predovšetkým tým, že v tomto systéme nie je problémom vytvoriť taký počet hospodárskych stredísk, v rámci ktorých nie je potrebné vytvárať nákladové strediská.

V roku 1978 sme robili prieskum vytvárania hospodárskych a nákladových stredísk a plánovania ich výrobných a ekonomických úloh v úsekoch rastlinnej a živočíšnej výroby v 7 vybraných poľnohospodárskych podnikoch, uplatňujúcich odvetvovú formu organizačnej štruktúry. V ďalších častiach príspevku budeme vychádzať aj z výsledkov tohoto prieskumu. Preto v tab. I, II a III uvádzam niekoľko základných informácií z tohoto súboru podnikov.

VYTVÁRANIE HOSPODÁRSKÝCH A NÁKLADOVÝCH STREDÍSK V RASTLINNEJ VÝROBE

Jeden zo základných teoretických, ale predovšetkým praktických problémov uplatňovania odvetvovej formy organizačnej štruktúry spočíva aj v hľadaní najvhodnejšieho spôsobu začlenenia mechanizačných prostriedkov rastlinnej výroby do organizačnej štruktúry podniku.

I. Základné údaje o vybraných poľnohospodárskych podnikoch

Por. čís.	Názov a sídlo podniku	Výmera pôdy v ha		Trvale činní pracovníci	Výkony v tis. Kčs		Výsledok hospodárenia v tis. Kčs	
		poľnohosp.	ornej		1977*)	1978*)	1977*)	1978*)
1.	JRD 1. mája Trnava	6 317	6 032	942	97 992	98 373	13 716	14 837
2.	JRD Rozkvet Pohronský Ruskov	5 492	5 251	917	103 663	104 523	12 117	13 228
3.	JRD Svornosť Jaslovské Bohunice	4 700	4 595	679	74 497	77 885	11 753	11 736
4.	Agrokomplex MPV, Turčianske Teplice	4 171	2 082	367	40 010	39 000	-3 248	-2 410
5.	JRD Modrý Dunaj Šamorín	3 101	2 872	538	63 083	66 815	10 360	13 007
6.	JRD Nový život Včelince	3 076	2 162	475	40 899	41 265	580	1 277
7.	ŠM, n. p. Prešov	3 919	2 419	486	46 753	50 605	-11 246	-900

*) rok 1977 skutočnosť, rok 1978 plán

II. Vybrané údaje o chovrasčotných útvaroch úseku RV

Por. čís.	Počet		Trvale činní manuální pracovníci	Počet osevných postupov	Počet pestovateľných plodín	Počet honov	Priemer. výmera honu v ha	Výkony RV v tis. Kčs v r. 1978*)	Výsledok hospodárenia v tis. Kčs v r. 1978*)
	HS	NS							
1.	1	5	314	1	11	137	43,3	44 832	15 074
2.	1	7	252	4	17	—	—	50 229	26 490
3.	4	—	166	1	11	114	40,3	37 989	12 264
4.	3	—	60	3	8	135	22,9	18 789	—1 105
5.	2	2	183	1	8	77	37,3	34 199	12 642
6.	5	11	203	3	11	97	31,7	16 538	3 212
7.	1	2	86	1	12	79	49,6	16 145	—125

HS — hospodárske stredisko

NS — nákladové stredisko

*) plán na rok 1978

III. Vybrané údaje o chovrasčotných útvaroch úseku ŽV

Por. čís.	Počet		Trvale činní manuální pracovníci	Stavy zvierat v ks		Počet			Výkony ŽV v tis. Kčs v r. 1978*)	Výsledok hospodárenia v tis. Kčs v r. 1978*)
	HS	NS		HD	ošípané	lokalit ŽV	ustajňovacích objektov			
							pre HD	pre ošíp.		
1.	1	8	380	3 600	10 140	7	38	48	46 918	6 214
2.	1	8	360	3 359	7 800	8	34	43	42 382	4 427
3.	2	—	212	3 224	6 770	5	25	23	31 848	—2 779
4.	3	—	133	2 200	900	6	26	3	16 375	—1 305
5.	6	—	206	2 080	5 498	6	24	26	25 595	2 978
6.	6	8	144	2 376	2 019	3	17	15	19 595	569
7.	1	4	196	2 217	4 446	5	19	10	21 926	804

*) plán na rok 1978

Nielen informácie z vybraných, ale aj z ďalších podnikov potvrdzujú, že poľnohospodárske podniky začleňujú všetky mechanizačné prostriedky buď do úseku rastlinnej výroby alebo úseku technických služieb, prípadne

do samostatného úseku mechanizácie, alebo časť z nich začleňujú do rastlinnej výroby a časť do iného samostatného úseku.

V tomto príspevku nechcem obrátiť polemiku na klady a nedostatky v súčasnosti uplatňovaných, či možných variantov začleňovania mechanizačných prostriedkov rastlinnej výroby do organizačnej štruktúry podniku. Zástancovia každého variantu majú a budú mať teoreticky i prakticky zdôvodnenú argumentáciu. Nemožno však nevidieť, že nie zriedka sa rozdielne varianty riešenia zdôvodňujú rovnakými argumentmi. Nemožno však obchádzať dôležitú skutočnosť, že o to, ktorý z možných variantov organizačného začlenenia mechanizačných prostriedkov bude realizovaný by sa nemalo rozhodovať na základe jednostranného posudzovania tohoto problému. Práve pri jeho riešení sa ukazuje potrebným uplatniť komplexný prístup, v ktorom by sa nemalo strácať zo zreteľa ani postavenie a funkcia mechanizačných prostriedkov v reprodukčnom procese úseku rastlinnej výroby.

Výsledky nášho prieskumu ukazujú, že v poľnohospodárskych podnikoch sa pre úsek rastlinnej výroby vytvára rôzny počet hospodárskych stredísk. Najmenšia variabilita ich počtu sa prejavuje v tých podnikoch, v ktorých sú mechanizačné prostriedky organizačnou súčasťou úseku rastlinnej výroby. V týchto podnikoch boli pre úsek rastlinnej výroby vytvorené 1—2 hospodárske strediská. V podnikoch, v ktorých boli mechanizačné prostriedky rastlinnej výroby úplne alebo čiastočne vyčlenené z úseku rastlinnej výroby vytvárali pre tento úsek 1—5 hospodárskych stredísk.

V poľnohospodárskych podnikoch, v ktorých vytvárajú pre úsek rastlinnej výroby 1—2 hospodárske strediská sa charakter týchto chozrasčotných útvarov priznáva buď celému úseku rastlinnej výroby alebo organizačným jednotkám vytvoreným zvlášť pre poľnú a špecializovanú rastlinnú výrobu.

Náš prieskum ukázal, že v poľnohospodárskych podnikoch, v ktorých sú mechanizačné prostriedky úplne alebo čiastočne vyčlenené z úseku rastlinnej výroby a ak pre tento úsek vytvorili viac ako dve hospodárske strediská, nemožno ich vždy považovať za chozrasčotné útvary. K tomuto záveru nás vedie skutočnosť, že charakter hospodárskych stredísk sa často prisudzuje iným vnútropodnikovým jednotkám než sú organizačné jednotky a nemôžu preto plniť funkciu základného chozrasčotného útvaru.

V poľnohospodárskych podnikoch, v ktorých sú všetky mechanizačné prostriedky začlenené do úseku rastlinnej výroby, sa v rámci hospodárskych stredísk vytvára 2—5 nákladových stredísk. Charakter týchto chozrasčotných útvarov sa priznáva organizačným jednotkám typu komplexne mechanizovaných brigád alebo mechanizovaných skupín.

V poľnohospodárskych podnikoch, v ktorých sú všetky mechanizačné prostriedky začlenené do úseku technických služieb, sa v rámci hospodárskych stredísk úseku rastlinnej výroby nákladové strediská buď vôbec nevytvárajú, alebo sa vytvárajú z rovnorodých skupín plodín, ako sú obilniny, krmoviny, prípadne aj z jednotlivých plodín. Tento postup vytvárania nákladových stredísk svedčí o tom, že v mnohých poľnohospodárskych podnikoch sa ešte často pristupuje k tvorbe nákladových stredísk predovšetkým z účtovno-kalkulačných hľadísk. Ostatné hľadiská a medzi nimi najmä organizačno-ekonomické ostávajú v pozadí, sú opomínané.

Z vybraného súboru boli len v Agrokomplexe Turčianske Teplice základné mechanizačné prostriedky začlenené do úseku rastlinnej výroby a ťažké mechanizačné prostriedky do úseku technických služieb. V tomto

podniku mali v roku 1978 pre úsek rastlinnej výroby vytvorené tri hospodárske strediská. Každé z nich zabezpečovalo výrobné procesy na pridele-
nom pôdnom fonde, pre ktorý bol vytvorený samostatný osevný postup. V rámci hospodárskych stredísk sa nákladové strediská v tomto podniku nevytvárali.

VYTVÁRANIE CHOZRASČOTNÝCH ÚTVAROV V ŽIVOČÍŠNEJ VÝROBE

V integrovaných JRD s odvetvovou organizačnou štruktúrou sa stáva zložitým a náročným aj vytvorenie vhodného organizačného členenia úseku živočíšnej výroby. Zložitý je preto aj vytváranie hospodárskych a nákladových stredísk. Príčiny komplikovanosti vytvárania organizačnej štruktúry a štruktúry chozrasčotných útvarov úseku živočíšnej výroby treba okrem iného hľadať nielen v mnohoozvetvovosti tohoto úseku, ale aj v značnej priestorovej roztrieštenosti ustajňovacích objektov, typickej pre väčšinu zlúčených JRD.

V každom zlúčenom JRD, bez ohľadu na to, či má mnohoozvetvový, vnútorne viac alebo menej špecializovaný či nešpecializovaný úsek živočíšnej výroby, možno jeho organizačnú štruktúru riešiť viacvariantne. Viacero variantov riešenia možno uplatniť aj pri vytváraní štruktúry hospodárskych a nákladových stredísk. Potvrdzujú to nielen výsledky prieskumu vo vybraných, ale aj v ďalších poľnohospodárskych podnikoch.

Skoro v polovici vybraných a aj v mnohých ďalších poľnohospodárskych podnikoch priznávajú charakter hospodárskeho strediska celému úseku živočíšnej výroby. V rámci neho vytvárajú 4—8 nákladových stredísk. Charakter týchto chozrasčotných jednotiek sa priznáva organizačným jednotkám vytvoreným pre zabezpečovanie výrobných procesov v ustajňovacích objektoch nachádzajúcich sa v lokalitách bývalých samostatných podnikov.

Vo viac ako polovici vybraných a aj v značnom počte iných podnikov v úseku živočíšnej výroby vytvárajú 2—6 hospodárskych stredísk. Charakter týchto chozrasčotných útvarov majú buď organizačné jednotky pre jednotlivé druhy zvierat ako celok, alebo organizačné jednotky vytvorené pre zabezpečovanie živočíšnej výroby v ustajňovacích objektoch nachádzajúcich sa v lokalitách bývalých podnikov. Len v jednom z vybraných podnikov sa v rámci hospodárskych stredísk vytvárali aj nákladové strediská, a to podľa lokalít bývalých podnikov.

Z hľadiska zvýšenia účinnosti vnútropodnikového chozrasčotu v úseku živočíšnej výroby je podľa nášho názoru potrebné vytvoriť v každom poľnohospodárskom podniku podmienky pre to, aby charakter hospodárskych stredísk mohli nadobúdať organizačné jednotky vytvorené pre jednotlivé druhy, prípadne pri vysokej koncentrácii až kategórie zvierat. V rámci hospodárskych stredísk by sa nákladové strediská mali vytvárať buď z organizačných jednotiek alebo z jednotiek organizácie práce pre jednotlivé kategórie zvierat alebo ustajňovacie objekty v ktorých sú chované.

V predchádzajúcich etapách vývoja sa v podstate vo všetkých JRD uplatňovala odvetvová forma organizačnej štruktúry. V nej mali hlavné úseky činnosti charakter základných plánovacích, účtovných a štatistických jednotiek. Charakter týchto jednotiek nestrácajú hlavné úseky činnosti

ani pri uplatňovaní odvetvovej organizačnej štruktúry v súčasných integrovaných JRD.

Pri uplatňovaní princípov vnútropodnikového chozrasčotu v JRD sa v počiatočných etapách ich vývoja vytvárali alebo mohli vytvárať dva typy chozrasčotných útvarov predovšetkým v dôsledku existencie objektívnych príčin a podmienok pre takéto riešenie. V týchto etapách vývoja sa nielen v teórii, ale ani v praxi nepresadzovalo, aby sa charakter chozrasčotného útvaru priznával celému úseku hlavnej činnosti podniku. V súčasnej etape rozvoja JRD, napriek tomu, že v ich hlavných úsekoch činnosti prebehli a prebiehajú značné kvantitatívne a kvalitatívne zmeny, sa ako som už uviedol, prejavujú tendencie priznávať charakter hospodárskeho strediska aj týmto organizačným jednotkám.

Z hľadiska zvýšenia účinnosti vnútropodnikového chozrasčotu sa podľa môjho názoru ukazuje potrebným prehodnotiť základný model štruktúry chozrasčotných útvarov. Model vytvárania chozrasčotných útvarov by mal vychádzať zo zásady, že charakter hospodárskych stredísk môžu nadobúdať len organizačné jednotky vytvárané v rámci hlavných úsekov činnosti.

Potrebu prehodnotenia súčasného modelu vytvárania chozrasčotných útvarov v našich poľnohospodárskych podnikoch možno podporiť aj skúsenosťami z vytvárania štruktúry chozrasčotných útvarov v sovietskych poľnohospodárskych podnikoch.

PLÁNOVANIE ÚLOH HOSPODÁRSKÝCH A NÁKLADOVÝCH STREDÍSK

Ku charakteristickým zvláštnostiam hospodárskych a nákladových stredísk, z ktorých vyplýva aj ich postavenie v systéme vnútropodnikového chozrasčotu, patrí aj spôsob plánovania ich ročných výrobných a ekonomických úloh. Kým pre hospodárske strediská sú zakotvené vo vlastných plánoch každého z nich, pre nákladové strediská sú určované rozpisom plánov hospodárskych stredísk.

V poľnohospodárskych podnikoch, v ktorých sa stávajú hospodárskymi strediskami celé hlavné úseky činnosti, je proces plánovania úloh jednoduchší a menej náročný ako v podniku, v ktorom sa hospodárske strediská vytvárajú len v rámci týchto úsekov. Plán úseku sa v týchto podnikoch rozpracováva len na nákladové strediská.

V poľnohospodárskych podnikoch, v ktorých sa hospodárske strediská vytvárajú z organizačných jednotiek v rámci úsekov rastlinnej a živočišnej výroby, je proces plánovania ročných úloh chozrasčotných útvarov zložitejší a člení sa na tieto etapy:

- a) rozpis úloh plánu úseku na hospodárske strediská vytvorené v rámci neho,
- b) zostavenie vlastných plánov hospodárskych stredísk,
- c) rozpis úloh plánov hospodárskych stredísk na nákladové strediská.

Pri určovaní ukazovateľov pre rozpis ročného plánu úseku na hospodárske strediská treba vychádzať zo zásady, že príliš detailné usmerňovanie činnosti hospodárskych stredísk, rozpisovaním veľkého počtu ukazovateľov, môže rušivo pôsobiť na iniciatívu a aktivitu ich kolektívov. Rovnako následky môže mať však aj subjektívny rozpis týchto ukazovateľov, pretože pri ňom sa spravidla dôsledne nerespektujú výrobné podmienky jednotlivých hospodárskych stredísk. Napriek tomu sa pre rozpis plánov hlavných

úsekov činnosti na hospodárske strediská využíva v poľnohospodárskych podnikoch rôznorodý počet naturálnych a ekonomických ukazovateľov. V mnohých podnikoch sú tieto ukazovatele zhodné s ukazovateľmi pre rozpis štátneho a hospodárskeho plánu na poľnohospodárske podniky.

Výrobnú časť ročného plánu úseku odporúčame rozpisovať na hospodárske strediská len naturálnym objemom produkcie. Tento postup nechceme zdôvodňovať tým, že rozpisom osevných plôch alebo stavov zvierat a hektárových úrod plodín alebo úžitkovosti zvierat sa obmedzuje priestor pre využívanie iniciatívy a aktivity ich kolektívov. Vychádzame zo skutočnosti, že v podmienkach dôsledného uplatňovania vnútropodnikového chozrasčotu sa kolektív hospodárskeho strediska musí usilovať zabezpečiť z hľadiska podnikového i celospoločenského žiaduci a preto preň záväzný naturálny objem produkcie najvhodnejšou a nejefektívnejšou kombináciou osevných plôch a hektárových úrod alebo stavov a úžitkovosti zvierat. Pri hľadaní vhodnej veľkosti a kombinácie týchto faktorov sa vytvára dostatočný priestor pre uplatnenie a rozvíjanie iniciatívy a aktivity kolektívov i jednotlivých pracovníkov hospodárskych stredísk.

Z ekonomickej časti plánu úseku odporúčame rozpisovať na hospodárske strediská úseku rastlinnej a živočíšnej výroby objem tržnej produkcie, objem hrubej produkcie určenej pre spotrebu v kooperujúcich hospodárskych strediskách, normatív fixných nákladov na hektár osevnej plochy alebo krmný deň, normatív variabilných nákladov na jednotku produkcie, normatív priamych nákladov a ich hlavných druhov na jednotku produkcie.

Z hľadiska vnútropodnikového chozrasčotu patrí k najdôležitejším zložkám ročného plánu hospodárskych stredísk v hlavných úsekoch činnosti plán výroby a rozdelenia produkcie v naturálnom a hodnotovom vyjadrení a plán nákladov, rozpracovaný aj podľa nákladových stredísk a kalkulačných úsekov.

Pre vypracovanie týchto plánov hospodárskych stredísk je, okrem rozpisáných záväzných ukazovateľov plánu úseku, potrebný aj rad ďalších informácií o plnení plánovaných úloh a o vplyve základných výrobných faktorov na ich plnenie v predchádzajúcich obdobiach, ako aj o predpokladanej dynamike zmien týchto faktorov a o ich vplyve na výsledky činnosti hospodárskych stredísk.

Limitujúcim faktorom zabezpečenia záväzne určeného naturálneho objemu rastlinnej produkcie sú hektárové úrody plodín. Aby plánovaná úroveň hektárových úrod bola reálna, musia sa pri plánovaní ich výšky zohľadňovať všetky faktory, ktoré ich ovplyvňujú. Čím viac týchto faktorov sa zohľadní, tým presnejšia bude kvantifikácia ich vplyvov. Ak každé hospodárske stredisko pozná predpokladanú dynamiku vkladov jednotlivých faktorov, potom možno očakávať, že odchýlky skutočných hektárových úrod od plánovaných budú veľmi malé.

V hospodárskych strediskách živočíšnej výroby nemožno zabezpečiť naturálny objem produkcie len hľadaním najvhodnejšej kombinácie vzťahov medzi stavmi hospodárskych zvierat a ich úžitkovosťou. Stav hospodárskych zvierat sú spravidla pre každé hospodárske stredisko veličinou, ktorá má pevné zákonitosti vývoja, nemožno ju meniť ľubovoľne. Preto priestor pre iniciatívu a aktivitu kolektívov hospodárskych stredísk úseku živočíšnej výroby treba hľadať hlavne v úžitkovosti hospodárskych zvierat.

Úžitkovosť hospodárskych zvierat je ovplyvňovaná viacerými faktor-

mi, pričom k najdôležitejším z nich patria aj krmivá. Úroveň úžitkovosti je ovplyvňovaná nielen kvantitou, ale aj kvalitou krmív, z ktorých značnú časť poskytujú hospodárskym strediskám živočíšnej výroby hospodárske strediská rastlinnej výroby. Hospodárske strediská obidvoch úsekov musia byť preto zainteresované nielen na množstve, ale aj na kvalite krmív dodávaných hospodárskym strediskám živočíšnej výroby. Na kvalite vyrábaných krmív môžu byť hospodárske strediská rastlinnej výroby hmotne zainteresované len vtedy, keď sa kvalita krmív premietne aj do cien, za ktoré ich poskytujú hospodárskym strediskám živočíšnej výroby, teda priamo do ich vzájomných hodnotových vzťahov.

K najdôležitejším časťami ročného plánu hospodárskeho strediska patria z hľadiska vnútropodnikového chozrasčotu rozpočty nákladov. Patria k nim hlavne preto, že z nich vyplývajú pre hospodárske strediská ekonomické úlohy v oblasti spotreby živej a zhmotnenej práce.

Rozpočty nákladov sú najdôležitejšou a najprácejšou zložkou ročného plánu hospodárskeho strediska. Prácnosť pri ich zostavovaní možno znížiť a súčasne ich aj skvalitniť využívaním nákladových noratívov. Využívaním nákladových noratívov v plánovacom procese sa značne skrúti pomerne dlhé obdobie rozpracovania podnikových plánov na hospodárske a nákladové strediská a vytvárajú sa podmienky nielen pre odstránenie subjektivismu, ktorý sa v tomto procese v súčasnom období ešte v mnohých poľnohospodárskych podnikoch prejavuje, ale aj pre zdokonalenie celého procesu vnútropodnikového plánovania využívaním modernej výpočtovej techniky.

Plánované výrobné a ekonomické úlohy sa nákladovým strediskám určujú rozpisom úloh plánov hospodárskych stredísk. Pretože tieto chozrasčotné útvary majú tiež presne vymedzené oblasti činnosti a pravidla aj všetky potrebné hmotné a nehmotné prostriedky potrebné k jej realizácii, zastávame názor, že nákladovým strediskám treba z plánov hospodárskych stredísk rozpisovať nielen objem produkcie a hlavné druhy priamych nákladov, ale aj celkový objem priamych nákladov na plánovaný objem produkcie. Domnievame sa, že takýto rozpis vytvorí silnejší tlak na hospodárnosť a efektívnosť výroby práve tam, kde sa o nich rozhoduje najväčšou mierou.

VZÁJOMNÉ HODNOTOVÉ VZŤAHY MEDZI CHOZRASČOTNÝMI ÚTVARMÍ

K základným predpokladom účinného využívania vnútropodnikového chozrasčotu v poľnohospodárskych podnikoch patrí nielen usmerňovanie hmotne-energetických, ale aj hodnotových vzťahov medzi kooperujúcimi chozrasčotnými útvarmi.

Uplatňovaním odvetvovej organizačnej štruktúry sa v JRD na jednej strane vytvárajú podmienky k prehĺbeniu organizácie a riadenia úsekov rastlinnej a živočíšnej výroby, ale na strane druhej sa značne komplikujú vzájomné vzťahy medzi ich hospodárskymi strediskami. V JRD, v ktorých je mechanizácia rastlinnej výroby čiastočne alebo úplne vyčlenená z tohoto úseku vytvárajú sa zložité vzťahy aj medzi hospodárskymi strediskami rastlinnej výroby a hospodárskymi strediskami úseku, do ktorého sú začlenené mechanizačné prostriedky.

Vzájomné hodnotové vzťahy medzi kooperujúcimi chozrasčotnými útvarmi sú regulované predovšetkým vnútropodnikovými cenami. Vo

väčšine JRD sa v súčasnosti pre oceňovanie výrobkov, ktoré si vzájomne dodávajú hospodárske strediská úsekov rastlinnej a živočíšnej výroby, používajú vnútropodnikové ceny, rovnajúce sa stálym cenám výrobkov. V týchto cenách nie je zohľadňovaná horšia alebo lepšia kvalita výrobkov, ktorá priamo ovplyvňuje výrobné a ekonomické výsledky hospodárskych stredísk v ktorých vchádzajú do výrobného procesu. A na nich je, alebo by malo byť priamo hmotne zainteresované každé hospodárske stredisko.

V poslednej dobe sa preto začína presadzovať potreba takých vnútropodnikových cien, ktoré zohľadňujú aj rozdielnu kvalitu výrobkov poskytujúcich kooperujúcim hospodárskym strediskám. V niektorých poľnohospodárskych podnikoch takéto vnútropodnikové ceny, i keď s menšími či väčšími úspechmi, už využívajú.

V hodnotových vzťahoch medzi hospodárskymi strediskami úsekov rastlinnej výroby a hospodárskymi strediskami, do ktorých sú začlenené mechanizačné prostriedky rastlinnej výroby, treba do vnútropodnikových cien alebo sadzieb za poskytované práce a služby premietnuť nielen kvalitu, ale aj včasnosť ich uskutočnenia.

Napriek tomu, že úroveň vnútropodnikových cien priamo neovplyvňuje je skutočné výkony poľnohospodárskeho podniku treba pri ich vytváraní usilovať o to, aby nimi mohli byť skutočne objektívne ohodnotené zásluhy každého chozrasčotného útvaru. To podľa môjho názoru predpokladá, aby vnútropodnikové ceny zohľadňujúce kvalitu výrobkov, prác a služieb, boli odstupňované (prípadne aby prirážky, alebo zrážky z ceny za priemernú kvalitu) podľa kritérií či znakov, ktoré môžu pracovné kolektívy skutočne ovplyvňovať. Diferencia vnútropodnikových cien by mala byť taká, aby vnútropodniková cena za zvýšenú alebo zníženú kvalitu výkonu bola primeraná zvýšenému alebo zníženému výrobnému a ekonomickému efektu hospodárskeho strediska ktorému bol poskytnutý.

ZÁVER

Zdokonaľovanie vnútropodnikového riadenia dôsledným uplatňovaním vnútropodnikového chozrasčotu je jedným zo základných ciest zabezpečovania rastu poľnohospodárskej produkcie a efektívnosti jej výroby v súčasnom období rozvoja poľnohospodárskych podnikov. Aby sa vnútropodnikový chozrasčot stal skutočne účinným nástrojom plnenia týchto úloh treba dosiahnuť, aby sa neuplatňoval len formálne. To podľa nášho názoru vyžaduje zabezpečiť v mnohých poľnohospodárskych podnikoch značný obrát pri vytváraní vhodných podmienok pre jeho realizáciu vo všetkých úsekoch ich činnosti. Pôjde predovšetkým o prehodnotenie a zdokonalenie súčasnej štruktúry vytváraných chozrasčotných útvarov, skvalitnenie plánovania ich výrobných a ekonomických úloh, zdokonalenie nástrojov regulácie vzťahov medzi chozrasčotnými útvarmi, najmä vnútropodnikových cien a nie v poslednom rade o prehlbenie hmotnej zainteresovanosti chozrasčotných útvarov na výsledkoch ich činnosti.

SÚHRN

Účinnosť využívania vnútropodnikového chozrasčotu v poľnohospodárskych podnikoch je ovplyvňovaná viacerými činiteľmi. K nim patrí aj štruktúra chozrasčotných útvarov, plánovanie ich úloh a regulácia vzájomných hodnotových vzťahov chozrasčotných útvarov.

Článok sa zaoberá okruhom uvedených činiteľov v podmienkach poľnohospodárskych podnikov uplatňujúcich odvetvovú formu organizačnej štruktúry. Pozornosť je venovaná problematike vytvárania vhodnej štruktúry hospodárskych a nákladových stredísk v úsekoch rastlinnej a živočíšnej výroby, plánovania ich výrobných a ekonomických úloh a vzájomných hodnotových vzťahov medzi chozrasčotnými útvarmi hlavných úsekov činností poľnohospodárskeho podniku a to tak z hľadiska súčasného stavu riešenia týchto problémov, ako aj jeho zdokonalenia.

Literatúra

BERNÁT, J. — JAROLÍMKOVÁ, E.: Vnútropodnikové plánovanie v rastlinnej a živočíšnej výrobe. [Záverečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1978.

Došlo dňa 15. 5. 1979

Adresa autora:

Ing. Jozef Bernát, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 880 27 Bratislava

**K niektorým problémom organizácie vnútropodnikového chozrasčotu v podmienkach odvetvovej
organizačnej štruktúry JRD**

Zeměd. Ekon., 26, 1980, č. 1, s. 13—23. — 3 tab., lit. 1

JZD, organizace, organizační struktura, řízení, vnitropodnikové řízení, chozrasčot, hospodářské
středisko, nákladové středisko, hodnotové vztahy, vnitropodnikové ceny

Autor sa v príspevku zaoberá niektorými základnými otázkami organizácie a uplatňovania
vnútropodnikového chozrasčotu v JRD s odvetvovou formou organizačnej štruktúry. Pozornosť
zamierava na variantné vytváranie chozrasčotných útvarov v úsekoch rastlinnej a živočíšnej
výroby predovšetkým z hľadiska zvláštností týchto úsekov, na plánovanie úloh chozrasčotných
útvarov v týchto úsekoch a na vzájomné hodnotové vzťahy medzi chozrasčotnými útvarmi týchto
úsekov.

Teoretické riešenie problematiky vychádza z rozhodovania ako ľudskej činnosti, ktorá prebieha vo výrobnom organizme.

Každé rozhodnutie vzniká na základe určitého podnetu. Podľa Trapeznikova (1974) je hlavným podnetom dynamický vývoj okolia, ktorý prináša v každom čase zmeny, na ktoré výrobný organizmus reaguje. Podnetom pre rozhodnutia sú však aj zmeny vo vnútri výrobného organizmu a to buď na úrovni vrcholového stupňa riadenia (napr. vedenie družstva rozhodne o pestovaní nových odrôd plodín), ale aj na úrovni stredného stupňa riadenia (napr. úsek RV navrhne novú technológiu zberu).

Signálom pre rozhodovanie sú informácie. Podľa Pilného (1974) a ďalších autorov možno za informácie považovať také správy, oznámenia, údaje a materiály, ktoré rozširujú vedomosti rozhodovacieho subjektu a ovplyvňujú jeho konanie v tom, že rozhodovací subjekt transformuje informácie na rozhodnutia. Flakiewicz (1974) charakterizuje celý rozhodovací proces ako „zámernú plynulú transformáciu informácií“.

V každom výrobnom organizme a medzi výrobným organizmom a jeho okolím prebieha tok informácií. Tok informácií prebieha v rôznej frekvencii a v rôznych formách. S ohľadom na to, že výrobný organizmus a jeho okolie predstavujú organizovaný systém majúci väzby k nadsystému, nadobúda tok informácií charakter informačných väzieb. Inými slovami: tok informácií má určitú viazanosť a je de facto predurčený (napr. poľnohospodársky podnik musí dostať informácie o zostavení plánu a musí podať informácie o jeho plnení).

Pre naznačenie súborných informačných väzieb sme zostrojili pripojený grafický model.

MATERIÁL A METÓDA

Pri výbere výskumných objektov sme prihliadli na dve základné kritériá:

1. aby výskumné objekty mali automatizovanú informačnú sústavu alebo aspoň informačnú sústavu s vysokým stupňom mechanizácie (t. j. s prvkami automatizácie);

2. aby výskumné objekty mali takú odvetvovú organizačnú a riadiacu štruktúru, ktorá zodpovedá najnovším poznatkom výskumu a v skúmaných podnikoch funguje už dlhší čas.

Na základe uvedených kritérií sme skúmali 7 podnikov:

a) kde automatizovanú informačnú sústavu zaviedol PRR alebo iný podnik výpočtovej techniky,

b) kde bola odvetvová organizačná a riadiaca štruktúra zavedená v úzkej spolupráci a podľa návrhov autorov tejto práce.

Takýto postup umožnil, že riešenie úlohy bolo v súlade s metodickými pokynmi pre budovanie automatizovaného systému riadenia podnikov, ktoré vydalo FMTIR a ktoré predpisujú prihliadať nielen na informčný systém, ale aj na ďalšie prvky systému organizácie a riadenia.

ZÁVERY ANALÝZY

V snahe stručného zhrnutia analýzy tu uvádzame len analytické závery, pričom sme sa snažili zvýrazniť zistené jednoznačné a všeobecne platné tendencie. Z toho dôvodu tu neuvádzame analytické údaje jednotlivých skúmaných podnikov.

Informácie z vrcholového stupňa riadenia podniku do úsekov a útvarov

Potreba vydaných prikazovacích informácií sa považovala z hľadiska odosielateľov za vyhovujúcu. Z hľadiska príjemcov informácií prevládol vo výrobných úsekoch názor, že nie sú dostatočne informovaní o koncepčnom rozvoji podniku, o možnostiach uplatnenia nových prvkov technického a biologického rozvoja a nemajú k dispozícii účinné metódy hmotného ohodnotenia plánovaných výsledkov, a to najmä pri ich prekročení.

Frekvencia prikazovacích informácií bola vážnym problémom a celková tendencia bola poznačená živelnosťou. To dokazuje aj fakt, že tretina prikazovacích informácií bola vydaná neterminovane a tieto informácie boli tedy pre úseky a útvary neočakávané. To veľmi sťažovalo transformáciu informácií na rozhodnutia, pretože nebol k dispozícii čas nutný pre transformáciu. Tým potom vznikli často rozhodnutia, ktoré mali charakter vynútených pozitívnych akcií.

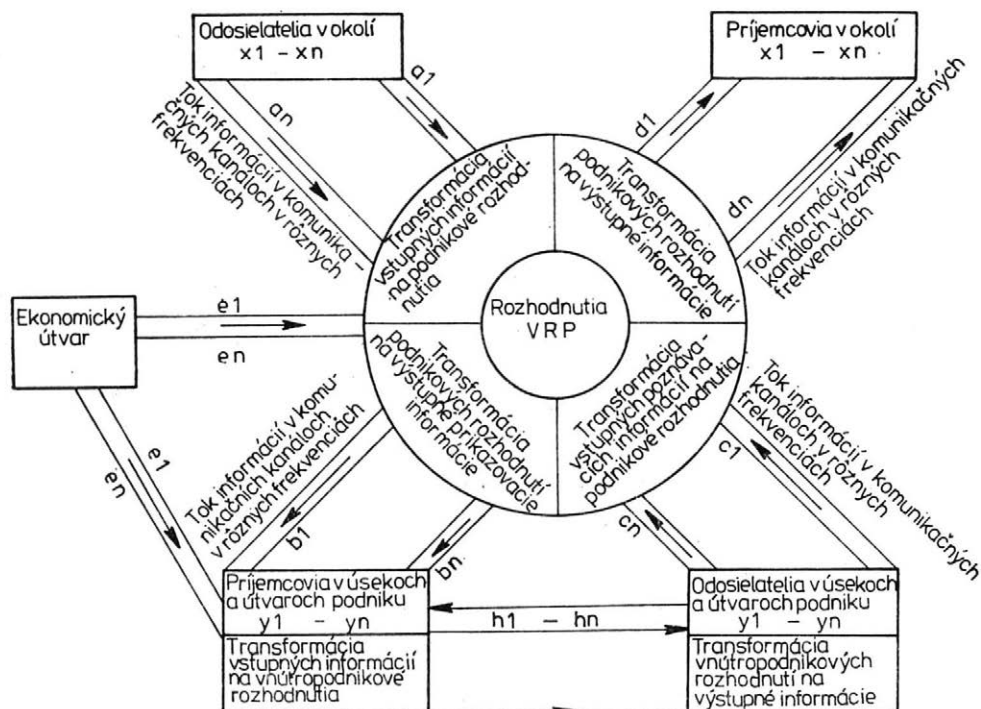
Forma informácií bola zo 64 až 70 % v smere z vrcholového stupňa riadenia do úsekov a útvarov písomná (do písomnej formy sa zarátali aj informácie na poradách o ktorých sa vedie záznam). To svedčilo o snahe vrcholového stupňa riadenia podchytiť vydané prikazovacie informácie do kontrolovateľnej formy.

S ohľadom na to, že išlo o podniky s vysokou úrovňou informačnej sústavy, ako aj vnútornej organizácie a riadenia, možno predpokladať, že z hľadiska písomnej formy informácií sú zistené údaje maximálne a v mnohých podnikoch je percento písomných prikazovacích informácií podstatne nižšie.

Informácie z úsekov a útvarov do vrcholového stupňa riadenia

Potrebu informácií vo vertikálnom smere zdola nahor dominantne ovplyvnilo množstvo požadovaných informácií. Podľa stanoviska respondentov sa v súčasnom období požaduje najmenej trikrát toľko informácií ako pred zlúčením.

Veľké množstvo informácií ešte neznamená vysoký stupeň informovanosti, pretože rozhodovací subjekt si často nevie vybrať správnu informáciu a rozhodne sa napriek prebytku informácií mylne.

VRP — vrcholový stupeň riadenia v podniku,

a_1 — informácie z okolia do podniku,

b_1 — informácie z vrcholového stupňa riadenia podniku do úsekov a útvarov,

c_1 — informácie z úsekov a útvarov do vrcholového stupňa riadenia podniku,

d_1 — informácie z podniku do okolia,

$e_1 - e_n$ — ekonomické informácie pre vrcholový stupeň riadenia, pre úseky a pre útvary,

$h_1 - h_n$ — horizontálne informácie medzi úsekmi a útvarmi v podniku,

frekvencia informácií — možné intervaly: deň, týždeň, dekáda, mesiac, štvrťrok, polrok, rok, sezónne,

$x_1 - x_n$ — odosielatelia a prijemcovia v okolí,

$y_1 - y_n$ — prijemcovia a odosielatelia v úsekoch a útvaroch podniku.

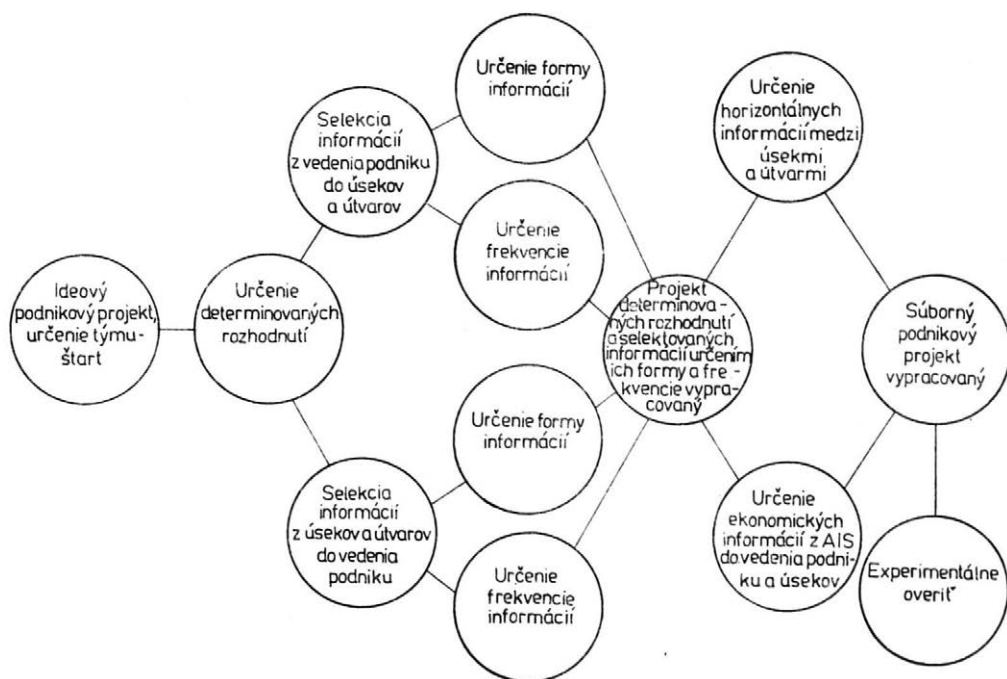
1. Grafický model informačných väzieb v riadiacom procese

V praxi skúmaných podnikov sa tieto závery prejavili tým spôsobom, že sa predsedovi JRD, resp. riaditeľovi ŠM odovzdávali neselektované informácie a teda aj tie, ktoré nemajú rozhodujúci vplyv na výsledky hospodárenia. Pritom sa vyskytli dva varianty:

a) vedúci úsekov a útvarov odovzdávali tieto informácie z vlastnej iniciatívy, a to preto, aby preniesli transformáciu informácií na rozhodnutia na hierarchicky nadradeného pracovníka;

b) vedúci úsekov a útvarov odovzdávali neselektované informácie preto, že vedúci podniku žiadal všetky informácie, pritom mnohé z nich pri rozhodovaní nepoužil.

Frekvencia výstupných informácií z úsekov a útvarov bola veľmi rôznorodá a pohybovala sa od denných hlásení po ročné. Pochopiteľne tu hral dôležitú úlohu charakter výroby: tak napr. v živočíšnej výrobe prevládali pravidelné denné a týždenné hlásenia (produkcia mlieka, úžitkovosť, spotreba krmív a pod.); v rastlinnej výrobe naopak hlásenia, ktoré boli ovplyvnené termínmi vykonaných prác (orba, sejba, zber atď.).

2. Sieťový diagram určenia potreby a toku informácií v riadiacich procesoch

Forma informácií zdola nahor bola z 50 až 62 % písomná, čo je už tiež dosť vysoké percento, ak prihliadneme na to, že mnohé informácie z úseku operatívneho riadenia sa odovzdávajú bez dokladov. Aj tu pôsobil negatívne fakt, že až na jednu výnimku podniky nepoužívali dispečerský systém.

Horizontálne informácie medzi úsekmi a útvarmi

V skúmaných podnikoch sme zistili nedostatky v informačných väzbách čo do potreby, frekvencie a formy informácií najmä medzi úsekom technických služieb a úsekom rastlinnej výroby a čiastočne medzi úsekom rastlinnej a živočíšnej výroby.

a) Informačné väzby RV — technické služby

Jadro problému je v organizovaní poľnohospodárskej mechanizácie. V skúmaných objektoch sa vyskytli tieto varianty organizovania mechanizácie:

— Mechanizácia, ktorá slúžila RV, bola (vrátane vysokovýkonných strojov) začlenená do úseku RV; mechanizácia, ktorá slúžila ŽV bola začlenená do úseku ŽV; do úseku technických služieb bolo začlenené len opravárstvo (praktizovali: Medzičilizie, Šamorín — Mliečno, Prešov).

— Mechanizácia bola rozdelená na bežné stroje, ktoré boli začlenené podľa príslušnosti do úsekov RV, resp. ŽV; vysokovýkonné stroje a opravárstvo boli začlenené do úseku technických služieb (praktizovali: Trnava, Kežmarok, Agrokomplex).

— Mechanizácia tvorila samostatný úsek do ktorého boli začlenené všetky stroje i opravárstvo (praktizovali: Pohronský Ruskov, Gajary).

Zistili sme, že z hľadiska plynulosti toku informačných väzieb bol najvhodnejší prvý a najnevhodnejší druhý variant. Bolo to tým, že tok informácií bol ľahší tam, kde sa tie isté činnosti sústredili v jednej a nie v dvoch organizačných jednotkách.

Značným nedostatkom informačných väzieb úseku technických služieb voči ostatným úsekmi a útvarom je neujasnená vnútorná štruktúra tejto organizačnej jednotky, ktorá sústreďuje úplne rôznorodé činnosti.

b) Informačné väzby RV — ŽV

Informačné väzby narážali na problémy pri zásobovaní objemovými krmivami. Vyskytli sa tieto varianty:

— Zásobovanie bolo začlenené do živočíšnej výroby a uskutočňovala ho centrálna zásobovacia skupina pre všetky farmy alebo decentralizované zásobovacie skupiny pre každú farmu.

— Zásobovanie bolo začlenené do úseku rastlinnej výroby a tento úsek pestoval, uskladňoval, spracovával a dopravoval objemové krmivá loco žľab.

Z hľadiska plynulosti informačných väzieb bol výhodnejší prvý variant. Bolo to tým, že pri spracovaní, uskladňovaní a doprave objemových krmív vznikajú nové informácie, ktoré sa výhodnejšie transformujú na rozhodnutia v tom úseku, ktoré krmivá spotrebúva.

MODELÝ DETERMINOVANÝCH ROZHODNUTÍ A SELEKTOVANÝCH INFORMÁCIÍ

Na základe teoretických zásad a záverov výskumnej analýzy sme vypracovali modely potreby a toku informácií v riadiacich procesoch poľnohospodárskych podnikov. Boli to tieto modely:

— Model determinovaných rozhodnutí a selektovaných informácií v smere vrcholový stupeň riadenia podniku → výrobné úseky a útvary.

— Model determinovaných rozhodnutí a selektovaných informácií v smere výrobné úseky a útvary → vrcholový stupeň riadenia podniku.

— Model horizontálnych informácií medzi úsekmi a útvarmi.

Metodický postup je znázornený sieťovým diagramom (obr. 2).

Základným zámerom modelov je poskytnúť poľnohospodárskym podnikom ucelený prehľad o determinovaných rozhodnutiach, ktoré sa uskutočňujú v podniku a o selektovaných informáciách, ktoré sú nutné preto, aby sa príslušné determinované rozhodnutie mohlo objektívne uskutočniť.

Determinované rozhodnutia sú tie, ktoré sú v poľnohospodárskom podniku nevyhnutné, možno ich vopred predvídať a môžu tvoriť

ucelený model. Naproti tomu nedeterminované rozhodnutia sa nedajú plánovať a hoci sú v rozhodovaní nevyhnutné, nemožno ich na súčasnej úrovni poznania sformovať do uceleného modelu.

Selektované informácie sú tie, ktoré sú nutné pre každé determinované rozhodnutie, priradujú sa k rozhodnutiu a tým vzniknú rozhodovacie informácie, nutné pre jednotlivé stupne riadenia podniku.

Základným princípom určenia rozhodovacích informácií je požiadavka, aby sa informácie aktívne využívali v rozhodovaní, t. j. aby sa rozhodovacie subjekty nezatažovali informáciami, ktoré majú evidenčný charakter. Treba poznamenať, že pre každé rozhodnutie sú potrebné len určité (nie všetky) informácie, ktoré sú pri každom rozhodovacom subjekte rozdielne.

Každý model obsahuje: kód, determinované rozhodnutia, selektované rozhodovacie informácie, odosielateľa, príjemcu a frekvenciu informácie.

Rozhodnutia a selektované informácie sú diferencované podľa účinnosti a nositeľov takto:

Vedenie podniku — model obsahuje pre tento hierarchický stupeň rozhodnutia a selektované informácie o koncepcnom rozvoji podniku a úsekoch, o investičnej výstavbe o komplexnej socialistickej racionalizácii, o zmene štruktúry základných prostriedkov, o kooperačných vzťahoch, o mechanizácii a automatizácii riadenia a správy podniku a socialistickom súťažení, záväzkovom a zlepšovateľskom hnutí.

Rastlinná výroba — päťročný plán, ročný VFP, TOO, využívanie pôdneho fondu, výživa a ochrana rastlín, melioračné práce, organizácia a riadenie výrobných a pracovných procesov, sezónne plány.

Živočíšna výroba — päťročný plán, ročný VFP, krmná technika, zooveterinárne opatrenia, technologické postupy, organizácia a riadenie ŽV, ochrana zdravia a bezpečnosti pri práci.

Mechanizácia — päťročný plán, ročný VFP, opravy, pripravenosť strojov, využitie strojov, spotreba pohonných hmôt, ochrana a bezpečnosť pri práci.

Kádrová a personálna činnosť — plán pracovných síl a fondu odmien, počty a mzdy THP, prémieové poriadky, sociálne programy, príprava kádrových rezerv, kvalifikačná štruktúra a zvyšovanie kvalifikácie, využitie pracovného času, nemocnosť a úrazovosť, produktivita práce, zlepšovanie pracovného prostredia, rekreácia a lekárska starostlivosť.

Zásobovanie a odbyt — štruktúra a úroveň dodávateľských vzťahov, podnikové zmeny, MTZ, stav a údržba skladov, pohyb zásob, reklamácie odberateľov a dodávateľov.

Modely budú v súbornej forme vydané ako metodika pre zavádzanie výsledkov výskumu do praxe.

SÚHRN

Prispevok podáva výsledky výskumu riešiteľského kolektívu uskutočneného v roku 1978. Úvodom sa zdôrazňujú zmeny, ktoré v poľnohospodárskych podnikoch vznikajú prestavbou výrobnotechnickej základne. Udáva teoretické východiská riešenia problému a poukazuje na nutnosť určiť determinované rozhodnutia a selektovať informácie pre každé rozhodnutie vo všetkých smeroch toku informácií.

V analytickej časti sa uvádzajú výsledky výskumu z vybraných objektov čo do potreby, formy a frekvencie. V syntetickej časti je uvedená charakteristika vypracovaných modelov, ktoré obsahujú determinované rozhodnutia a k nim priradené selektované informácie v príslušnej forme a frekvencii v smere:

- a) vrcholový stupeň riadenia → úseky a útvary,
- b) úseky a útvary → vrcholový stupeň riadenia,
- c) horizontálne informácie medzi úsekmi a útvarmi.

Literatúra

- FLAKIEWICZ, W.: Informace o rozhodování vedoucího. Praha, Svoboda 1974.
PILNÝ, V.: Informační soustava socialistického podniku a faktory jejího racionálního vytváření. [Závěrečná zpráva.] Praha, VŠE 1974.
TRAPEZNIKOV, V. A.: Teorija upravlenija: rozvitije i problemy. Vestnik Akademii nauk SSSR, 43, 1974, č. 2.

Došlo dňa 15. 5. 1979

Adresa autorov:

Ing. Eugen Horváth, CSc., ing. Miroslav Bojnák, ing. Vincent Rapant, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 880 27 Bratislava

Analýza a modelovanie potreby informácií v poľnohospodárskych podnikoch

Zeměd. Ekon., 26, 1980, č. 1, s. 25—31. — 2 obr., lit. 3

zemědělský podnik, řízení, tok informací, modely, teoretické pojednání

V článku sú uvedené základné teoretické východiská tvorby rozhodovacích informácií v riadiacich procesoch a výsledky analýzy toku rozhodovacích informácií vo vertikálnom smere zhora i zdola nahor medzi vrcholovým vedením podniku a úsekmi, resp. útvarmi, ako aj v horizontálnom smere medzi úsekmi a útvarmi. Rozviedli sa zásady tvorby vypracovaných syntetických modelov a ich obsah a použiteľnosť v praxi.

32

Postupujúca industrializácia poľnohospodárskej výroby, ktorej hlavnými znakmi sú prehlbovanie výrobnjej špecializácie a deľby práce spolu s kombináciou a integráciou výrobných úsekov či odvetví, ako aj rast komplexnej mechanizácie a čiastočne aj automatizácie technologických procesov, je určujúcim faktorom pretvárania pracovných kolektívov v súčasnej etape rozvoja nášho poľnohospodárstva. Východiskom pre organizáciu pracovných kolektívov sa stávajú priemyselné metódy organizácie výroby a práce.

Popri uvedených progresívnych vývojových činiteľoch vyplývajúcich z rozvoja výrobných síl, ovplyvňuje organizáciu pracovných kolektívov aj súčasný stav podnikovej koncentrácie výroby a centralizácie riadenia, ktorý vznikol v nedávnom procese zväčšovania mnohoozvetvových podnikov.

Pozornosť si zasluhuje problematika vytvárania pracovných kolektívov v rastlinnej výrobe, čo vyplýva zo špecifických výrobnotechnologických podmienok a na ne nadväzujúcich zvláštností organizácie práce.

Predložený príspevok je pokusom o empirickú analýzu deľby práce u mechanizátorov rastlinnej výroby v podmienkach súčasného stupňa rozvoja a technického vybavenia práce a jej organizácie.

Deľba práce je základom vytvárania trvalých alebo dočasných jednotiek organizácie práce (pracovných skupín, brigád, čiat) a ďalších vnútro podnikových organizačných jednotiek a súčasne aj východiskom formovania profesijného profilu jednotlivých skupín pracovníkov. Preto sme analýzu zamerali na identifikáciu vzťahu medzi deľbou práce a jednotlivými organizačnými formami pracovných kolektívov mechanizátorov a medzi deľbou práce a biosociálnymi a profesijnými kvalifikačnými znakmi mechanizátorov.

MATERIÁL A METÓDA

Za pracovný kolektív pokladáme skupinu nositeľov pracovných miest, ktoré sú vzájomne spojené určitým typom deľby práce a kooperácie, majú vytvorený formálny organizačný rámec, ustanoveného vedúceho, spoločné úlohy a pravidlá vzájomnej spolupráce.

Pre potreby nášho výskumu sme si pracovné kolektívy operacionálne definovali ako trvalé organizačné útvary rastlinnej výroby, a to buď celý jej úsek, alebo územne, technologicky či výrobkovo ohraničené brigády, ustanovené ako trvalé jednotky organizácie práce. Analýze sme podrobili mechanizátorov ($N = 723$), pracujúcich v 27 kolektívoch v zmysle uvede-

ného vymedzenia v 16 podnikoch (14 JRD a 2 ŠM), hospodáriacich v rôznych prírodných podmienkach SSR.

Základné charakteristiky skúmaných kolektívov obsahuje tab. I.

I. Základné znaky skúmaných kolektívov

Typ organizácie	Výmera p.p. v ha prípadajúca na 1 kolektív	Výmera o.p. v ha prípadajúca na 1 kolektív	Počet kolektívov	Priemerný počet mechanizátorov v 1 kolektíve
Územná	2028,7	1965,0	12	27
Výrobová	1945,6	1864,4	5	24
Technologická	4646,0	4517,5	2	12
Úsek RV bez org. členenia	3197,2	2199,0	8	36

Ako výskumné techniky sme uplatnili pološtandardizovaný rozhovor s vedúcimi pracovníkmi príslušných podnikov a záznamový hárok, ktorý obsahol 157 štatistických znakov (ukazovateľov) vypovedajúcich o sociálnodemografických a profesijno kvalifikačných charakteristikách respondentov, ako aj o rade charakteristík vykonávanej práce. Údaje pre analýzu individuálnej delby práce sme získali batériou 16 indikátorov, obsahujúcou vytýpovaný súbor najdôležitejších pracovných operácií, vykonávaných v priebehu celého roka. Získané dáta sme spracovali do tabuliek I. a II. stupňa triedenia. Štatistické závislosti sme testovali a merali χ^2 – testom, Pearsonovým koeficientom normalizovanej kontingencie (C norm) a Spearmanovým koeficientom poradovej korelácie (R). Batériu indikátorov pracovnej špecializácie sme spracovali pomocou osobitného programu do dvojrozmerných a trojrozmerných matíc, ktorých interpretácia tvorí jadro nášho príspevku.

VÝSLEDKY

Z troch typov rozvinutej delby práce, v zmysle Marxovej klasifikácie (Marx 1955), je pre štúdium činiteľov organizácie pracovných kolektívov v rastlinnej výrobe významná jednotlivá delba práce, čiže „delba práce v dielni“. Je to delba práce v podniku, vo výrobo-organizačnej jednotke, v našom prípade v úseku rastlinnej výroby (ako v pododvetví poľnohospodárskej výroby), delba medzi jednotlivých pracovníkov podľa ich kvalifikačnej prípravy a profesijnej špecializácie. Na jej základe sa jednotky organizácie práce vytvárajú organizačným spájaním pracovníkov s rovnakým druhom vykonávanej práce, alebo pracovníkov vytvárajúcich určitý výrobok atď.

V rastlinnej výrobe s vyššou koncentráciou pôdneho fondu sa môžu vytvárať trvalé pracovné kolektívy na základe delby práce podľa územia

(teritoriálny typ organizácie kolektívov), podľa druhov vykonávanej práce (technologický typ), podľa pestovaných plodín (výrobný, alebo predmetový typ organizácie), alebo kombináciou uvedených princípov.

Z hľadiska typu pracovnej kooperácie je delba práce územná a výrobová spojená so simultánnou kooperáciou, kým technologická delba práce s kooperáciou sukcesívnou.

V špecifických podmienkach rastlinnej výroby ani jeden z typov delby práce neurčuje ešte jednoznačne a bezprostredne individuálnu delbu práce medzi jednotlivých pracovníkov, ktorá by sa prejavila úzkou profesijnou špecializáciou. Inými slovami, príslušnosť k zoskupeniu čiastkovej delby práce umožňuje ešte dostatočne vysokú variabilitu individuálnej špecializácie a určitý stupeň univerzality, vynútený diskontinuitou a časovým rozložením pracovných procesov, súvisiacim s vývojovými a rastovými fázami pracovného predmetu biologickej povahy.

Každý priamy výrobca (mechanizátor) musí vo svojom kvalifikačnom a profesijnom profile obsiahnuť ovládanie viacerých druhov pracovných prostriedkov a vykonávanie viacerých druhov pracovných operácií.

Časť pracovných operácií v rastlinnej výrobe (ide predovšetkým o najkvalifikovanejšie práce, napr. kombajnový zber zrnovín) vykonávajú pracovníci dielni a remeslníci. Túto skupinu pracovníkov naša výskumná vzorka nezachyčuje, a preto uvedené práce sú v našom analytickom materiáli do určitej miery podhodnotené. Podľa zistenia Sirotského a Foltina (1978) až 22,7 % pracovníkov dielni pracuje v rastlinnej výrobe prevažne ako kombajnisti (16,3 % opravárov), v menšej miere ako traktoristi (5,1 %) a vodiči nákladných áut (5,8 %). Rozsah kombajnových prác vykonávaných opravármi prekračuje u 7,7 % respondentov 30 dní do roka, u 8,2 % respondentov sa pohybuje v rozmedzí 16–30 dní.

FREKVENCIA VYBRANÝCH PRACOVNÝCH OPERÁCIÍ

Pre empirickú identifikáciu stupňa individuálnej delby práce v pracovných kolektívoch rastlinnej výroby sme zhromaždili údaje o respondentoch výberového súboru, ktoré ich charakterizujú podľa druhou vykonávaných prác. Na tento účel sme vytypovali 16 pracovných operácií, resp. skupín pracovných operácií, ktoré vystihujú hlavné mechanizované pracovné procesy v rastlinnej výrobe, prípadne aj aplikované technológie a pracovné prostriedky. Tieto vytvorili bariéru 16 položiek, u ktorých sme na jednostrannej trojstupňovej škále zisťovali intenzitu ich prítomnosti u každého respondenta (pravidelne = 2, niekedy = 1, nikdy = 0). Vypočítaním priemerného skóre na 1 traktoristu ($N = 723$) sme získali možnosť porovnávať frekvenciu výskytu jednotlivých pracovných operácií u jednotlivcov. Vysoké hodnoty skóre vyjadrujú difúzny charakter príslušných operácií, nízke hodnoty ich špecializovaný charakter. Reciproká hodnota uvedeného skóre vyjadruje teda stupeň špecializácie pracovných operácií vzhľadom na ich vykonávateľov. Nazývame ho skóre špecializácie a jeho hodnoty uvádzame v tab. II.

Na základe údajov uvedenej tabuľky možno povedať, že pracovné operácie ako doprava, orba, predsejbová príprava pôdy, ošetrovanie počas vegetácie vykonáva väčšina traktoristov-mechanizátorov, kým operácie ako sejba, kombajnový zber, prípadne ochrana rastlín sú výberové v tom zmysle, že ich vykonáva iba užší počet špecializovaných a primerane kvalifikovaných pracovníkov.

II. Hodnoty skóre špecializácie u vybraných skupín pracovných operácií

Operácie			
univerzálne	$\frac{1}{s}$	špecializované	$\frac{1}{s}$
1. Odvoz hmôt od zberových strojov	0,7201	1. Chemická ochrana	1,7013
2. Predsejbová príprava pôdy	0,7216	2. Sejba obilnín	1,8779
3. Doprava všeobecná	0,8151	3. Sejba kukurice	2,2316
4. Hlboká orba	1,0940	4. Zber krmovín zberacou rezačkou	2,4105
5. Ošetrovanie počas vegetácie	1,1105	5. Sejba cukrovej repy	2,9403
6. Zber krmovín	1,2152	6. Komb. zber zrnovín	3,2573
		7. Komb. zber cukrovej repy	3,7864

TYPY KOMBINÁCIÍ PRACOVNÝCH OPERÁCIÍ

V ďalšej analýze nás zaujímalo, v akých kombináciách sa frekventujú jednotlivé pracovné operácie vo vybranom súbore respondentov, čiže sme sa snažili empiricky indetifikovať utváranie individuálnej delby práce a kombinácie v súčasných výrobnotechnických podmienkach. Možno sa domnievať, že poznatky tohoto druhu môžu tvoriť doplnkovú informáciu pre zostavovanie pracovných kolektívov a pre stanovenie detailnejších profesijných profilov traktoristov mechanizátorov.

Frekvenčne sme vyhodnotili 111 empiricky zistených kombinácií druhov prác (z 225 možných), z ktorých 11 najfrekventovanejších uvádzame v tab. III.

Ako z tabuľky vyplýva, najuniverzálnejšia kombinovateľnosť do dvojíc je u pracovných operácií predsejbová príprava pôdy, odvoz hmôt od zberových strojov, ošetrovanie počas vegetácie a hlboká orba.

Najuniverzálnejšie dvojice tvoria kombinácie: predsejbová príprava pôdy — odvoz hmôt od zberových strojov, orba — predsejbová príprava pôdy, predsejbová príprava — všeobecná doprava. Z toho vyplýva, že z hľadiska profesijnej a kvalifikačnej pripravenosti mechanizátorov patria zručnosť, návyky a odborné poznatky nutné pre výkon týchto prác k základnej kvalifikačnej vybavenosti každého mechanizátora.

Práce, ktoré sme nazvali „špecializovanými“ sa objavujú až v skupine dvojíc s nižšou frekvenciou. Ide tu predovšetkým o združenie jednej pracovnej operácie (sejby) u rôznych druhov plodín. Najčastejšie sa vyskytuje kombinácia sejby kukurice a úzko siatych obilnín, kombinácia sejby kukurice a cukrovej repy a v poradí na 3. mieste sejba úzkosiatych obilnín a cukrovej repy. Toto zistenie poukazuje na určitý stupeň špecializácie mechanizátorov v poľnohospodárskych podnikoch na túto pracovnú operáciu.

III. Kombinácie dvojíc najfrekvencovanejších pracovných operácií

P. č.	Názov	f
1.	Predsejbová príprava pôdy. Odvoz hmôt od zberových strojov.	244
2.	Hlboká orba. Predsejbová príprava pôdy.	222
3.	Odvoz hmôt od zberových strojov. Zber krmovín zberacou rezačkou.	143
4.	Predsejbová príprava pôdy. Všeobecná doprava.	183
5.	Ošetrovanie počas vegetácie. Odvoz hmôt od zberových strojov.	137
6.	Predsejbová príprava pôdy. Ošetrovanie počas vegetácie.	136
7.	Hlboká orba. Odvoz hmôt od zberových strojov.	129
8.	Predsejbová príprava pôdy. Všeobecná doprava.	120
9.	Predsejbová príprava. Zber krmovín.	119

Z hľadiska tretieho typu kombinácie prác, t. j. univerzálnych a špecializovaných, sa sejba najčastejšie kombinuje s predsejbovou prípravou pôdy, s dopravou od zberových strojov, so zberom krmovín, príp. aj s orbou (sejba kukurice).

Kombajnový zber zrnovín sa kombinuje s orbou a predsejbovou prípravou pôdy.

Kombajnový zber cukrovej repy sa vyskytuje najmä v kombinácii s predsejbovou prípravou pôdy, s ošetrovaním plodín počas vegetácie a s dopravou hmôt od zberových strojov.

Chemická ochrana sa vyskytuje predovšetkým v kombinácii s ošetrovaním počas vegetácie a odvozom hmôt od zberových strojov.

V kombinačných trojiciach (tab. IV) sa opäť vyskytujú na prvom mieste známe „univerzálne“ pracovné operácie, a to: hlboká orba, predsejbová príprava pôdy, doprava v zberových linkách, ošetrovanie počas vegetácie, všeobecná doprava, zber krmovín.

Ako vidno z tabuľky, najuniverzálnejšou kombináciou skupín pracovných operácií je hlboká orba s predsejbovou prípravou pôdy a s dopravou v zberových linkách.

Po nej nasleduje kombinácia predsejbovej prípravy pôdy s dopravou v zberových linkách a ošetrovanie počas vegetácie. Ďalšie kombinácie možno zistiť z tab. IV.

Zo „špecializovaných“ pracovných operácií je na prvom mieste sejba. Z analýzy empirického materiálu vyplýva, že sejbou všetkých plodín vykonáva určitá skupina mechanizátorov. (Sejba v kombinácii: úzkosiata obilnina, kukurica, cukrová repa, sa vyskytuje v súbore 126-krát.)

Spomedzi „univerzálnych“ operácií sa sejba (obilnín a kukurice) kombinuje najčastejšie s dopravou v zberových linkách (74-krát) a zberom krmovín, sejba repy s dopravou v zberových linkách a zberom krmovín, hlbokou orbou a zberom krmovín atď.

Kombajnový zber obilnín sa vyskytuje výrazne v kombinácii s pred-

IV. Kombinácie trojíc pracovných operácií

P. č.	Názov	f
1.	Orba a základná príprava pôdy Predsejbová príprava pôdy Doprava v zberových linkách	351
2.	Predsejbová príprava pôdy Doprava v zberových linkách Ošetrovanie počas vegetácie	300
3.	Orba a základná príprava pôdy Predsejbová príprava pôdy Ošetrovanie počas vegetácie	226
4.	Predsejbová príprava pôdy Doprava v zberových linkách Všeobecná doprava	222
5.	Zber krmovín Predsejbová príprava pôdy Doprava v zberových linkách	180
6.	Zber krmovín Orba a základná príprava pôdy Predsejbová príprava pôdy	146
7.	Ošetrovanie počas vegetácie Doprava v zberových linkách Všeobecná doprava	118
8.	Chemická ochrana Predsejbová príprava pôdy Ošetrovanie počas vegetácie	118

sejbovou prípravou pôdy a ošetrovaním počas vegetácie, prípadne s predsejbovou prípravou a dopravou v zberových linkách.

Kombajnový zber sa kombinuje s predsejbovou prípravou a dopravou v zberových linkách, ďalej s orbou a základnou prípravou a predsejbovou prípravou, prípadne s predsejbovou prípravou a ošetrovaním počas vegetácie.

VPLYV KVALIFIKÁCIE MECHANIZÁTOROV NA ICH ŠPECIALIZÁCIU PODEA DRUHOV PRÁČ

Jedným z významných hľadísk zostavovania pracovných kolektívov RV je popri kvantitatívnej bilancii ich pracovnej kapacity a pridelených úloh aj stanovenie štruktúry kolektívov podľa kvalifikačných, profesijných, sociálno-demografických a sociálno-psychologických hľadísk.

Diferencovanú náročnosť pracovných miest, resp. pracovných úloh musí zohľadňovať aj štruktúra kolektívu podľa kvalifikačných znakov. Zložitejšie a kvalifikačne náročné pracovné operácie, u ktorých je dôležitým kritériom kvalita vykonanej práce (napr. sejba), alebo operácie, pri

ktorých sa využíva technicky vyspelá a nákladná strojová technika, vyžadujú vyššiu odbornú prípravu, dokonalejšie návyky a zručnosť mechanizátora. V praxi zohrávajú zatiaľ pri prideľovaní pracovných úloh formálne kvalifikačné znaky (najmä odborná príprava) pomerne malú rolu. Skôr sa prihliada na zručnosť a návyky získané praxou a na širšie osobnostné znaky pracovníka, ako svedomitosť, zodpovedný prístup k práci, ochota ku kooperácii atď. Nezanedbateľnú úlohu zohráva aj tarifikácia jednotlivých druhov prác, čiže distribúcia pracovných úloh podľa zárobkových možností, ktoré jednotlivé práce poskytujú. Tu sa uplatňujú distribučné kritériá, súvisiace s celkovým sociálnym statusom mechanizátora, ktorý závisí od komplexu sociálnych činiteľov. Spravidla pri prideľovaní pracovných úloh dominantnú rolu získavajú znaky, medzi ktoré patrí vek, rodinné pomery jednotlivca (teda sociálnodemografické charakteristiky), dĺžka podnikovej praxe a integrovanosť do podnikového kolektívu, miesto v neformálnych referenčných systémoch, aktivita v orgánoch účasti na riadení a v spoločenských organizáciách, v orgánoch verejnej správy atď. Tento komplex činiteľov, ktorý by bolo možno nazvať „súhrnnou sociálnou kvalifikáciou“, postihnúť prostriedkami empirickej analýzy je mimoriadne náročná úloha.

V ďalšom texte sa pokúsime o interpretáciu rozptylu individuálnej pracovnej špecializácie mechanizátorov podľa jedného z kvalifikačných znakov, ktorým je vyučenie.

Vzťahová analýza ukázala, že určitú úlohu zohráva prítomnosť učňovskej odbornej prípravy v kvalifikačnom profile mechanizátorov pri poverovaní týmito pracovnými úlohami: kombajnový zber obilnín, kombajnový zber cukrovej repy, sejba obilnín, všeobecná doprava (na nepreukaznej hladine štatistickej významnosti.)

Naopak, štatisticky významne sú frekventovaní mechanizátori nevyučení pri vykonávaní týchto prác: chemická ochrana, doprava v zberových linkách, ošetrovanie počas vegetácie, predsejbová príprava pôdy, orba a základná príprava pôdy.

Na základe získaných analytických poznatkov možno usúdiť, že v praxi pri distribúcii pracovných úloh v kolektívoch rastlinnej výroby sa formálne kvalifikačné hľadisko — vyučenosť — uplatňuje len málo. Pri výkone väčšiny pracovných operácií (najmä chemickej ochrany, dopravy v zberových linkách, ošetrovania počas vegetácie, predsejbovej príprave a orbe) majú výraznú prevahu nevyučení pracovníci.

Podľa ďalšieho kvalifikačného hľadiska, dĺžky praxe v odbore, ktorou sa získava druhá zložka kvalifikácie — zručnosť a pracovné návyky, sa individuálna špecializácia mechanizátorov diferencuje výraznejšie.

U mechanizátorov s praxou 16 a viac rokov je relatívne viac frekventované vykonávanie dvoch pracovných operácií: hlbkej orby a sejby.

Mechanizátori s praxou 5—15 rokov viac ako ostatné kategórie podľa dĺžky praxe vykonávajú sejbu obilnín, kombajnový zber (zrnovin i cukrovej repy) a zber krmovín.

Mechanizátori s praxou 1—5 rokov sú poverovaní prácami ako predsejbová príprava pôdy, chemická ochrana, odvoz hmôt od zberových strojov, všeobecná doprava a zber krmovín.

Pretože jednotlivé pracovné operácie sú podľa náročnosti zaradené do jednotlivých kvalifikačných tried, možno očakávať štatistickú závislosť medzi zatriedením mechanizátorov do kvalifikačných tried a nimi vyko-

návanými pracovnými operáciami. Tieto vzťahy celkove vychádzajú (napr. traktoristi v doprave sú zaradení prevažne v V. triede, vykonávajúci sejbu v VI. a VII., orbu v VI. triede atď.). Neplatí to však u všetkých pracovných operácií. Práce spojené s predsejbovou prípravou pôdy a s ošetrovaním počas vegetácie sú približne rovnako frekventované u nositeľov všetkých kvalifikačných tried. Vysvetliť to možno tým, že sezónnosť práce nedovoľuje prísne dodržiavať v prideľovaní práce jednotlivcom ich kvalifikačné zatriedenie, najmä keď ide o zvládnutie veľkého rozsahu prác v krátkych agrotechnických termínoch, alebo ak ide o využitie pracovnej kapacity strojov a ľudí v obdobiach menšej potreby práce.

VZŤAH DEMOGRAFICKÝCH ZNAKOV A ŠPECIALIZÁCIE MECHANIZÁTOROV PODĽA DRUHOV PRÁČ

V uvedenom referenčnom vzťahu sa pokúsime o identifikáciu vzťahu medzi vekom a špecializáciou mechanizátorov podľa pracovných operácií.

Ako sme už v predošlej časti uviedli, distribúcia pracovných úloh sa v riadiacej praxi uskutočňuje podľa komplexných osobnostných charakteristík mechanizátorov. Početné sociálnopsychologické výskumy ukázali, že vek je prostredníctvom tzv. vekového statusu jednou z hlavných nezávisle premenných, určujúcich postavenie človeka v pracovno-profesionálnych vzťahoch.

Analýza vekovej štruktúry vykonávateľov jednotlivých skupín pracovných operácií ukázala aj v skúmanom výborovom súbore určitú pravidelnosť vo vykonávaní pracovných úloh jednotlivými vekovými skupinami.

Ak rozoberáme výskyt jednotlivých skupín pracovných operácií podľa vekových kategórií, dospievame k záveru, že vekové rozpätie 25—44 rokov je charakterizované univerzálnosťou mechanizátorov, to znamená, že v rámci štatistického súboru vykonáva uvedená veková skupina mechanizátorov všetky sledované skupiny pracovných operácií. Diferenciácia vzniká u mechanizátorov mladších (do 25 rokov) a starších (viac ako 45-ročných), u ktorých možno pozorovať určitú výberovosť v pracovnej špecializácii (tab. V).

V. Distribúcia pracovných operácií podľa veku mechanizátorov

Pracovná operácia	Stupeň intenzity	Maximálne frekventovaný vekový interval (z rozd. relat. početnosti)
Predsejbová príprava	vždy niekedy	50—54, 55—59, 40—44 25—29
Sejba úzkoriadkových obilnín	vždy niekedy	35—39 25—29
Sejba kukurice	vždy niekedy	40—44 25—29
Všeobecná doprava — pomocník	vždy niekedy	20—24, 55—59 50—54, 25—29

Pracovné operácie, do ktorých „zasahujú“ mladší mechanizátori (kritériom je intenzita vykonávania príslušnej operácie nad priemer celého súboru), sú tieto: ošetrovanie počas vegetácie, doprava v zberových linkách, všeobecná doprava, zber krmovín zberacou rezačkou.

Pracovné operácie, ktoré nad priemer súboru vykonávajú 50—54 roční mechanizátori, sú: orba, výsadba zemiakov, kombajnový zber zrnovín, kombajnový zber repy.

Ak berieme do úvahy priemerný vek vykonávateľov jednotlivých pracovných operácií, potom ako „seniorské“ práce vystupujú: sejba úzkosiatych obilnín (38,9 rokov), sejba kukurice (39,9) sejba cukrovej repy (39,0), kombajnový zber zrnovín (39,0).

Štatistické testovanie vzťahu veku mechanizátorov a vykonávaných pracovných operácií potvrdilo štatistickú závislosť (na hladine $p = 0,05$) u nasledovných operácií: predsejbová príprava pôdy, sejba obilnín, sejba kukurice, všeobecná doprava.

Sejba, ako jedna z najnáročnejších prác, sa zveruje stredným vekovým kategóriám, čo sa nepreukázalo pri žiadnej inej sledovanej pracovnej operácii.

VZŤAH MEDZI VEKOSŤOU PRACOVNÉHO KOLEKTÍVU A ŠPECIALIZÁCIOU MECHANIZÁTOROV PODĽA DRUHOV PRÁC

Jednou z podstatných črt rastu koncentrácie výroby je prehlbovanie zvláštnej a jednotlivej delby práce. Špecializácia mechanizátorov v rámci jednotlivej delby práce znamená zužovanie okruhu pracovných činností vykonávaných jedným pracovníkom. Rastie tak možnosť prehlbenia jeho pracovných návykov, zručnosti a odborných vedomostí. Ovládanie jednotlivých pracovných nástrojov je kvalifikovanejšie.

Rast koncentrácie výroby sa v rastlinnej výrobe prejavuje zvyšovaním množstva základných výrobných prostriedkov, predovšetkým pôdy a mechanizačných prostriedkov, zverených jednotlivým pracovným kolektívom, výrobkovou špecializáciou a pod. Väčší rozsah výroby umožňuje hlbšiu delbu práce v kolektívoch. Pravda existujú prirodzené hranice jednotlivej delby práce, vyplývajúce zo zvláštností rastlinnej výroby (rozmanitosť a cykličnosť pracovných procesov, klimatický faktor a iné), ktoré pôsobia na profesijno-kvalifikačný profil mechanizátorov opačne, t. j. smerom k univerzálnosti. Popri uvedenom primárnom faktore je určitý stupeň univerzálnosti dôležitým predpokladom humanizácie práce. Rozmanitosť práce, striedanie prác s odlišnými požiadavkami na fyzické a mentálne schopnosti človeka je významným prostriedkom všestranného rozvoja osobnosti človeka v pracovnom procese.

Ako ukazujú príklady zo zahraničnej priemyselnej praxe, mobilizácia tvorivých síl človeka prostredníctvom psychosociálnych motivačných mechanizmov (potreba úspechu, uplatnenia sa), ktorá prekonáva extrémne formy jednotlivej delby práce, je zdrojom ďalšieho rastu produktivity práce a kvality výrobkov.

Preto aj v organizácii kolektívov rastlinnej výroby je dôležité spájať stupňujúcu sa všeobecnú a zvláštnu delbu práce s rozumnou špecializáciou a kombináciou vo sfére jednotlivej delby práce. Z toho hľadiska najvyšší stupeň univerzálnosti zabezpečuje výrobková organizácia pracovných kolektívov (veľký rozsah pracovných operácií pripadajúcich na jedného

mechanizátora, zodpovednosť za ucelený výrobok — výsledok celoročnej práce).

Hypotézu o vzťahu stupňa koncentrácie výroby a pracovnej špecializácie mechanizátorov sme testovali dvojicou indikátorov: veľkosť výrobnou-organizačnej jednotky meraná výmerou zverenej pôdy a priemerný počet pracovných operácií pripadajúcich na 1 mechanizátora. Štatistický súbor hodnôt uvedených indikátorov, získaný v skúmanej vzorke, potvrdzuje platnosť hypotézy. Existuje štatistická nepriama závislosť medzi výmerou poľnohospodárskej pôdy zverenej pracovnému kolektívu a priemerným počtom vykonávaných druhov prác jedným mechanizátorom ($R = -0,5747 > r$, pri hladine významnosti $p = 0,005$). Znamená to, že vyššia koncentrácia základného výrobného prostriedku — pôdy — vedie k užšej špecializácii mechanizátorov, t. j. zužuje sa register nimi vykonávaných pracovných operácií.

Rovnica regresnej priamky, vyjadrujúcej vzťahy koncentrácie pôdneho fondu (v hektároch p. p.) a priemerného počtu pracovných operácií vykonávaných jednotlivým mechanizátorom, má po vyrovnaní hodnôt tvar $y = 0,0545 + (-0,000564) x$.

VZŤAH MEDZI TYPOM ORGANIZÁCIE PRACOVNÝCH KOLEKTÍVOV A ŠPECIALIZÁCIOU MECHANIZÁTOROV PODĽA DRUHOV PRÁC

Každý z organizačných princípov, uplatnený pri vytváraní pracovných kolektívov na úseku rastlinnej výroby, sa opiera o iný typ jednotlivéj delby práce.

Organizácia pracovných kolektívov na územnom princípe (kolektív vykonáva všetky pracovné procesy na sortimente výrobkov určených osevným postupom) predstavuje rozdelenie základného výrobného prostriedku, pôdy, v dimenzii extenzity (plošné rozmiestnenie a ohraňovanie pôdneho fondu). Pri tejto forme vytvárania kolektívov je register pracovných operácií vykonávaných kolektívom ako celkom široký. Pretože čiastkové pracovné operácie u jednotlivých plodín sú do značnej miery identické, môže sa vytvárať trvalejšia špecializácia jednotlivých mechanizátorov na určité skupiny pracovných operácií. Najúžšiu špecializáciu mechanizátorov umožňuje technologický typ delby práce. Naopak, u mechanizátorov v kolektívoch tvorených podľa výrobkového princípu delby práce sa univerzálnosť mechanizátorov čo do vykonávania pracovných operácií zvyšuje.

Vzájomný vzťah typu organizácie kolektívu a pracovnej špecializácie jednotlivcov demonštrujú údaje v tab. VI.

VI. Vzťah typu organizácie a špecializácie mechanizátorov podľa druhu prác

Typ organizácie pracovných kolektívov	RV sa nečlení na menšie kolektívy	Územná	Výrobová	Technologická
Priemerná hodnota počtu pracovných operácií na 1 mechanizátora	2,76	3,4	5,1	2,40

Diferencie hodnôt $\bar{x}$ sú štatisticky preukazné na hladine $p = 0,05$ (t -testom).

Najvyšší stupeň univerzálnosti (vzhľadom na vykonávané druhy prác) sa zistil u mechanizátorov výrobkovo organizovaných kolektívov. Najnižšia univerzálnosť (najvyššia špecializácia) je u technologických kolektívov a v organizačne nečlenných úsekoch rastlinnej výroby.

Princíp organizácie pracovného kolektívu podľa druhu prác alebo pracovných operácií, ktoré sa stávajú trvalým základom jednotlivej delby práce s kooperáciou, prelamuje bariéry prehlbovania špecializácie, fungujúce u predošlých typov. Najviac sa približuje priemyselnej forme organizácie pracovných kolektívov. Určenie ich optimálneho rozsahu už nie je vyjadrené výmerou obhospodarovanej plochy, ale výkonovou kapacitou mechanizačných prostriedkov. Sú členiteľné podľa kritérií riadiacej kapacity vedúcich a podľa sociointerakčných kritérií optimalizácie veľkostí pracovnej skupiny. Uvedený organizačný princíp umožňuje najvyšší stupeň využitia pracovných prostriedkov, výkonovej a kvalifikačnej kapacity mechanizátorov a vedúcich pracovníkov.

Vytváranie pracovných kolektívov na tomto princípe je úzko spojené s problematikou uplatňovania prúdovej a skupinovo prúdovej organizácie práce v ucelených technologických linkách. V súlade s technickým rozvojom pracovných prostriedkov a rastúcou koncentráciou pôdneho fondu a mechanizačných prostriedkov predstavuje táto forma organizácie práce výrazný krok v procese premeny poľnohospodárskej práce na druh práce priemyselnej. Z hľadiska splnenia sociologických kritérií optimálneho fungovania pracovného kolektívu (relatívna stálosť, stály vedúci, veľkosť umožňujúca vytvorenie socioemocionálnych väzieb a inštitúcií sociálnej kontroly, spoločné úlohy, ustálenosť vzájomnej interakcie a komunikácie) sa javí ako nevyhnutné usilovať sa o trvalosť pracovných kolektívov ako jednotiek organizácie práce. Kým v praxi sa splnenie tejto požiadavky pri uplatňovaní územného alebo výrokového princípu delby práce v organizácii kolektívov nestretáva s väčšími prekážkami, pri aplikácii delby práce podľa druhov prác sa požiadavka stálosti kolektívov stretáva s námietskami, argumentujúcimi nielen nerovnomernou potrebou práce v priebehu roka, ale aj variabilitou pracovných miest, vyvolanou meniacimi sa požiadavkami uplatňovaných technologických postupov a skladbou používanej strojovej techniky.

Cieľovým riešením z hľadiska sociologickej optimality fungovania pracovných kolektívov v rastlinnej výrobe je vytvorenie takých organizačno-technických podmienok, ktoré umožní vytvorenie kolektívov plynule prechádzajúcich v trvalom zložení od jedného komplexu prác k druhému. Príklady trvalých smenových kolektívov pri uplatňovaní technologickej delby práce možno nájsť v NDR (Eberhard 1979).

SÚHRN

Cieľom analýzy delby práce v kolektívoch mechanizátorov v rastlinnej výrobe bolo získať empirické poznatky o ich socioprofesijskom profile z hľadiska stupňa pracovnej špecializácie v súčasných podmienkach rozvoja výrobných síl a ich organizácie a vytvoriť určitý empiricko-teoretický základ pre ďalšie riešenie problematiky tvorby a formovania pracovných kolektívov.

Analýza ukázala celkove nízky stupeň jednotlivej delby práce a špecializácie, čo je primárne spôsobené zvláštnosťami rastlinnej výroby a sekundárne nedôslednou organizáciou pracovných kolektívov, čo do istej miery súvisí s pohybom, ktorý v súčasnosti zaznamenávajú organizačné štruktúry našich poľnohospodárskych podnikov. Kvalifikačná príprava ako distribučné kritérium sa v delbe práce prejavuje nevýrazne; výraznejšie sa uplatňuje dĺžka odbornej praxe. Delba práce podľa stupňov kvalifikovanosti pracovných operácií má kumulatívny charakter, t. j. v rastlinnej výrobe vysoká kvalifikácia, umožňujúca výkon najzložitejších pracovných operácií, nevylučuje v priebehu roka účasť na prácach podstatne nižšie kvalifikovaných. Preukázala sa závislosť špecializácie mechanizátorov (meranej priemerným počtom vykonávaných pracovných operácií) od typu organizácie pracovného kolektívu a od výmery obhospodarovanej pôdy.

Literatúra

- BAUMGARTNEROVÁ, E. a kol.: Faktory a formy organizačných štruktúr v poľnohospodárskych podnikoch v súčasnej etape koncentrácie a špecializácie. [Záverečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1978.
- BLAAS, G. a kol.: Vzájomná podmienenosť technológie a sociálnych zmien v kolektívoch rastlinnej výroby. [Záverečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1978.
- EBERHARD, M.: Erfahrungen und Vorschläge zur Organisation fester Arbeitskollektive in den Betrieben der Pflanzenproduktion. Kooperation, 13, 1977, č. 4.
- MARX, K.: Kapitál I. Bratislava, SVPL 1955.
- SIROTSKÝ, L. — FOLTÍN, B.: Sociálne zmeny v útvaroch pomocnej výroby kooperujúcich alebo integrovaných poľnohospodárskych podnikov. [Záverečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1978.

Došlo dňa 15. 5. 1979

Adresa autorov:

Ing. Gejza Blaas, CSc., ing. František Mach, CSc., ing. Dušan Sagara, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 880 27 Bratislava

Rozvoj výrobných síl v poľnohospodárstve vyvoláva nutnosť prehlbovania špecializácie a rastu koncentrácie výroby v záujme racionalizácie výrobných a pracovných procesov a širšieho uplatnenia najnovších poznatkov vedy a techniky. Tým sa rozširuje priestor pre ďalšie zvyšovanie a zefektívňovanie poľnohospodárskej výroby pri súčasnom zvyšovaní kultúry práce a zlepšovaní pracovných podmienok predovšetkým v živočíšnej výrobe.

Sprievodným javom naznačených procesov sú aj výrazné zmeny v charaktere a delbe práce, jej organizácii a riadení nielen na úrovni podniku, ale aj v základných pracovných kolektívoch. S nimi súvisia sociálne zmeny, ktoré majú svoju kvalitatívnu a kvantitatívnu stránku, diferencovanú podobu a priebeh v závislosti od rozdielnych podmienok v jednotlivých poľnohospodárskych podnikoch.

Doterajší vývoj a ďalšie usmerňovanie procesu špecializácie a koncentrácie poľnohospodárstva prehodnotilo 13. zasadnutie ÚV KSČ v marci 1979. Popri ocenení pozitívnych výsledkov, ktoré sa v tejto oblasti dosiahli v posledných rokoch, správa Predsedníctva ÚV KSČ poukázala, že „nie sú doteraz prednosti koncentrácie a špecializácie využité na zvyšovanie intenzity a efektívnosti poľnohospodárskej výroby. V celom rade veľkých poľnohospodárskych podnikov došlo naopak k rastu nákladov. Hlavnou príčinou je, že súbežne so vznikom veľkých výrobných celkov nepostupuje špecializácia výroby, lebo jej rozvoj často brzdí nedokonalý systém vnútropodnikovej organizácie a nízka úroveň riadenia.“

Výstavba nových špecializovaných a koncentrovaných jednotiek živočíšnej výroby, uplatňovanie a využívanie vedeckotechnických poznatkov potvrdzuje, že popri problémoch technicko-technologického charakteru vystupujú aj vážne problémy v oblasti vnútornej štruktúry a optimalizácie tvorby pracovných kolektívov v špecializovaných výrobných jednotkách. Hlavné ciele vysoko koncentrovanej výroby — dosahovať vysokú produktivitu práce pri výraznom poklese pracovných síl — sa nie celkom darí plniť v porovnaní so stanovenými parametrami pre jednotlivé výrobné jednotky.

Na základe vnútornej organizačnej štruktúry, vyplývajúcej z delby práce, analyzuje príspevok kvantitatívnu stránku tvorby pracovných kolektívov vo vybraných vysoko koncentrovaných a špecializovaných jednotkách dojníc a ošipáných, porovnáva ich s vypočítanými projektovými normami a poukazuje na niektoré problémy efektívnejšieho využitia člove-

ka v moderných technológiách živočíšnej výroby. Opiera sa o poznatky získané z výskumnej úlohy Pretváranie pracovných kolektívov živočíšnej výroby v podmienkach jej koncentrácie a špecializácie.

Výskumná vzorka predstavovala 9 organizačných jednotiek dojníc s celkovým počtom 205 pracovníkov a 6 organizačných jednotiek ošipaných, v ktorých pracovalo 326 pracovníkov. Pretože išlo o typologický výskum podľa druhu zvierat a použitých technológií, obidva súbory sme skúmali oddelene.

CHARAKTERISTIKA ŠTRUKTÚRY A RIADENIA PRACOVNÝCH KOLEKTÍVOV

Uplatňovanie vedeckotechnického rozvoja a nasledujúce priemyselné poľnohospodárstva prináša so sebou zákonité prehlbovanie delby práce. Prvou významnou črtou vysokej koncentrácie zvierat a výrobné špecializácie je, že umožňujú uplatňovať jednotlivú delbu práce. Používanie veľkovýrobných priemyselných technológií vylučuje z pracovného procesu profesiu klasického ošetrovateľa dojníc či ošipaných. Výrobný, resp. pracovný proces, na ktorom sa zúčastňoval iba jeden pracovník, ktorý vykonával všetky pracovné činnosti, sa v špecializovaných farmách rozkladá na viac pracovných fáz, operácií (dojič, kŕmič, nadháňač atď.) alebo k nim pribúdajú nové (údržbár, strojník, šofér, inseminátor, laborant a pod.), ktoré vykonáva viacej špecializovaných pracovníkov.

Rozvoj delby práce podmieňuje druhú črtu príznačnú pre špecializované a vysoko koncentrované jednotky. Charakter práce v nich začína nadobúdať charakter práce v priemysle. Samozrejme, že priemyselný charakter a systém delby práce adekvátne vyžadujú aj priemyselný systém organizácie a riadenia. Z uvedeného aspektu klasická chovateľská skupina ako základná forma organizácie práce, zabezpečujúca výrobu v jednotlivých strediskách alebo prevádzkach, sa rozpadá na profesijne špecializované pracovné skupiny. Tieto potom zabezpečujú jednotlivé pracovné činnosti, resp. výrobu na daných úsekoch špecializovanej výrobné jednotky.

Poznatky zo skúmaných jednotiek potvrdili, že čím je pracovný proces viac atomizovaný na jednotlivé pracovné úkony (operácie) alebo fázy, tým sa vyžaduje dokonalejšia vnútorná kooperácia pracovníkov, resp. ich pracovná kontinuita v reťazi celého pracovného postupu. Rastú tým nároky na organizáciu a riadenie, čo možno označiť ako tretiu významnú črtu špecializovaných výrobných jednotiek živočíšnej výroby.

Náš výskum jednoznačne potvrdil vyššiu náročnosť na organizáciu a riadenie pracovných kolektívov vo výrobných jednotkách chovu ošipaných ako v chove dojníc. Súvisí to zrejme aj s vyššou úrovňou delby práce, ktorú umožňuje vyššia koncentrácia zvierat. Kým v chove dojníc je vyšší podiel pracovníkov, ktorých výkon a obsah práce je závislý od predtým vykonanej práce jedného alebo dvoch pracovníkov, v chove ošipaných sú skoro dve tretiny pracovníkov závislé od vykonanej práce troch a viac iných špecializovaných pracovníkov.

Z hľadiska organizácie práce je dôležité, aby sa zabezpečilo využitie profesijne špecializovaného pracovníka na jeho plný úväzok a nie iba na časť pracovného času. V opačnom prípade sa pre pracovníka musí zabezpečiť prechod na inú prácu, resp. pracovník má časové prestoje, čo má z ekonomického stanoviska pre dosahovanie vysokej produktivity práce

značný význam. Samotné rozširovanie profesijných špecializácií ešte nemusí viesť k priemyselnej delbe a organizácii práce, k zvýšeniu jej produktivity a efektívnosti. V konečnom dopade takýto vývoj výrazne ovplyvňuje predovšetkým kvantitatívnu stránku (veľkosť, početný stav) formovania pracovných kolektívov. Profesionálna špecializácia vytvára iba podmienky pre dosahovanie vysokej produktivity práce.

Vysokú náročnosť na organizáciu práce a pracovných procesov vyžaduje nestálosť a neujasnenosť v tejto oblasti v počiatočnom období zavádzania jednotky do výroby. V počiatočnom období výroby v priemere 2—3 rokov sa zmenila organizácia a čiastočne aj obsah vykonávanej práce v chovoch ošípaných až u 42,2 % pracovníkov a v chovoch dojníc u 31,2 % pracovníkov. Zmeny podrobnejšie vysvetľuje tab. I.

I. Zmeny v organizácii a obsahu práce pracovníkov vo výrobných prevádzkach v %

Druh zvierat	Organizácia a obsah práce u pracovníkov				
	nezmenila sa	zmenila sa 1 ×	zmenila sa 2 ×	zmenila sa 3 a viackrát	nezistený stav
Dojnice	68,5	15,2	12,7	3,3	0,3
Ošípané	57,8	24,2	17,0	1,0	—

V súvislosti s problémami a častou zmenou organizácie práce možno hovoriť aj o nízkej stabilite na pracovných miestach. Od začiatku výrobnej činnosti (v chove dojníc v priemere 3 roky a v chove ošípaných 2 roky) sa v jednotkách dojníc vymenilo až 39 % pracovníkov a v chove ošípaných 26 % pracovníkov. Podrobný prehľad prináša tab. II.

II. Stabilita pracovníkov na pracovných miestach v %

Druh zvierat	Od začiatku prevádzky zariadenia na pracovnom mieste				
	Je iba ten istý pracovník	vymenili sa 2	vymenili sa 3	vymenili sa 4 a viacerí	nezistený stav
Dojnice	61,8	15,9	9,5	12,1	0,7
Ošípané	74,7	19,9	3,0	1,9	0,5

Z uvedeného možno konštatovať, že problémy v organizácii práce nedávajú záruku dostatočného využitia pracovníkov, čo má v konečnom dôsledku dopad na kvantitatívnu stránku (veľkosť) pracovného kolektívu.

Na základe veľmi stručnej charakteristiky prehľbujúcej sa delby práce a z toho vyplývajúcej profesionalizácie problémov v organizácii práce v špecializovaných a koncentrovaných jednotkách dojníc i ošipáných sme rozdelili pracovníkov do štyroch základných skupín, aby sme mohli vyhodnotiť kvantitatívnu stránku formovania jednotlivých pracovných kolektívov a posúdiť mieru narastania alebo poklesu počtov v jednotlivých skupinách. Takéto triedenie použil aj Vaněček (1973) pri charakterizovaní špecializácie pracovníkov vo veľkokapacitných objektoch živočíšnej výroby. Ide o tieto základné skupiny pracovníkov:

a) Priami výrobní pracovníci — bezprostredne sa podieľajú na zabezpečovaní výrobného procesu vo vzťahu ku zvieratám. Podľa typu použitej technológie, stupňa koncentrácie, delby práce a jej organizácie možno túto skupinu deliť ešte na podskupiny špecializovaných (krmič, dojič, naháňač, stájaník atď.) a nešpecializovaných (vykonávajúcich všetky práce v rámci pracovného procesu) pracovníkov.

b) Ostatní výrobní pracovníci — zabezpečujú plynulosť výrobného procesu, ale nie sú v bezprostrednom vzťahu so zvieratami. Je to skupina nových profesií, vyžadujúcich špeciálnu prípravu (ošetrovateľ mlieka, údržbár technologického zariadenia, údržbár — elektrikár, vodoinštalatér, vodiči atď.).

c) Pomocní pracovníci — vykonávajú pomocné obslužné práce, nenáročné na odbornú prípravu (vrátnik, nádvorný robotník, strážnik atď.).

d) Vedúci a technickí pracovníci — vykonávajú riadiace a odborné práce a celým úväzkom pracujú v špecializovanej výrobnjej jednotke.

ANALÝZA KVANTITATÍVNEJ STRÁNKY FORMOVANIA PRACOVNÝCH KOLEKTÍVOV

Základným východiskom pri zostavovaní pracovných kolektívov v skúmaných jednotkách bola projektová dokumentácia. Popri stanovených projektoch a normách v oblasti investičnej výstavby, ekonomiky výroby, zootechnických a veterinárnych režimov obsahovala dokumentácia aj projekt pracovných síl. Počet pracovníkov sa v projektových dokumentáciách určuje obyčajne podľa normatívu stanovenej potreby pracovného času na jednotku a objem produkcie.

Zostavenie výkonných pracovných kolektívov v priemyselne organizovanej živočíšnej výrobe iba podľa tejto metódy už neobstojí. Pracovné kolektívy sa v nových zariadeniach formujú spravidla náhodile, nekoncepcne, možno povedať „podľa ponuky“ a nie vždy zodpovedajú stanoveným projektovým normám, či už z hľadiska celkových počtov, odbornej pripravenosti a kvalifikácie pre výkon špecializovaných profesií, možnosti a schopnosti adaptácie, vzťahu k vykonávanej práci a pod. Okrem toho pri uvádzaní výrobných jednotiek do výroby, predovšetkým pri ich nábehu na plnú výrobnú činnosť, dochádza k častým zmenám v počte pracovníkov a v ich profesiách. Ako zdôvodnené príčiny týchto zmien vystupovali úpravy v projektových dokumentáciách, v použitých technológiách, objeme výroby atď.

V období výskumu všetky špecializované výrobné jednotky zabezpe-

čovali výrobu projektovými kapacitami zvierat. To znamená, že počet pracovníkov sa mal naplniť v zmysle projektovaných noriem. Rozdiely v počte pracovníkov (skutočný počet : projektovaná norma) vyjadruje koeficient dodržania projektovanej normy v tab. III a IV.

III. Hodnotenie dodržania projektovaných noriem počtu pracovníkov u dojníc

Špecializovaná výrobná jednotka	Ukazovateľ	Skupina pracovníkov				Spolu
		priami výrobní	ostatní výrobní	pomocní	vedúci a technickí	
JRD Mliečno	1	10	—	2	1	13
	2	2,00	—	0,50	1	1,69
JRD Voderady	1	15	1	4	2	22
	2	1,60	1	—	1,50	1,27
JRD Starý Tekov	1	11	—	6	—	17
	2	1,45	1	0,6	—	1,23
JRD Očová	1	16	6	2	1	25
	2	1,31	0,85	0,5	1	1,12
JRD Klenovec	1	18	2	1	1	22
	2	0,60	4,50	3,—	1	1,13
MPV Nitra V. Janíkovce	1	10	5	2	2	19
	2	1,30	2,20	2,—	1,50	1,63
MPV Nitra Mikov Dvor	1	27	9	2	2	40
	2	1,18	1	1,50	1,50	1,17
HŠM Bratislava	1	10	6	2	2	20
	2	1,90	1,50	3,—	3,—	1,90
ŠM Senec	1	18	4	3	2	27
	2	1,55	1,75	1,30	0,40	1,62
Pracovníci spolu Priemerný koef.	1	135	33	24	13	205
	2	1,37	1,57	1,18	1,61	1,38

1 — projektovaný normovaný počet pracovníkov

2 — koeficient dodržania projektovanej normy počtu pracovníkov

IV. Hodnotenie dodržania projektovaných noriem počtu pracovníkov u ošípaných

Špecializovaná výrobná jednotka	Ukazovateľ	Skupina pracovníkov				Spolu
		priami výrobní	ostatní výrobní	pomocní	vedúci a technickí	
JRD Dvory n. Ž.	1 2	11 1,36	3 1	1 1,00	2 2	17 1,35
JRD Šaľa	1 2	16 0,93	4 1	2 2,00	2 2,00	24 1,12
SPP Rovinka	1 2	7 0,85	47 0,77	14 0,76	12 0,83	80 0,75
SPP V. Bierovce	1 1	32 1,05	8 2,15	5 3,40	4 5,50	49 1,79
Veľkovýkrmne Zvolen	1 2	52 1,05	9 2,3	3 8,33*)	14 1,28**)	78 1,56
Veľkovýkrmne Košice	1 2	52 0,94	9 3,10	3 8,33*)	14 1,71**)	78 1,56
Pracovníci spolu Priemerný koef.	1 2	170 0,98	80 1,36	28 3	48 1,70	326 1,36

1 — projektovaný normovaný počet pracovníkov

2 — koeficient dodržania projektovanej normy počtu pracovníkov

*) započítaní sú aj pomocní pracovníci nevýrobní (kuchyňa, upratovačky, práčky, vrátnik a pod.

**) započítaní sú aj THP — administratíva na vedení výrobnej jednotky

Analýza jednoznačne ukazuje, že iba v jednej (SPP Rovinka) zo skúmaných 15 špecializovaných výrobných jednotiek sa dodržali projektované normy počtu pracovníkov. U dojníc dosiahol koeficient výšku 1,38 pôvodnej normy a u ošípaných 1,36. Štatistická zhoda v priemernom zvýšení skutočných počtov pracovníkov naznačuje iba kongruenciu faktorov, ktoré toto zvýšenie ovplyvňujú ako pri dojniciach, tak aj pri ošípaných. Pokles skutočného počtu pracovníkov o štvrtinu v porovnaní s projektovou normou v SPP Rovinka treba posúdiť z týchto aspektov: vykonávanie administratívnej činnosti a vyčlenenie ekonomického úseku do riaditeľstva SPP so sídlom v Juri pri Bratislave, nedostatok pracovných síl (prímestská oblasť Bratislavy), vysunutie výrobnej jednotky mimo obce (2 km vzdialená, bez zabezpečenia dopravy), otvorený obrát stáda (nákup odstaviť bez chovu prasníc). Okrem toho sa v tejto jednotke neplnil plánovaný počet pracovníkov.

Porovnanie vzrastu počtu pracovníkov v jednotlivých skupinách dokazuje, že ako pri dojniciach, tak aj pri ošípaných zaznamenala najvyšší vzrast skupina technických pracovníkov (koeficient 1,61 u dojníc a 1,70 u ošípaných), potom skupina ostatných výrobných pracovníkov (koeficient 1,57 a 1,36).

V skupine priamych výrobných pracovníkov (ošetrovateľov, dojičov, kŕmičov atď.) v chove ošípaných ich počty mierne poklesli, u dojníc výraznejšie vzrástli. Tieto rozdiely je možné zdôvodniť zložitejšími postupmi a vyššou náročnosťou na živú prácu pri dojniciach než pri ošípaných.

Hlbšiu analýzu vyžaduje porovnanie skupiny ostatných výrobných pracovníkov so skupinou priamych výrobných pracovníkov. Ostatní výrobní pracovníci (údržbári, opravári, energetici, strojnici, doprava atď.), vystupujúci fakticky ako služba pre zabezpečenie hlavnej výrobnjej činnosti, vzrástli podstatne výraznejšie ako skupina priamych výrobných pracovníkov. Kým v chove dojníc skupina ostatných výrobných pracovníkov vzrástla len o 20 % oproti priamym výrobným pracovníkom (koeficient 1,57 a 1,37), v chove ošípaných až o 38 % (koeficient 1,36 a 0,98), teda skoro dvojnásobne. Priemerné projektové normy pri ošípaných na 1 priameho výrobného pracovníka určovali 0,46 ostatného výrobného pracovníka, v skutočnosti dosahuje až 0,64. V chove dojníc je tento podiel podstatne nižší a len veľmi málo prevyšuje úroveň priemernej normy (0,24 a 0,28). Rozdiely medzi jednotlivými výrobnými jednotkami podmieňujú použité technologické systémy.

Uvedené porovnania zvyrazňujú funkčnosť a potrebu pomocných výrobných profesií, bez ktorých prakticky nie je možné zabezpečovať výrobu. Ich poslanie vo vyšších koncentráciách je dôležitejšie ako u nižších koncentrácií a stále bude rásť v súvislosti s používaním zložitejších a náročnejších technologických zariadení. K takýmto výsledkom dospeli Holeček a kol. (1973), ktorí uvádzajú, že na 1 ošetrovateľa ošípaných, t. j. priameho výrobného pracovníka, pripadá 0,82 — 1,80 ostatných pracovníkov, v priemere 1,1. Z toho na pracovníkov tzv. obslužných činností, t. j. ostatných výrobných pracovníkov, pripadá 0,57 — 1,43 pracovníka.

Ďalším dôležitým ukazovateľom z hľadiska kvantitatívneho formovania pracovných kolektívov je podiel jednotlivých skupín pracovníkov na celkovom počte. Prehľad o tom prinášajú tab. V a VI.

Z údajov je možné vyvodíť niekoľko významných poznatkov.

U pracovníkov v chove dojníc sa potvrdil nepriamy vzťah medzi podielom priamych pracovníkov a použitými technológiami. Uplatňovanie menej náročných technológií vyžaduje vyšší počet priamych pracovníkov (JRD Mliečno, JRD Voderady, JRD Starý Tekov, JRD Očová) a nižší počet ostatných výrobných pracovníkov (údržbárov a pod.). Výrobné jednotky s vyššou úrovňou a zložitejšou technológiou vyžadujú nižší počet priamych pracovníkov vo výrobe a vyšší počet ostatných výrobných pracovníkov, zabezpečujúcich bezporuchový chod technológií.

V chove ošípaných podiel jednotlivých skupín na celkovom počte pracovníkov ovplyvňuje predovšetkým stupeň koncentrácie zvierat a typ použitej technológie. V jednotkách s vyšším počtom zvierat rastie počet ostatných výrobných pracovníkov. Táto tendencia sa vo zvýšenej miere prejavuje v jednotkách zameriavajúcich sa len na výkrm (SPP Rovinka). Vyradenie prasníc náročných na ručnú prácu z výrobného procesu pod-

statne znižuje nároky na pracovnú silu. Tu je pomer týchto skupín ešte výraznejší v prospech skupiny ostatných výrobných pracovníkov.

V. Podiel jednotlivých skupín pracovníkov na celkovom počte pracovníkov u dojníc

Špecializovaná výrobná jednotka	Ukazovateľ	Pracovníci celkom	Z toho skupina pracovníkov v %			
			priami výrobní	ostatní výrobní	pomocní	vedúci a technickí
JRD Mliečno	1	13	76,9	—	15,4	7,7
	2	22	91,0	—	4,5	4,5
JRD Voderady	1	22	68,2	4,5	18,2	9,1
	2	28	85,7	3,5	—	10,8
JRD Starý Tekov	1	17	64,7	4,7	35,3	—
	2	21	76,1	4,7	19,2	—
JRD Očová	1	25	64,0	24,0	6,0	6,0
	2	28	75,0	17,8	3,6	3,6
JRD Klenovec	1	22	81,8	9,0	5,1	5,1
	2	25	48,0	36,0	12,0	4,0
MPV Nitra V. Janíkovce	1	19	52,7	26,3	10,5	10,0
	2	31	41,9	35,4	12,9	9,8
MPV Nitra Mikov Dvor	1	40	67,5	22,5	5,0	5,0
	2	47	68,1	19,1	6,4	6,4
HŠM Bratislava	1	20	50,0	30,0	10,0	10,0
	2	38	50,0	23,6	15,7	10,7
ŠM Senec	1	27	66,6	14,8	11,1	7,5
	2	44	63,6	15,9	9,1	11,4
Spolu	1	205	65,8	16,1	11,7	6,4
	2	284	65,1	18,3	9,1	7,5

1 — podiel skupín pracovníkov podľa projektovanej normy

2 — podiel skupín pracovníkov podľa skutočného počtu

Skupina pomocných výrobných a nevýrobných pracovníkov predstavuje výrazne vyšší podiel v špecializovaných výrobných jednotkách ošipaných než u dojníc. Je to dané potrebou vykonávania rozličných po-

mocných činností (vrátnici, upratovačky, závodné kuchyne, vodiči osobných áut a pod.), ktoré musia zabezpečovať vzhľadom na veľkú vzdialenosť od obcí a tiež z hľadiska starostlivosti o človeka, ktoré sú na špecializovaných výrobných jednotkách dojníc zabezpečované na úrovni podniku.

VI. Podiel jednotlivých skupín pracovníkov na celkovom počte pracovníkov u ošipáných

Špecializovaná výrobná jednotka	Ukazovateľ	Pracovníci celkom	Z toho skupina pracovníkov v %			
			priami výrobní	ostatní výrobní	pomocní	vedúci a technickí
JRD Dvory n. Ž.	1	17	64,7	17,6	6,0	11,7
	2	23	65,2	13,0	4,5	17,5
JRD Šaľa	1	24	66,6	16,6	6,0	8,4
	2	27	55,6	14,8	14,8	14,8
SPP Rovinka	1	80	8,7	58,7	17,5	15,1
	2	60	36,3	19,3	19,3	25,1
SPP V. Bierovce	1	49	65,3	16,3	10,2	8,2
	2	88	36,3	19,3	19,3	25,1
Veľkovýkrme Zvolen	1	78	66,6	11,5	3,8	18,1
	2	122	26,8	22,9	20,5	19,8
Veľkovýkrme Košice	1	78	66,1	11,5	3,8	18,1
	2	122	36,8	22,9	20,5	19,8
Spolu	1	326	52,2	24,5	8,5	14,8
	2	442	38,0	24,4	19,0	18,6

1 — podiel skupín pracovníkov podľa projektovanej normy

2 — podiel skupín pracovníkov podľa skutočného počtu

Podobne výrazne vyšším podielom je zastúpené vedenie a technickí pracovníci vo výrobných jednotkách ošipáných než vo výrobných jednotkách dojníc. Je to dané stupňom delby práce, fungovaním chovu ako samostatnej chozrasčotnej jednotky (výrobné stredisko, závod alebo podnik), koncentráciou zvierat a úrovňou organizácie a riadenia, ktoré sa približujú úrovni priemyselných podnikov. Kým v špecializovaných výrobných jednotkách dojníc na 1 THP pripadá 12,56 výrobných pracovníkov, vo výrobných jednotkách ošipáných iba 4,39. Už citovaní autori Holeček a kol. uvádzajú, že na jedného ošetrovateľa ošipáných pripadá

0,25—0,37 THP. Aj tieto údaje potvrdzujú, že vo výrobných jednotkách ošipaných je vyšší stupeň priemyselnosti výroby, delby práce a tým aj vyšší stupeň profesijnej a pracovnej špecializácie.

K podobným záverom dospel aj Kolář (1978), podľa ktorého tendencie rastu potvrdzujú obslužné prevádzky (opravári, údržbári, energetika, technické služby a doprava), ale aj THP vo výrobnom procese, pričom počet pracovníkov priamo vo výrobe z hľadiska produkcie alebo hodnotenia podľa noriem obsluhy klesá. Pri poklese počtu pracovníkov dielní, údržby a opráv o 20 až 25 %. Autor ďalej udáva, že podiel výrobných pracovníkov na 1 THP zo súčasných 8,1 by sa mal znížiť na 5,4 (v súčasnosti v priemysle je pomer 1 : 3—4).

Zistené výsledky riešiteľov možno z uvedených aspektov pokladať za výsledky so širšou platnosťou. Výraznejšie narastanie počtu skupín technických i ostatných výrobných pracovníkov a pomalší rast, resp. pokles ošetrovateľských pracovných špecializácií, možno pokladať za potvrdenie prognózy o ďalšom vývoji počtu pracovníkov v ŽV do roku 1990 (Holeček, Kovář, Parfus 1973). V prognóze sa uvažuje, že postupne bude klesať počet pracovníkov ošetrovateľských, resp. chovateľských profesií a vzrastú počty pracovníkov, ktorých činnosť možno charakterizovať ako pomocné (služby). Tento vývoj determinujú: vysoká koncentrácia zvierat, tomu zodpovedajúce použité technológie a súčasná etapa nerovnomerného vývoja mimopodnikových služieb uplatňujúcich priemyselné metódy, čo vedie k narastaniu útvarov pomocných výrob v poľnohospodárskych prevádzkach. V špecializovaných výrobných jednotkách dojníc i ošipaných ide o údržbárov, ďalej o likvidáciu exkrementov, na čo sú potrebné celé štáby pracovníkov, úseky technických služieb a pod.

Uvedení autori už v období vypracovania prognózy zistili, že skutočné počty pracovníkov v zisťovaných špecializovaných výrobných jednotkách ošipaných oproti projektovaným normám boli vyššie o 15—40 %.

FAKTORY OVPLYVŇUJÚCE KVANTITATÍVNU STRÁKNU TVORBY PRACOVNÝCH KOLEKTÍVOV A DISKUSIA

Výsledky analýzy a uvedené príklady umožňujú vytypovať nasledujúce faktory, ktoré vo významnej miere ovplyvňujú veľkosť pracovných kolektívov v špecializovaných vysokokapacitných jednotkách dojníc a ošipaných.

1. Projektové organizácie používajú rozličné metódy pre stanovenie počtov pracovníkov v jednotlivých chovoch, resp. farmách. Vo väčšine prípadov vychádzajú z normovanej potreby pracovného času na jednotku produkcie (100 kg mlieka, 100 kg mäsa), z časových noriem pre obsluhu jedného zvierata, kombinovane, ale aj z iných aspektov. Takéto prepočty sa ukázali ako nepresné. Preto sa normy obsluhy nedodržia ani v jednej skúmanej výrobnej jednotke. Ďalej majú projektové organizácie snahu dodržiavať normy ustajnených počtov kusov, investičných nákladov na 1 kus a počtov zvierat obluhovaných jedným pracovníkom podľa uznesenia vlády ČSSR č. 198/1972.

Podľa názorov vedúcich pracovníkov vo výrobných jednotkách a v podnikoch sú projektované normy počtov pracovníkov z hľadiska ich

uplatnenia v praxi veľmi tvrdé, nerealizovateľné. Okrem toho predkladaný výskum potvrdil, že v projektoch sa v prevažnej miere normujú iba základné činnosti, pričom sa zabúda na ostatné a pomocné činnosti, čo závažne komplikuje organizáciu práce. K takýmto poznatkom došli aj Kühnl, Košťál (1978), Kvapilík (1977), ktorí na základe časových snímok uvádzajú, že výrobná normovaná výkonnosť dojární na jedného pracovníka sa v praxi nemôže dosiahnuť. Podobne aj Kolektív (1974) na základe časových snímok konštatoval, že projektované počty ošetrovateľov ošipáných sú o 37 % nižšie ako skutočné.

2. Závažným faktorom je nedostatočná ustálenosť a nevyjasnenosť kľúčových otázok technického charakteru. Projektované parametre sa podstatne odchyľujú od skutočných prevádzkových parametrov, poprípade sa menia počas výstavby. Riešitelia sa s týmto problémom stretli v každej skúmanej výrobnej jednotke. Je to dôsledok nedostatočnej vedeckej a vývojovej pripravenosti. Skúmané existujúce chovy prakticky pôsobia ako overujúce experimenty, čo spôsobuje aj toľko problémov. Repka (1978) tvrdí, že nové projekty nedávajú istotu zabezpečenia efektívnych parametrov výroby. Nimi vykonané rozbory technických a technologických faktorov v chove kráv ukázali, že doteraz nie je doriešená racionalizácia ani jednej pracovnej operácie.

Týmto výskumom zistené poznatky dokumentujú, že v stavebnom a technickom riešení sa síce objavujú prvky priemyselného charakteru, ale celý problém sa nerieši komplexne a kontinuálne. Naopak, v mnohých výrobných jednotkách existuje celý rad projektovo neriešených základných technologických prvkov, čo v začiatkoch prevádzky viaže nové pracovné sily a zvyšuje pracovné náklady. Takéto problémy sa vyskytli v každej skúmanej jednotke. Napr. nedoriešené vyberanie krmiva zo senážnych veží v JRD Klenovec viaže neprojektovaných 7 pracovných síl a ďalšiu silu na priväzovanie a odväzovanie kráv na stojisku pri dojení. Na ŠM Senec sa nerátalo s umývačmi vemien, strážnikmi, inseminátormi, upratovačkou, pomocníkmi pri veterinárnych úkonoch. V SPP vo V. Bierovciach sa zase v projekte nepočítalo so strojníkmi sušiarenskeho zariadenia, vodičmi osobných áut, nočnými pôrdoníkmi, pracovníkmi pre dezinfekciu a nakladanie zvierat a s niektorými THP (hlavný inžinier, laborant, sekretárka, zootechnici, inseminační technici). V Budči a Košickej Polianke si čističky odpadových vôd vyžiadali po 12 pracovníkoch, administratíva vzrásla o 4, závodná kuchyňa o 4, vodiči o 5, pomocní pracovníci o 4, počet údržbárov musel vzrásť zo 4 na 11, zootechnikov zo 4 na 7, inseminačných technikov z 2 na 6 atď.

3. Potrebu vzrastu počtu ošetrovateľov a iných profesií vo všetkých výrobných jednotkách vyžaduje aj zooveterinárna zásada, aby jeden pracovník vykonával prácu s jednou kategóriou zvierat, bez prístupu do objektov iných kategórií. Tu ale vzniká už spomínaný problém využiteľnosti pracovníkov v priebehu celého pracovného času, čo podmieňuje zase stupeň koncentrácie zvierat.

4. Výskum v kongruencii s technicko-ekonomickými správami, ktoré vypracovávajú projektové organizácie s realizátormi výrobných jednotiek, jednoznačne potvrdili nedostatok kvalifikačnej úrovne pracovníkov, čo priamo bráni dodržiavať teoreticky vypočítané normy. Tento argument možno pokladať za záväzný, lebo predovšetkým ošetrovatelia ani v jednej výrobnej jednotke nie sú špeciálne pripravení na obsluhu použitých tech-

nologických zariadení, čím často operujú projektanti a dodávatelia techniky pri nedodržaní nimi vypočítaných noriem obsluhy.

5. Počiatočné obdobie konsolidácie pri uvádzaní výrobných jednotiek do prevádzky, nedostatočné skúsenosti, v skutočnosti experimentujúce podmienky, odovzdávanie nedokončených častí, vynorujúce sa nepredvídané okolnosti vo výrobnom procese si tiež vynucujú vzrast počtov pracovníkov oproti počtom stanoveným projektami.

SÚHRN

Výstavba nových špecializovaných a koncentrovaných výrobných jednotiek dojníc a ošápaných na báze priemyselne organizovanej výroby prináša hlboké zmeny v deľbe práce, v profesionalizácii a tým aj vo formovaní pracovných kolektívov. Hlavné ciele vysoko koncentrovanej výroby — dosahovať vysokú produktivitu práce pri výraznom poklese pracovných síl — sa v praxi celkom nedarí plniť. Celkový počet pracovníkov v týchto jednotkách narastá priemerne viac ako o tretinu oproti projektovaným normám. Z jednotlivých profesijných skupín rastie najmenej skupina priamych výrobných pracovníkov (ošetrovatelia, kŕmiči, dojiči ap.), najviac skupina riadiacich a technicko-hospodárskych pracovníkov, potom skupina nepriamych výrobných pracovníkov zabezpečujúcich služby pre priame výrobné činnosti (údržbári, vodiči a pod.).

Príčinou daného vývoja je vysoký stupeň nepresnosti vo výpočtoch noriem počtu pracovníkov. U skupiny priamych výrobných pracovníkov vystupujú normy pre obsluhu zvierat a technologických zariadení ako príliš tvrdé, v praxi nerealizovateľné. Okrem toho projektové organizácie často zabúdajú na normovanie počtov pracovníkov v pomocných výrobných činnostiach. Podobne aj nevyjasnenosť kľúčových otázok technického charakteru stavieb, zmeny projektov počas výstavby, dodržanie preventívnych zásad, nedostatočné skúsenosti s organizáciou týchto jednotiek a nízka kvalifikačná pripravenosť pracovníkov sú hlavnými faktormi, ktoré negatívne ovplyvňujú kvantitatívnu stránku tvorby pracovných kolektívov. Ekonomické dôsledky sa prejavujú v nižšej efektívnosti, vo vyšších pracovných nákladoch a v nižšej úrovni produktivity práce.

Literatúra

HOLEČEK, J. — KOVÁŘ, F. — PARFUS, L.: Prohloubení prognózy kvalifikační a profesní struktury a stanovení profilů pracovníků v zemědělství do r. 1990. [Závěrečná zpráva.] Brno, VÚEZVŽ 1973.

KOLÁŘ, J.: Reprodukce počtu a struktury pracovních sil v zemědělství ČSSR. Zeměd. Ekon., 24, 1978, č. 6.

KÚHNL, E. — KOŠTÁL, J.: Ergonomické hodnocení práce a organizace práce v dojírnách. Zeměd. Ekon., 24, 1978, č. 1.

KVAPILÍK, J.: Dojení krav ve velkovýrobních podmínkách. Zeměd. Ekon., 23, 1977, č. 6.

REPKA, I.: Nové směry v organizaci pracovních procesů v chovu kráv. In: K otázkám organizace a řízení poľnohospodárskej veľkovýroby. Zborník zo seminára v Kováčovej 26.—27. 1. 1978.

Došlo dňa 15. 5. 1979

Adresa autorov:

Ing. Rudolf Haspra, CSc., doc. PhDr. Jaroslav Barto, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 880 27 Bratislava

Opravárenstvo strojov plní v poľnohospodárskych podnikoch svoje základné poslanie ak zabezpečuje prevádzkovú spoľahlivosť poľnohospodárskej techniky a sústavne udržiava alebo obnovuje výkonné, funkčné a ďalšie prevádzkové parametre výrobných strojov a zariadení. Výrobnno-ekonomický a sociálny systém, akým je aj poľnohospodársky podnik, môže však plniť výrobné úkoly za istých ekonomicko-sociálnych predpokladov a preto usiluje o vhodnú proporcionalitu medzi produkciou a výrobnými nákladmi a o optimálnu socio-profesnú štruktúru pracovného kolektívu. Racionalizácia by mala aj na tomto úseku viesť k zintenzívneniu pracovného procesu, k lepšiemu využitiu pracovnej kapacity kolektívu opravárov a v dôsledku toho k rastu produktivity práce, k poklesu relatívnych nákladov na opravy a k zvýšeniu efektívnosti.

EKONOMICKÉ PROBLÉMY

Poznatky o doterajšej úrovni opravárenstva strojov v našich poľnohospodárskych podnikoch svedčia ešte o vysokom podiele nákladov na opravy a údržbu výrobných strojov a zariadení. Napríklad podiel celkových nákladov na opravy na hodnote strojov predstavoval v roku 1978 v rámci SSR 25 až 27 % (Molnár 1978), čo treba pokladať za nežiadúco vysokú nákladovosť, ktorá významne prekračuje mieru odpovedajúcu tvorbe zdrojov z odpisov základných prostriedkov.

Úroveň nákladov na opravy strojov v poľnohospodárskych podnikoch ovplyvňuje mnoho činiteľov technicko-technologickej, organizačno-riadiacej a sociálno-ekonomickej povahy. Prejavujú sa v reálnej technickej kvalite strojov, v kvalifikácii strojovej obsluhy, v dôslednosti a systematickosti technickej údržby, v organizácii a riadení opravárenskej činnosti i v ďalšom. Na základe výskumu, ktorý v roku 1978 uskutočnil v tejto oblasti na súbore 15 poľnohospodárskych podnikov Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva v Bratislave (Sirotský a kol. 1976), sa pokúsime uviesť niektoré poznatky, úzko súvisiace s nákladovosťou opravárenstva.

Empirické údaje získané na skúmanej vzorke poľnohospodárskych podnikov ukázali výraznú závislosť celkových nákladov na opravy od stupňa opotrebovania strojov. V skupine podnikov, ktorej priemerné percento opotrebovania strojov dosiahlo 32,9 % (t. j. že zostatková hodnota

strojov činila 67,1 % nadobúdajúcej hodnoty), predstavovali v roku 1977 celkové ročné náklady na opravy a údržbu strojov 585 Kčs v prepočte na 1 ha p. p. V skupine poľnohospodárskych podnikov so 48,4% opotrebovaním strojov činili tieto náklady 1991 Kčs.

Táto skutočnosť pochopiteľne vyvoláva otázku vybavenosti podnikov výrobnými strojmi a zariadeniami, pretože čím viac strojov pripadá na jednotku plochy tým sú aj jednotkové náklady na opravy vyššie. Analýza skúmaného súboru však ukázala, že rozdiely vo vybavenosti podnikov strojmi neboli porovnateľné s rozdielmi v nákladoch na opravy a údržbu. Ako ukazujú uvedené čísla, skupina podnikov s najvyššími nákladmi dosiahla viac ako trojnásobok (340 %) nákladov skupiny podnikov, ktorá mala v súbore najnižšie náklady, pritom zostatková hodnota strojov v podnikoch s najvyššími nákladmi bola len o 29 % vyššia ako v podnikoch s najnižšími nákladmi (na opravy a údržbu strojov) v prepočte na 1 ha p. p.

Stupeň opotrebovania je teda významným faktorom rastu nákladov na opravy a údržbu strojov v poľnohospodárskych podnikoch. Znižovať jeho negatívne pôsobenie na ekonomiku poľnohospodárskej výroby si vyžaduje neustále obnovovať a modernizovať strojový park za účelom znižovania podielu, najmä technicky nevyhovujúcich zastaralých a málo výkonných strojov, ktoré sú zdrojom vysokých nákladov na ich údržbu a opravy. Pri jestvujúcom nedostatku výrobných strojov v poľnohospodárskej výrobe však nemožno uvedené odporúčanie chápať absolútne. Ide skôr o také postupné vyradovanie zastaralej techniky, ktoré odpovedá možnostiam získavania nových strojov, aby podnik v každom okamžiku disponoval strojmi, ktorých celkový potenciálny výkon rastie alebo sa aspoň neznižuje, aj keď je to prechodne spojené s vyššími nákladmi.

Analýza štruktúry celkových nákladov na opravy a údržbu strojov v skúmaných podnikoch naznačila aj ďalšiu významnú závislosť. Ukázala, že čím je strojový park opotrebovanější tým tvoria materiálové náklady vyšší a pracovné náklady nižší podiel z celkových nákladov na opravy a údržbu strojov. V skúmanom súbore činil podiel materiálových nákladov na opravy v skupine podnikov s najopotrebovanejšími strojmi 63 % z celkových nákladov, pričom v podnikoch s „veľkove mladšími“ strojmi predstavoval tento podiel 56 %. Podiel pracovných nákladov dosiahol v podnikoch prvej uvedenej skupiny 21 %, zatiaľ čo v druhej skupine dosiahol úroveň 26 %. Uvedená proporcionalita svedčí o tom, že novšie a modernejšie stroje sú pri opravách a údržbe náročnejšie na pracovnú silu, najmä na jej kvalifikáciu, čo sa odráža aj v úrovni pracovných nákladov, ktoré sú podstatne vyššie.

V zhode s uvedeným tvrdením je aj zistenie, že čím boli podniky lepšie vybavené novými modernými strojmi, tým sa v štruktúre ich nákladov na opravy a údržbu strojov podieľali vo väčšej miere dodávateľské opravy zabezpečené STS a opravovňami poľnohospodárskych strojov (OPS). Takto v skupine podnikov s najopotrebovanejšími strojmi činili náklady na dodávateľské opravy 15,1 % celkových nákladov a v podnikoch s najnižším stupňom opotrebovania strojov cca 18 %. Vysvetľuje to skutočnosť, že modernizácia strojového parku vyvoláva v opravárenstve vyššiu náročnosť tak v oblasti kvalifikácie opravárov, ako aj technického vybavenia dielni. Poľnohospodárske podniky vzhľadom na nižšiu vybavenosť vlastných opravárenských zariadení a na kvalifikáciu svojich opravárov (a vo významnej miere aj na situáciu v oblasti náhradných dielov)

nemôžu v opravárstve svojimi opravármi plne uspokojiť všetky potreby.

Uvedený stav potvrdzuje správnosť ďalšej cesty vývoja opravárstva poľnohospodárskych strojov obsiahnutej vo výhľadových tendenciách poľnohospodárskeho opravárstva (1977). V nich sa stanovila úloha vytvoriť trojstupňový systém opravovní poľnohospodárskych strojov, ktorý umožní účelnú prácu opravárskej činnosti medzi poľnohospodárskymi podnikmi, STS a OPS. Uvedenie tohto systému do praxe umožní vyčleniť z poľnohospodárskych podnikov veľkú časť doteraz málo efektívnych opráv, ktoré sa budú zabezpečovať centralizovane na úrovni opravovní kooperačných združení poľnohospodárskych podnikov a v špecializovaných zariadeniach STS a OPS. Táto práca opravárskej činnosti umožní uplatniť priemyselné princípy aj v opravárstve poľnohospodárskej techniky, vybaviť špecializované opravárske zariadenia na požadovanej materiálno-technickej, kadrovo-kvalifikačnej i organizačno riadiacej úrovni, čo tvorí predpoklady vyššej ekonomickej efektívnosti opravárstva a údržby poľnohospodárskej techniky.

SOCIO-PROFESIONÁLNE PROBLÉMY

Opravári strojov v poľnohospodárskych podnikoch plnia dvojakú funkciu. Zabezpečujú opravy strojov a súčasne pracujú predovšetkým s modernou strojovou technikou v rastlinnej výrobe, čím zmierňujú sezónnosťou podmienenú potrebu práce a plnia pritom dôležitú úlohu v uplatňovaní vedeckotechnického pokroku vo výrobe. Preto v súvislosti s vlastnou racionalizáciou opravárstva je treba zohľadniť aj túto ich ďalšiu výrobo-profesionálnu funkciu.

Činnosť na úseku opravárstva má v časovom rozložení počas roka výrazne sezónny charakter, pretože stroje (hlavne mobilné) je treba pripraviť na ich nasadenie v sezónnom období. Sezónnosť nie je samozrejme podmienená vlastným charakterom práce v opravárstve, ale súvisí s jeho funkciou v systéme poľnohospodárskeho podniku, t. j. s prípravou strojov a mechanizmov pre bezporuchovú prevádzku hlavne pre jednotlivé špičky. Súčasne sa v období sezónnych vrcholov výrazne zvyšuje potreba práce v poľnohospodárskom podniku. Dôsledkom takého výrobného rytmu sú pracovné vrcholy ako vo vlastnej, hlavne v rastlinnej výrobe, tak aj v opravárstve. Vyvoláva to vzájomné pracovné prepojenie obidvoch odvetví a prispieva k zosúladneniu pracovnej kapacity a potreby práce v podniku. Ide o vzájomný vzťah, pretože aspoň časť traktoristov v období vegetačného kludu pracuje v údržbe a opravách. Pracovné prepojenie medzi uvedenými profesionálnymi skupinami kladie však požiadavky na rozšírenie kvalifikácie a na jej sústavné zvyšovanie v dôsledku technických a technologických inovácií.

Približne jedna tretina opravárov súboru bola profesionálne činná nielen v roli opravárov, ale aj ako kombajnisti, traktoristi a pomocní pracovníci v rozličných odvetviach. Využívanie opravárov na iné práce než je ich vlastná profesionálna špecializácia sa uplatňuje ako v ŠM, tak aj v JRD, aj keď dôležitosť tejto organizačnej formy je výrazne odstupňovaná. Najväčší podiel opravárov s pracovnou účasťou mimo opravárstva majú podniky s územnou organizáciou RV, ktoré organizujú hlavné kampane v komplexoch.

Kvalifikačné zloženie opravárov vo vzťahu k podielu činnosti v opravárstve a mimo neho naznačuje, že mimo opravárstva sú činní predovšetkým pracovníci s vyššou kvalifikáciou.

Približne až 70 % opravárov zo všetkých, ktorí sa zúčastnili prác mimo dielni, pracovalo v RV, 14 % v pomocnej, 12 % v živočíšnej a 4 % v pridruženej výrobe. Účasť opravárov na práci v RV je dominantná vo všetkých organizáciách, v ktorých má práca opravárov mimo dielne väčšiu váhu. Prácu opravárov v pomocnej výrobe využíva skoro polovica podnikov, hoci s malou intenzitou. Ide obyčajne o presun opravárov do inej pracovnej skupiny s rovnakým charakterom práce. Pracujú tu napr. ako údržbári na sušičkách alebo v inej pomocnej výrobe. V štyroch podnikoch (JRD Voderady, Nemšová, Dvory nad Žitavou a ŠM S. N. Ves) pracujú opravári aj v ŽV a časový rozmer tejto pracovnej účasti je značný. Ale v práci na tomto úseku nejde o zmenu profesionálnej orientácie, ale o zastúpenie údržbárov a opravárov ako členov osádok stálych maštalných alebo faremných kolektívov s vyššou koncentráciou výroby a technológiou, pre ktorej chod sú plánované stále pracovné miesta technikov — údržbárov. Teda mení sa pracovný úsek, ale profesionálna orientácia zostáva v princípe rovnaká.

V prípade dočasnej práce v RV sa mení nielen pracovný úsek, pracovné miesto a kolektív, ale aj profesia. Až 55 % opravárov pracuje na úseku RV a vykonáva práce kombajnistov, 20 % vodičov nákladných áut, 15 % zastáva miesto traktoristov, 10 % miesto pomocníkov kombajnistov a závozníkov. Na úseku RV nejde o prácu náhodnú, ale o cieľavedomý organizačný projekt. Mzdové fondy pre opravárov, ktorí majú pracovať napr. v žatevných alebo jesenných prácach, sa plánujú v RV. Tá časť opravárov, ktorá v pracovných vrcholoch rozhoduje o využití výkonných mechanizmov, je sústavne pre prácu v RV školená. Opravári — kombajnisti sú s mechanizmom a technickým stavom kombajnov dokonale oboznámení a sú schopní rýchle odstraňovať bežné poruchy.

Opravári — kombajnisti pracujú v tejto funkcii obyčajne celú sezónu. Prakticky všetci pracujú viac ako 16 pracovných dní a skoro polovica ich pracuje viac ako 31 dní v roku. Časť kombajnistov — opravárov nepracuje v žatve len vo vlastnom podniku, ale ako výpomoc idú aj do kooperujúcich podnikov a okrem toho sa zúčastňujú aj jesennej špičky.

Využívanie opravárov v zberových prácach je zaužívané vo všetkých podnikoch súboru, až na východoslovenské JRD a JRD Liptovský Ondrej kde opravári pracujú predovšetkým ako vodiči nákladných áut. Toto JRD má rozsiahlu autodopravu, ktorá pracuje podľa dlhodobých zmlúv hlavne pre štátne organizácie. V sezónnych špičkách sa časť dopravných prostriedkov využíva na dve smeny.

V jednej štvrtine podnikov má značný význam práca opravárov vo funkcii traktoristov a vodičov nákladných áut, ktorú vykonávajú spravidla viac ako 31 dní a často viac ako 91 dní.

Síce v malej miere, ale predsa, pracujú opravári aj ako pomocní pracovníci, predovšetkým ako pomocníci kombajnistov, a to hlavne vtedy, keď dielňa dáva celú osádku na samohybné zberacie stroje.

Mimo uvedených profesií sú opravári činní aj na ostatných úsekoch, a to v ŽV, pomocnej a pridruženej výrobe. Z údajov o dĺžke tejto činnosti vyplýva, že ide obyčajne o dlhšie časové obdobie, čo znamená, že pre

zastupovanie sú spravidla vyberaní tí istí pracovníci, ktorí získali potrebnú zručnosť.

Stupeň prepojenia pracovnej činnosti opravárov s ostatnými výrobnými úsekmi, aj keď je významný pre všetky organizácie, predsa značne varíruje čo do intenzity i druhu činnosti. Najintenzívnejšia je pracovná väzba v organizáciách, ktoré majú centralizované mobilné mechanizačné prostriedky alebo aspoň hlavné zberové stroje, ktoré sa nasadzujú v komplexných linkách, ako je tomu napríklad v JRD Dvory nad Žitavou, JRD Nemšová, JRD Čiližská Radvaň a inde. V takovýchto podnikoch sú kampanové zberové práce dôslednejšie organizované a časť opravárov preberá prácu so zberovými strojmi, ktoré pre svoje sezónne využívanie nemajú stále osádky. Platí to v prvom rade pre žatvu, ktorej organizácia je založená na medzioblastnej kooperácii medzi podnikmi a s rozdielnym vegetačným obdobím, pričom sa využívajú aj cudzie kombajny a kombajnisti, čím podstatne stúpa potreba dopravných prostriedkov, a tým nielen kombajnistov, ale aj traktoristov, vodičov a ich pomocníkov. Pracovníci v opravárstve sa takto stávajú základnou rezervou kvalifikovaných pracovníkov v pracovných špičkách, hlavne v zberových prácach.

Pri nutnej racionalizácii opravárskej činnosti treba zvážiť aj tento aspekt činnosti opravárov a zohľadniť ho v návrhoch na delbu medzi poľnohospodárskymi podnikmi a organizáciami poskytujúcimi služby.

SÚHRN

Tento príspevok v súlade s empirickým výskumom, o ktorý sa opiera, mohol nastoliť len niektoré ekonomické a pracovno-štruktúrne otázky poľnohospodárskeho opravárstva. Ide v ňom o ujasnenie a vymedzenie faktorov, ktoré pôsobia na efektívnosť opravárstva a na obsah a štruktúru profesionálnej funkcie opravárov ako stránky socio-ekonomickej štruktúry poľnohospodárskych podnikov.

Ekonomická analýza opravárstva strojov v poľnohospodárskych podnikoch ukázala potrebu ďalšieho postupného obnovovania a modernizácie strojového parku vzhľadom na vysokú nákladovosť opráv technicky zastaralých a menej výkonných strojov. Súčasne naznačila rast potreby kvalifikačnej pripravenosti opravárov v nadväznosti na údržbu a opravy nových moderných a technicky náročných strojov. Potvrdila správnosť cesty v delbe opravárskej činnosti medzi podnikmi, medzipodnikovými kooperačnými zariadeniami a STS a OPS, ktorá smeruje k spriemysleniu práce aj v opravárstve poľnohospodárskych strojov.

Z analýzy profesionálnej aktivity jednoznačne vyplynulo, že oprávari ako najkvalifikovanejší výkonní pracovníci poľnohospodárskych podnikov majú kľúčové postavenie v zavádzaní a využívaní novej techniky. Je to skupina s najväčším profesionálnym rozpätím a preto (mimo svoju hlavnú funkciu) zohráva nezastupiteľnú úlohu pri zvládnutí pracovných vrcholov a pri intenzívnom využívaní výkonnej techniky predovšetkým v rastlinnej výrobe. Pri organizačnej prestavbe opravárstva bude treba rešpektovať aj túto druhú funkciu opravárov.

Literatúra

- MOLNÁR, P.: Tridsať rokov služieb STS a OPS poľnohospodárom. Informácie MPVŽ SSR, 10, 1978, č. 16.
- SIROTSKÝ, L. a kol.: Sociálne zmeny v útvaroch pomocnej výroby kooperujúcich alebo integrovaných poľnohospodárskych podnikov. [Záverečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1978.
- SIROTSKÝ, L. a kol.: Výhľadové tendence v zemiedělském opravárenství. Sborník. Praha, MZVŽ ČSR 1977.

Došlo dňa 15. 5. 1979

Adresa autorov:

JUDr. Bartolomej Foltín, CSc., ing. Lubomír Sirotský, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 880 27 Bratislava

EKONOMICKÝ VÝSKUM PRE POĽNOHOSPODÁRSKU VÝROBNÚ A RIADIACU PRAX

V rámci vedeckovýskumného plánu riešiteľské kolektívy Výskumného ústavu ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva v Bratislave ukončili záverečnými správami rad výskumných úloh podnikového a makroekonomického charakteru zaradených do štátnych programov ekonomického výskumu. V komisiách vedeckej rady ústavu prerokované a schválené materiály obsahujú realizačné výstupy, ktoré sa už uplatnili a niektoré sa sústavne využívajú v centrálnej sfére riadenia, jej stredných článkoch i v praxi poľnohospodárskych a potravinárskych podnikov.

Oblasť sociálno-ekonomického riadenia podnikov

Baumgartnerová, E.: *Vnútropodniková organizácia poľnohospodárskych podnikov*. Vo výskumnej správe sú rozpracované otázky tvorby organizačných štruktúr a organizačných jednotiek v závislosti od územia, odvetví a technológií. Obsahuje variantné riešenie organizačnej a riadiacej štruktúry rastlinnej výroby, mechanizačných prostriedkov, živočíšnej výroby, pomocnej výroby a služieb, hlavne opravárensko-údržbárskej činnosti, skladového hospodárenia, zásobovania a odbytu. Poľnohospodárske podniky môžu tieto výsledky aplikovať na vlastné podmienky. V takom prípade sa variantné riešenia stanú návodom na zdokonaľovanie ich vnútropodnikovej organizácie a riadenia.

Munková, M.: *Horizontálne a vertikálne vzťahy a väzby úseku živočíšnej výroby v odvetvovom systéme poľnohospodárskeho podniku*. V práci sa najprv vymedzujú formy vertikálnych vzťahov vnútri jednotlivých úsekov výroby a v nadväznosti na ne horizontálne vzťahy a väzby medzi výrobnými úsekmi, resp. útvarmi. V nasledujúcej analýze sa skúmajú faktory vplývajúce na organizáciu a riadenie živočíšnej výroby, organizačné a riadiace štruktúry, spôsob zásobovania, vzťahy a väzby medzi úsekom živočíšnej a rastlinnej výroby a živočíšnej výroby vo vzťahu k službám, k ekonomickému útvaru a k vonkajšiemu okoliu. Záverečná časť analýzy obsahuje zhodnotenie efektívnosti riadenia živočíšnej výroby. Realizačným výstupom sú návrhy na usporiadanie vertikálnych a horizontálnych vzťahov a väzieb úseku živočíšnej výroby pre poľnohospodárske podniky uplatňujúce odvetvové kritérium v organizácii a riadení.

Horváth, E.: *Organizácia rozhodovacej činnosti podľa stupňov riadenia a predmetov rozhodovania v poľnohospodárskych podnikoch*. Ide o model štruktúry, delby právomoci a zodpovednosti rozhodovacích subjektov podľa stupňov riadenia a predmetov rozhodovania, ďalej model organizácie porád v JRD s vertikálnym a horizontálnym prepojením rozhodovacích subjektov. Ďalší model obsahuje konkrétne uplatne-

nie rozhodovacej analýzy, ktorý sa už preveril na troch družstvách. A napokon sa skonštruoval model potreby selektovaných rozhodovacích informácií a ich frekvencie. Modely sú dynamické a adaptabilné v tom, že ich možno bez väčších ťažkostí prispôbovať zmenám vyplývajúcim zo špecializácie výroby, inovačných procesov a uplatnenia automatizovaného systému riadenia.

Bojnák, M.: *Modely potreby v loku informácií v riadiacich procesoch poľnohospodárskych podnikov*. V analytickej časti sa skúmala potreba, forma a frekvencia informácií z vrcholového stupňa riadenia podnikov do úsekov a útvarov a opačne, ďalej horizontálne informácie medzi úsekmi a útvarmi a napokon ekonomické informácie z informačnej sústavy do úsekov a útvarov. V syntetickú oblasť sa vypracovali modely potreby a toku informácií, ktoré sú adaptabilné, možno ich aplikovať a prispôbiť zmenám vyvolaným novými prvkami organizácie výrobnotechnickej základne. Pre modely sa vypracoval systém kódov a symbolov umožňujúci ich priamu aplikáciu v ASRP. Modely predstavujú ucelený prehľad vytipovaných determinovaných rozhodnutí a k nim priradených selektovaných informácií v udanej forme a frekvencii.

Bernát, J.: *Prehľad vnútropodnikového plánovania z hľadiska uplatňovania vnútropodnikového chozrasčotu v poľnohospodárskych podnikoch*. Na podklade analýzy súčasného stavu boli formulované návrhy, ktoré sa opierajú o možnosti vyplývajúce zo súčasnej prestavby poľnohospodárstva. Ťažiskovým problémom je rozmiestňovanie (rozpís) úloh výrobného a finančného plánu podniku na vnútropodnikové chozrasčotné útvary, čo predstavuje východiskovú etapu celého procesu vnútropodnikového plánovania. V práci sú uvedené metodicko-inštruktívne stanoviská a návrhy na vypracovávanie plánov hospodárskych stredísk, hmotnej zainteresovanosti chozrasčotných útvarov a na možnosť vytvárania kvalitnej plánovacej normatívnej základne. Výsledky výskumu sú využiteľné tak v poľnohospodárskych podni-

koch, ako aj v centrálnej sfére riadenia a jej stredných článkoch.

Bernát, J.: *Vnútropodnikové plánovanie v rastlinnej a živočíšnej výrobe*. V práci sú zhrnuté výsledky rozboru vytvárania vnútropodnikových chozrasčotných útvarov a plánovania ich úloh vo vybranom súbore podnikov triedených podľa vytypovaných variantov organizačnej štruktúry. Rozpracoval sa postup plánovania výrobných a ekonomických úloh hospodárskych a nákladových stredísk, ich kontroly a hodnotenia v úseku rastlinnej výroby, ako aj v úseku živočíšnej výroby podľa variantov jej vnútornej organizácie. Výsledné riešenie predstavuje návrh metodických postupov pre zostavovanie plánov chozrasčotných útvarov pre vybrané varianty odvetvovej organizačnej štruktúry poľnohospodárskych podnikov.

Lipták, M.: *Vplyv špecializovaných odvetvových organizácií na veľkokapacitné výrobné zariadenia poľnohospodárskych podnikov*. Ťažisko práce je v analýze reprodukčného procesu v odvetví hydiny, predovšetkým medzi predvýrobnou fázou a vlastnou veľkovýrobou. Skúmala sa tiež úroveň zásobovania veľkopodnikov biologickým materiálom, kŕmnymi zmesami, strojmi a zariadeniami, ako aj vplyv STS a opravovní strojov a veterinárskej služby na hydinársku prvovýrobu. Riešil sa aj vplyv účasti hydinárskeho priemyslu ako spracovateľa finálnych výrobkov na rozvoj a stabilitu produkcie hydinného mäsa v poľnohospodárskych podnikoch. V realizačnom výstupe sú obsiahnuté konkrétne námety a návrhy pre riadiacu prax, ktoré možno využiť pri ďalšom formovaní a prehľbovaní vertikálnych kooperačných vzťahov v ďalších odvetviach poľnohospodárskej výroby.

Lipták, M.: *Funkcia VHJ Veľkovýkrmne a štátnych plemenárskych podnikov v rozvoji vertikálnych integračných vzťahov v chove ošpaných*. V centre výskumu bola problematika vertikálnych kooperačných a integračných väzieb pri realizácii hybridizačného programu v chove ošpaných a vo výrobe bravčového mäsa. V správe sa charakterizuje dosiahnutý stupeň delby práce, podmienky a možnosti koncentrácie v chove ošpaných, skúmajú sa vzťahy medzi VHJ a ostatnými partnermi na úseku biologického materiálu, k organizáciám štátnych plemenárskych podnikov, veterinárskej správy a ostatným dodávateľom poľnohospodárskych potrieb, ako aj k mäsiarstvu. Návrhy pre prax sú zamerané na organizáciu a výrobu biologického materiálu, organizáciu výrobných základných výkrmov ošpaných a vhodných hospodárskych zmlúv kooperačného a integračného charakteru.

Dvořák, M.: *Funkcia a formy parciálnych kooperácií v poľnohospodárskej výrobe*. Výskum bol zameraný na typy čiastkových (parciálnych) kooperácií, ktoré riešia a pomáhajú stabilizovať efektívne využitie modernej techniky a koncentrácie výrobných fondov aj vý-

roby nad rámec jednotlivých poľnohospodárskych podnikov, a to v záujme zvýšenia ich ekonomickej efektívnosti. Skúmali sa aj predpoklady pre ďalšiu technickú a spoločenskú delbu práce, vrátane ich dosahov na zmeny v organizácii výrobných základov. Prínosom práce je vymedzenie funkcie parciálnych kooperácií pre vznik špecializovaných výrobo-technických jednotiek v jednotlivých odvetviach výroby a ich miesta pri formovaní perspektívnej organizácie výrobo-technickej základne v poľnohospodárstve.

Oberhauser, A.: *Organizácia kooperačných vzťahov v kooperačnom obvode*. V záverečnej správe o ukončenej výskumnej úlohe sa úvodom rozoberajú teoretické východiská pre riešenie organizačných zmien a vzťahov v priestore kooperačného obvodu a poskytuje sa prehľad o súčasnej situácii v stave kooperačných a integračných vzťahov v poľnohospodárstve. V ďalšej časti sa analyzujú skúmané kooperačné združenia vo vytypovaných kooperačných obvodoch v okrese Ústí nad Orlicí, Spišská Nová Ves, Galanta, Žiar nad Hronom, Košice-vidiek a Bratislava-vidiek. Výsledkom riešenia je realizačný výstup vo forme návrhov opatrení na usmerňovanie činnosti kooperačných združení a ich kooperačných rád v kooperačnom obvode. Vytypovávajú sa podmienky a náplň činnosti kooperačného združenia a kooperačnej rady, ako aj náplň a zameranie komisie odborníkov.

Palášthy, E., Lipták, M.: *Nové formy organizácie výrobo-technickej základne v poľnohospodárstve*. V práci sa zhodnocuje a vymedzuje postavenie a funkcia nových, ale aj doposiaľ rozšírených organizačných foriem, čím sa vytvára ucelený pohľad na dynamiku vývoja organizačných štruktúr. Od súčasného poľnohospodárskeho podniku s mnohoozvetvovou štruktúrou a relatívne silným uzavretým reprodukčným procesom sa prechádza k spoločným poľnohospodárskym podnikom ako podnikovej forme organizácie výroby až ku kooperačnému združeniu, ktoré zjednocuje všetky typy medzipodnikovej spolupráce bez vzniku nového právneho a ekonomického subjektu. V časti o vertikálnej kooperácii a integrácii sa rozoberajú možnosti uplatnenia formy poľnohospodársko-priemyselného združenia a formy kombinátu. Prínosom materiálu je v tom, že je prvým uceleným pokusom vyvodit' zo základných tendencií štrukturálnych premien v poľnohospodárstve návrh diferencovaných foriem organizácie a výroby.

Pekár, J.: *Hmotná zainteresovanosť vnútropodnikových chozrasčotných útvarov v JRD*. Výskum sa sústredil hlavne na riešenie a účinné využitie fondu odmien v JRD z hľadiska vnútropodnikových chozrasčotných jednotiek, menovite na kritériá pre rozdelenia prostriedkov fondu odmien medzi podnikom a vnútropodnikovou organizačnou jednotkou z hľadiska hospodárskych a nákladových stredísk. Rozvádza

sa aj postup hodnotenia útvarov a rozdelenia prostriedkov na odmeny pri plnení alebo pokračovaní plánovaných úloh. Pre potrebu rezortu poľnohospodárstva a výživy SSR sa vypracoval návrh na zvýšenie účinnosti podielov na výsledkoch hospodárenia v systéme hmotnej stimulácie vnútropodnikových chozrasčôtých útvarov.

Mach, F.: *Experimentálny plán sociálno-ekonomického rozvoja kolektívu JRD 1. máj Liptovský Ondrej*. Práca je jedným z experimentov overovania metodických zásad sociálno-ekonomického plánovania v plánoch poľnohospodárskych podnikov. Na základe sociálnej analýzy, ktorá obsahuje hlavné poznatky o stave sociálnej štruktúry družstevného kolektívu, sa stanovujú hlavné smery a ciele sociálneho rozvoja, pričom sa vychádza zo zistených potrieb, celospoločenských normatífov a ekonomických možností podniku. Vlastný plán predstavuje súbor plánovacích tabuliek, kde sa vo forme kvantitatívnych ukazovateľov vyjadruje kvalitatívny sociálno-ekonomický rozvoj kolektívu. Záver obsahuje politicko-organizačné opatrenia na realizáciu úloh plánu, ktorý sa stáva konkrétnym nástrojom riadenia podnikových sociálno-ekonomických plánov.

Sagara, D.: *Plán sociálno-ekonomického rozvoja Agrokomplexu SCPV — GRT Nitra*. V rámci etapovej úlohy sa riešili vlastné sociálno-ekonomické plány jednotlivých organizácií a celého trustu. Obsahujú metódy, formy a spôsoby skvalitňovania sociálnej štruktúry pracovníkov, zlepšovania ich pracovných podmienok, zdokonaľovania organizácie, riadenia a účasti pracovníkov na riadení, aktivity v mimopracovnom a voľnom čase a komplexné zlepšovanie životných podmienok. Úlohou nadväzujúcich politicko-organizačných opatrení je naplňovať ciele sociálno-ekonomických plánov formou ich konkretizácie do ročných vykonávacích plánov jednotlivých podnikov. Plány sociálno-ekonomického rozvoja sú výsledkami výskumu aplikovateľnými v poľnohospodárskej praxi.

Blaas, G.: *Vzájomná podmienenosť technológie a sociálnych zmien v kolektívoch rastlinnej výroby*. Riešenie úlohy vychádza z analýzy výberového súboru mechanizátorov a ostatných pracovníkov rastlinnej výroby podľa sociálno-profesijných znakov, typov organizácie pra-

covných kolektívov, ich veľkosti a podľa niektorých stránok pracovných podmienok. Osobitná pozornosť sa venovala analýze individuálnej delby práce, úlohe sociálnych znakov mechanizátorov, pracovno-organizačných podmienok na jej utváranie, ako aj vplyvu delby práce na dennú migráciu s predpokladom formovania socio-interakčných väzieb medzi pracovníkmi v kolektívoch. Správa obsahuje návrhy na dôslednejšie riadenie zvyšovania kvalifikácie kolektívov mechanizátorov zo stredného článku riadenia a na metodické usmerňovanie organizácie a riadenia kolektívov na základe jednotlivej delby práce zo sféry centrálneho riadenia.

Haspra, R.: *Prelváranie pracovných kolektívov živočíšnej výroby v podmienkach jej koncentrácie a špecializácie*. Práca obsahuje globálny pohľad na sociálne zmeny a formovanie pracovných kolektívov vo veľkokapacitných chovoch dojníc a ošipáných. Porovnáva sa v nej skutočný stav pracovných síl s projektovými normami, vyhodnocujú sa dosahované výrobné a ekonomické výsledky. Vo výsledných riešeniach sa definujú sociálne faktory, ktoré je nutné rešpektovať pri komplexnom formovaní pracovných kolektívov vo vysoko koncentrovanej a špecializovanej živočíšnej výrobe. Pre riadiacu a podnikovú prax sa v realizačnom výstupe navrhujú rôzne námety a opatrenia. Sirotský, L.: *Sociálne zmeny v útvaroch pomocnej výroby kooperujúcich alebo integrovaných poľnohospodárskych podnikov*. Vo dvoch častiach empirických údajov sa najskôr analyzuje začlenenie opravárenstva a údržby strojov do organizačného systému skúmaných podnikov. V ďalšom sa pojednáva o technickej vybavenosti opravárenstva, jeho organizácii a riadení, o hmotnej zainteresovanosti a účasti opravárov na riadení podnikov, o pracovnom prostredí, nákladovosti a výkonoch. Skúma tiež pracovné kolektívy opravárenstva a údržby strojov z hľadiska ich socioprofesionálneho zloženia vo vzťahu ku zdrojom reprodukcie pracovných kolektívov, hlavne však k potrebám pracovného a výrobného procesu v podniku. V realizačnom výstupe sú formulované návrhy pre činnosť orgánov riadenia centrálnej a podnikovej úrovne pri ďalšej racionalizácii opravárenstva a údržby strojov v poľnohospodárskych podnikoch.

Oblasť plánovitého riadenia poľnohospodárstva

Naď, V.: *Výskum vlastných nákladov a výsledkov hospodárenia JRD a štátnych majetkov na Slovensku za r. 1976 a 1977*. V rámci tejto periodickej úlohy sa skúmal vývoj vlastných nákladov a ďalších ekonomických ukazovateľov v hodnotovom vyjadrení vcelku i podľa hlavných trhových aj netrhových výrobných odvetví. Objasnili sa aj hlavné tendencie

ekonomických procesov v poľnohospodárskych podnikoch, a to v nadväznosti na predošlé skúmané obdobia. Na rozdiel od predchádzajúcich rokov sa analyzovali a hodnotili aj výsledky nákladotvorného procesu štátnych majetkov. Súbor ekonomických ukazovateľov a z nich vyplývajúce tendencie využívajú rezortné orgány hlavne pri zdokonaľovaní

ekonomických nástrojov a poľnohospodárske podniky pri operatívnom riadení.

Nadž, V.: *Vlastné náklady v spoločných poľnohospodárskych podnikoch špecializovaných na živočíšnu výrobu v SSR za r. 1977*. V úlohe, ktorá má periodický charakter v ročných časových intervaloch, sa skúmal vývoj nákladotvorného procesu a rentability výroby týchto finálnych živočíšnych výrobkov: konzumných vajec, mäsa jatočných kurčiat, chovného materiálu (mláďok), jatočných ošpaných, odstaviť a teliť do 6 mesiacov. Výsledky výskumu sa priebežne uplatňujú v systéme riadenia centrálnych orgánov, ako aj stredných článkoch riadenia. Využívajú ich aj poľnohospodárske podniky najmä pri prehľbovaní komplexnej podnikovej analýzy, čiastkových odvetvových rozboroch, vo vnútropodnikovom riadení, odkrývaní rezerv, z hospodárňovaní a racionalizácii výroby a pri zostavovaní plánových kalkulácií vlastných nákladov.

Korbini, J.: *Vyvinutie a overenie sústavy parametrov k hlavným ukazovateľom výrobných častí strednodobého plánu poľnohospodárstva SSR pre rok 1980*. Riešením úlohy sa vyvinula sústava orientačných parametrov hektárových úrod, podielov osevných plôch plodín na ornej pôde, osevných plôch v ha a produkcie v tonách na jeden hektár pre prírodné stanovištia, okresy, kraje a SSR. Pri ich konštrukcii sa rešpektovala závislosť medzi dynamikou vývoja, biologickým materiálom, úrovňou hnojenia a agrotechniky k roku 1980, ako aj požiadavka štátneho plánu na produkciu jednotlivých plodín. Vypočítané orientačné parametre za okresy, kraje a SSR možno využívať predovšetkým na úrovni nadpodnikového riadenia, parametre za prírodné stanovištia na nadpodnikovej a podnikovej úrovni, a to ako podklad pri plánovaní a hodnotení výsledkov výroby.

Kolárik, O.: *Návrh sústavy parametrov k strednodobému plánu nákladov v SSR pre rok 1980*. Výsledky výskumu predstavujú experimentálny variant orientačných parametrov (normatívov) nákladov pre 11 hlavných rastlinných výrobkov, a to v členení podľa výrobných oblastí, krajov a okresov. Vo výskumnej práci sú aj prepočty a kalkulácie doterajšieho a očakávaného priebehu substitučných ekonomických efektov v rozdielnych prírodných podmienkach, predovšetkým z hľadiska potreby racionálnejšieho regulovania intenzifikačného procesu a rozmiestňovania intenzifikačných a substitučných dodatočných vkladov. Pre stredný článok riadenia a poľnohospodárske podniky sa uvádza stručný metodický návod a regresné rovnice pre výpočet orientačných parametrov nákladov aj pre rozdielne projektované hladiny úrod jednotlivých rastlinných výrobkov.

Korbini, J., Klečka, M.: *Využitie klasifikácie poľnohospodárskych prírodných oblastí ČSSR v plánovitom riadení*. V záverečnej správe sa zhrňujú základné poznatky z klasifikácie poľ-

nohospodárskej pôdy do prírodných stanovišť a poľnohospodárskych prírodných oblastí v plánovitom riadení poľnohospodárstva. Hlavným prínosom bude využitie poľnohospodárskych prírodných oblastí ako záväzného triediaceho kritéria, čo umožní zvýšiť objektivnosť rozhodovania pri plánovitom rozmiestňovaní poľnohospodárskej výroby a pri rozboroch ekonomiky poľnohospodárskych podnikov na nadpodnikovej úrovni. Využitelnosť výsledkov výskumu vyplýva z objektívnej potreby rezortných ministerstiev, okresných poľnohospodárskych správ pri plánovaní výroby a investičných zámerov.

Nadž, V.: *Ekonomika výroby bravčového mäsa v rámci hybridizačného programu SSR*. Obsahove je práca zameraná na analýzu hlavných intenzifikačných faktorov pri výrobe bravčového mäsa a identifikáciu disponibilných rezerv pre jej ďalšie zefektívnenie, a to s prihliadnutím na tradičné a moderné, progresívne technológie v dlhšom časovom období. Pozoruhodná je aj tá časť záverečnej správy, ktorá sa zaoberá realizáciou hybridizačného programu v n. p. Veľkovýkrme Čalovo. Hodnotí sa v nej intenzita reprodukcie jednotlivých šľachtiteľských stupňov a experimentálna fáza programu pomocou genetického zisku. Výskumná práca svojim rozborovým zameraním a konkrétnymi návrhmi pre poľnohospodársku prax predstavuje kvalifikovanú informáciu pre usmerňovanie efektívneho vývoja chovu ošpaných v celej riadiacej vertikále.

Němec, J.: *Ekonomické problémy využívania a zhodnocovania suroviny v jatočnej výrobe mäsiarstva v Slovensku*. Na základe analýzy výsledkov jatočnej výroby podnikov mäsiarstva sa zhodnotila účinnosť vplyvu existujúcej sústavy ekonomických podmienok (nákupné ceny, veľkoobchodné ceny jatočných zvierat, veľkoobchodné ceny jatočne opracovaného mäsa a vedľajších výrobkov jatočnej výroby, normy výťažnosti) na využívanie a zhodnocovanie suroviny jatočnej produkcie. Hodnotia sa aj kritériá cenovej tvorby, hľadiská akostného triedenia jatočných zvierat a ich možný vplyv na dodávateľsko-odberateľské vzťahy medzi prvovýrobou a spracovateľským priemyslom. Záverečnú časť tvoria závery vyplývajúce z celkovej analýzy, formulácie otvorených problémov a návrh na využitie výsledných ekonomických riešení v riadiacej poľnohospodárskej praxi.

Klinko, L.: *Vplyv mimocenných nástrojov na prekonávanie ekonomického zaostávania poľnohospodárskych podnikov*. Je to analýza dostupných ukazovateľov za skupinu poľnohospodárskych podnikov, ktoré sa charakterizovali ako ekonomicky zaostávajúce. Identifikovali sa základné a všeobecné príčiny zaostávania. Výsledky sa podrobili vecnému rozboru, ktorý môže slúžiť aj ako návod na interpretáciu výsledkov analýz vykonávaných navrhnutými metódami. Ťažiskom práce je analýza vzťahov

medzi objemom mimocenných nástrojov poskytovaných zaostávajúcím podnikom na jednej strane a príčinou zaostávania na strane druhej, a to za účelom získania predstavy, do akej miery sú zaostávajúcím podnikom poskytované mimocenné dotácie v nadväznosti na špecifikované príčiny zaostávania. Pre perspektívne obdobie sa navrhuje zásadnejšia reorganizácia systému mimocenných ekonomických nástrojov.

Klinko, L.: *Analýza pôsobenia mimocenných nástrojov s charakterom neinvestičných dotácií v období r. 1970—1976*. Riešenie úlohy malo výskumno-analytický charakter, zameralo sa na zhodnotenie plnenia úloh vyplývajúcich pre túto skupinu ekonomických nástrojov z prijatej koncepcie sústavy plánového riadenia poľnohospodárstva. Záverečná správa prináša zovšeobecňujúce a originálne poznatky aj o nedostatkoch súčasnej konštrukcie a mechanizmu poskytovania týchto dotácií a subvencií k hospodárskemu výsledku, ako aj návrhy na prijatie technicko-organizačných opatrení, vrátane rámcového návrhu zásad úpravy systému mimocenných ekonomických nástrojov pre časové obdobie 7. päťročnice. Klinko, L.: *Návrh zdokonalenia sústavy ekonomických nástrojov plánového riadenia poľnohospodárstva SSR pre 7. päťročnicu*. Úvodné časti správy obsahujú analýzu účinnosti doterajšieho systému diferenciálnych príplatkov a pozemkovej dane z hľadiska podmienok pre 7. a 8. päťročnicu a zdôvodnenia a náčrtu koncepcie výrobkového systému diferenciálnych príplatkov a rentového odvodu. V ďalšej časti sa popisuje metodika konštrukcie jednotlivých parametrov a výrobkového diferencovaného sadzieb a na to nadväzujú dva variantné návrhy mechanizmov poskytovania výrobkového diferencovaného systémových nástrojov. Oba návrhy sú ilustrované prepočtami na konkrétnych poľnohospodárskych podnikoch. Predpokladá sa vypracovanie samostatného realizačného výstupu, ktorý bude obsahovať podrobnú metodiku uplatnenia vrátane výpočtových algoritmov.

Němec, J.: *Vplyv nových veľkoobchodných cien na využívanie a zhodnocovanie mäsovej suroviny*. V záverečnej správe o ukončenej výskumnej úlohe sa analyzuje a hodnotí vplyv nákupných cien na dynamiku rastu výroby

jatočných zvierat, jej kvalitatívne parametre a pôsobenie veľkoobchodných cien suroviny, polotovarov a finálnych výrobkov mäso priemyslu na celkové hospodárenie so surovinou. Ťažiskom výskumu boli predovšetkým možnosti využitia stimulačnej funkcie nákupných a veľkoobchodných cien pri zlepšovaní akostnej skladby nákupu a pri zvyšovaní opracovanosti finálnych výrobkov a zhodnocovaní suroviny. Z riešenej problematiky sa nadriadeným orgánom poskytol rad návrhov pre oblasť hmotnej zainteresovanosti a sústavu veľkoobchodných cien mäsového priemyslu.

Solíkova, H.: *Hodnotenie vplyvu ekonomických nástrojov na zmeny v štruktúre a intenzite poľnohospodárskej výroby v horších prírodných podmienkach SSR*. Výskumná správa obsahuje bohatú faktografiu, z ktorej vychádza podstatná časť analýzy pôsobenia sústavy ekonomických nástrojov ako celku, ale aj jej jednotlivých zložiek, osobitne nákupných cien a doplnkových cenových nástrojov. Závěry a návrhy na využitie výsledkov výskumu v praxi majú relatívnu platnosť, ich uplatnenie bude možné iba v kontexte s celým komplexom úprav ekonomickej sústavy plánového riadenia poľnohospodárstva, najmä pri korekcii jednotlivých ekonomických nástrojov.

Kolárik, O.: *Výskum cien ako nástroja zabezpečenia plánovaného tempa reprodukcie v poľnohospodárstve*. V centre riešiteľského zámeru boli predovšetkým metodické otázky kalkulácie nákladov na hlavné poľnohospodárske výrobky, cenové neznámosti u základných prostriedkov a ich vplyv na nákladové kalkulácie a vyjadrenie fondovej náročnosti a ich transponovanie do výrobkových odvetví. Pozornosť sa sústredila aj na problém presunu realizácie zisku z výrobkov menej prácnych do výrobkov náročných na živú prácu, ako aj na otázky uplatnenia diferencovaného vybavovania odvetví fondmi a jeho stimulovania cenami. Navrhujú sa aj niektoré konkrétne doplnky v systéme plánovania s cieľom, aby sa pri tvorbe cien mohli zladíť problémy projektovanej fondovej náročnosti s možnosťami štátneho finančného plánu a jeho hmotno-technického krytia. Výsledky výskumu možno využiť najmä vo výskume a pri zdokonaľovaní cien.

Oblasť ekonomiky práce

Hurtoš, E.: *Stanovenie vzorových noriem počtu technickohospodárskych pracovníkov na JRD a štátnych majetkoch*. V záverečnej správe sa stanovili vzorové počty technicko-hospodárskych pracovníkov pre poľnohospodárske podniky družstevného a štátneho sektoru, a to diferencovane pre podmienky hospodárenia v nížinných, podhorských a horských výrobných oblastiach. Pri normovaní sa použila metóda výberu progresívnych organizácií v kom-

binácii so spracovaním normotvorných podkladov postupmi korelačnej a regresnej analýzy. Realizačný výstup predstavuje katalóg noriem počtu technicko-hospodárskych pracovníkov pre potreby riadiacich orgánov a poľnohospodárskych podnikov.

Čižmárik, L.: *Analýza súčasného systému regulácie mzdových prostriedkov na vybranom súbore JRD*. Správa podáva rozbor súčasného systému usmerňovania vývoja mzdových

prostriedkov v súbore družstiev, a to na základe výsledkov dosiahnutých v rokoch 1973 až 1977. Rozhodujúcim hľadiskom analýzy je stimulačný účinok systému na dynamiku rastu hodnotových ukazovateľov a regulačné pôsobenie systému. Obsahuje aj hodnotiace závery riadiacich pracovníkov na účinnosť systému v reprodukčnom procese. Výsledky výskumu sú prínosom pre poznanie problémov regulácie a využijú sa ako jeden z podkladov pre prípravu ekonomických nástrojov pre 7. päťročnicu.

Medzi ukončené a komisiám vedeckej rady ústavu prerokované a schválené záverečné správy patria:

Cifranič, J., Hoppej, L.: *Návrh systému prémiovania výrobných robotníkov a technicko-hospodárskych pracovníkov v mäsovom priemysle na zvyšovaní akosti výrobkov a kvality práce*. V záverečnej správe o ukončenej úlohe

sa riešili možnosti zvýšenia účinnosti hmotnej zainteresovanosti pracovníkov na zvyšovaní akosti výrobkov v mäsovom priemysle. Navrhovaný systém premiovania je použiteľný v podnikovej praxi. Za priamej metodické pomoci sa overí na vybranom podniku VHJ Mäsový priemysel.

Petričko, M.: *Zborník noriem spotreby času a pohonných hmôt na orbách optimalizovaných na počítači*. Riešenie úlohy tohto druhu malo značný význam, a to tak z hľadiska metodického prístupu k problematike, ako aj z hľadiska praktickej tvorby výkonových noriem a spotreby pohonných hmôt na mechanizované operácie. Pre prax je dôležitá skutočnosť, že použitá metóda s využitím modernej výpočtovej techniky umožňuje pohotovo reagovať na zmeny a operatívne určovať, resp. korigovať príslušné normatívne hodnoty.

Ing. Vladimír Heribán, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 880 27 Bratislava

BAUMGARTNEROVÁ E. — MUNKOVÁ M., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 880 27 Bratislava

Živočišná výroba v odvetvovom systéme poľnohospodárskeho podniku

Zeměd. Ekon., 26, 1980, č. 1, s. 3—12. — 1 tab.

zemědělství, živočišná výroba, rostlinná výroba, odvětvové řízení, organizace, teoretické pojednání

Postupné presadzovanie odvetvového systému organizácie a riadenia v poľnohospodárskych podnikoch prináša zmenu aj v organizácii a riadení živočišnej výroby. V súvislosti s tým je žiadúce novousporiadať vertikálne i horizontálne vzťahy a väzby v úseku ŽV. V príspevku sa formulujú teoretické východiská riešenia, identifikujú sa vzťahy a väzby, do ktorých úsek ŽV vstupuje. Na základe analýzy niektorých faktorov vplyvajúcich na formovanie vertikálnych a horizontálnych vzťahov a väzieb sa uvádzajú návrhy, ktoré by smerovali k prehĺbeniu účinnosti a zdokonalenia odvetvového systému organizácie a riadenia v poľnohospodárskych podnikoch.

BLAAS G. — MACH F. — SAGARA D., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 880 27 Bratislava

Analýza delby práce v kolektívoch mechanizátorov rastlinnej výroby

Zeměd. Ekon., 26, 1980, č. 1, s. 33—44. — 6 tab., lit. 5

rostlinná výroba, pracovní kolektiv, organizace, dělba práce, analýza statistická

Príspevok predkladá výsledky empirickej analýzy delby práce a špecializácie mechanizátorov v 27 pracovných kolektívoch rastlinnej výroby. Na základe štatistickej analýzy vzťahov naznačuje súvislosti medzi špecializáciou mechanizátorov podľa vykonávaných pracovných operácií, veľkosťou a organizačným typom pracovných kolektívov, ako aj niektorými znakmi mechanizátorov (vek, vzdelanie, prax).

HASPRÁ R. — BARTO J., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 880 27 Bratislava

Kvantitatívne stránky formovania pracovných kolektívov v špecializovaných farmách dojnic a ošípaných

Zeměd. Ekon., 26, 1980, č. 1, s. 45—56. — 6 tab., lit. 7

zemědělství, koncentrace, specializace, dělba práce, organizace, řízení, pracovní kolektiv, projektové normy, profesní skupina

Metódou štatistickej analýzy komparácie príspevok hodnotí vývoj tvorby pracovných kolektívov v špecializovaných a vysoko koncentrovaných jednotkách v chove dojnic a ošípaných. Vzhľadom na typologický výskum sa vzorka člení na dva súbory (chov dojnic 9 jednotiek, $N = 283$; chov ošípaných 6 jednotiek, $N = 371$). Nedostatky v projektovej dokumentácii, jej zmeny počas výstavby, nedostatočné skúsenosti s riadením, nedostatočná odborná pripravenosť pracovníkov, ako aj iné faktory sú príčinou vzrastu skutočných počtov pracovníkov o viac ako tretinu v porovnaní s projektovými normami. Najviac vzrástli THP a skupina pracovníkov pomocných výrobných činností (služby).

FOLTÍN B. — SIROTSKÝ L., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 880 27 Bratislava

Niektoré ekonomické a socioprofesionálne aspekty opravárenstva strojov v poľnohospodárskych podnikoch

Zeměd. Ekon., 26, 1980, č. 1, s. 57—62. — lit. 3

zemědělství, úroveň podniku, mechanizace, opravy, organizace

Na základe poznatkov empirického výskumu a literárnych prameňov autori charakterizujú niektoré súčasné problémy opravárenstva strojov v poľnohospodárskych podnikoch. Ukazujú, že ďalšie zefektívňovanie opravárenskej činnosti si bude vyžadovať zmeny v doterajšom systéme opravárenstva poľnohospodárskych strojov tak v oblasti vybavenia podnikov modernými výkonnými strojmi a v zavedení diferencovaného systému opráv umožňujúceho zaviesť priemyselné metódy práce, ako aj v oblasti profesionalizácie opravárov a s tým súvisiaceho kvalifikačného rastu v záujmu rešpektovania špecifčnosti poľnohospodárskej výroby, spočívajúcej v jej sezónnosti.

Časopis uveřejňuje studie, rozbor a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu z oboru ekonomika zemědělství a výživy. Kromě těchto prací uveřejňuje v rubrikách Z vědeckého života a Ze zahraničí kratší aktuální zprávy a v rubrice Recenze kritické rozbor nových publikací.

Ke každé práci je nutné připojit prohlášení autorů o tom, že práce nebyla publikována jinde, a souhlas vedoucího pracoviště s jejím uveřejněním. Autor je plně odpovědný za původnost práce a za její věcnou a formální správnost.

O uveřejnění práce rozhoduje redakční rada časopisu, a to se zřetelem k lektorským posudkům, vědeckému a společenskému významu, aktuálnosti a kvalitě práce. Redakční rada také rozhoduje o event. sporných otázkách.

Rukopisy neúplné nebo s jinými závadami v uspořádání článku vrátí redakce k přepracování. Proto by autoři ve vlastním zájmu měli dodržovat tyto pokyny:

Základní členění práce

Název práce má stručně vystihovat její náplň a zaměření. Neužívá se v něm zkratk.

Úvod (bez nadpisu) má stručně vystihnout vědecký, politický, ekonomický i praktický význam práce, současný stav studované otázky v ČSSR i v zahraničí a účel výzkumu.

Vlastní práce má být členěna na kapitoly, má v ní být popsána použitá metodika (není-li původní, uveďte odkaz na literaturu), výsledky vlastní práce a jejich rozbor, zhodnocení práce ve vztahu k dříve publikovaným výsledkům (doplnit odkazy na literaturu).

Souhrn má podat stručný obsah článku, má poukázat na nově získané informace a fakta s označením jejich závažnosti, popř. osvětlit podstatné části nových výsledků, nového postupu nebo techniky. Má být podán celými větami, může obsahovat i návrh na využití v praxi nebo v dalším výzkumu, pokud to autor nerozvede ještě dále v závěru.

Literatura uvedená na závěr článku má obsahovat seznam jen těch literárních pramenů, na které se autor odvolává v textu. Do seznamu se zařazují autoři podle abecedy, bez číslování, každá citace na novém řádku.

Adresa pracoviště autorů — autor uvede své plné jméno, akademické, vědecké a pedagogické tituly a přesnou adresu svého pracoviště (včetně směrovacího čísla).

Anotace má mít asi 8 řádků.

Technické pokyny

Úprava rukopisů má odpovídat ČSN 88 0220. Tabulek, grafů a jiných příloh má být jen nezbytně nutný počet. Nepřipouští se duplicita tabulek a grafů.

Rukopis má být napsán strojem po jedné straně papíru formátu A4 s dvojitou mezerou mezi řádky (60 klepů na řádek, 30 řádků na stránku). Dodává se originál s jednou kopií. Rukopisy psané perličkovými typy nemohou být redakci přijaty. Ilustrační materiál a tabulky se zařazují na zvláštní listy na konec rukopisu za text, v textu musí být na ně odkaz. Pokud autor používá v práci zkratky jakéhokoliv druhu, je nutné, aby byly aspoň jednou vypsány, aby se předešlo omylům.

Ilustrační materiál (obrázky, schémata, diagramy apod., obecně označované jako obr.) má být nepodlepený, kreslený tuší na bílém nebo průsvitném papíře, písmo psané pomocí šablony. Může být dodán v pracovním provedení, honorář za jeho překreslení se pak odečte z autorského honoráře. Obrázky se číslují průběžně arabskými číslicemi a titulkou k nim se uvedou souhrnně na zvláštním listě (nezakresluje se do obrázku). Zařazení obrázků v textu se vyznačí příslušným odkazem.

Tabulky musí být dodány samostatně, průběžně číslovány římskými číslicemi a opatřeny titulky. Musí být přehledné, jasně a logicky uspořádané, s minimálním počtem sloupců a s přesně a úplně vyznačeným záhlavím, bez zkratk. Jejich umístění v textu se vyznačí příslušným odkazem.

Matematické vzorce jednoduché je možno psát na stroji, složitější musí být do textu vepsány perem velmi pečlivě a zřetelně. Nad a pod rovnicemi je třeba vynechat nejméně jeden řádek. Zvláště pečlivě je třeba psát a umisťovat indexy, exponenty a modifikující značky. Zřetelně je nutno vyznačit rozdíl mezi velkými a malými písmeny, mezi písmenem l a číslicí 1 a správně a zřetelně psát písmena řecké abecedy. Je nutno také tužkou označit písmena, která se mají sázet tučně (vektory, matice).

Délka rukopisů

nesmí přesáhnout (včetně tabulek a grafů) rozsah 15 strojových stran (v rubrikách 8 stran).

Měrové jednotky

musí odpovídat ČSN 01 1300, která je pro časopis závazná a vychází z Mezinárodní soustavy jednotek (SI). Uvádíme výběr v časopise nejčastěji používaných jednotek:

Základní jednotky

- pro délku metr (m)
- pro hmotnost kilogram (kg)
- pro čas sekunda (s)

Odvozené jednotky

- pro plošný obsah metr čtverečný (m^2)
- pro objem metr krychlový (m^3)
- pro energii (práci, teplo) joul (J)
- pro výkon wat (W)

Vedlejší jednotky

- pro čas minuta (min), hodina (h), den (d)
- pro objem litr (l)
- pro hmotnost tuna (t)
- pro teplotu Celsiův stupeň ($^{\circ}C$)

Dále je povoleno používat pro plošný obsah jednotky hektar (ha). S platnou normou nejsou v souladu jednotky cent (q) a kůň (k). Přepočítají se takto:

- 1 q = 100 kg = 0,1 t
- 1 k = 0,736 kW

Citace literatury

se řídí ČSN 01 0197. Odkaz na literaturu se uvádí v textu příjmením autora a rokem vydání, odděluje se od textu závorkou. ... jak uvádí Stárek (1973) ... Někteří autoři (Novák 1973, Kovář 1974) tyto problémy řeší ...

Uvádíme příklady citace:

- a) jednosvazkového díla:

LOM, F. aj.: Zemědělská ekonomika. 1. vyd. Praha, SZN 1971, 431 s.

- b) článku v časopise:

VÍTEK, M.: Dynamický model zemědělské výroby. Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 1, s. 1–10.

- c) výzkumné zprávy:

STÁREK, V. aj.: Systémová analýza zemědělsko-potravinářského komplexu ČSR [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1973. 150 s.

Korektury

Za definitivní text práce je třeba považovat rukopis. Stránkový obsah článku, zaslaný autorovi ke korektuře, je určen jen pro opravy chyb tiskárny nebo chyb vzniklých přepisem. Odůvodněné větší doplňky nebo změny ve stránkových obtazích budou realizovány jen v nejkrajnějším případě. Autor je povinen věnovat korekturám, zejména ověření všech vzorců a číselných údajů v tabulkách i v textu, co největší pozornost a péči. Redakce není povinna respektovat zřetelně chybné nebo nejasně vyznačené korektury autora a jeho plně nezdůvodněné či sporné zásahy. Obtahy stránek autor ve stanoveném termínu vrátí.

Palášthy E.: Problémy organizácie a riadenia poľnohospodárskych podnikov v podmienkach ďalšej koncentrácie a špecializácie	1
Baumgartnerová E., Munková M.: Živočišná výroba v odvetvovom systéme poľnohospodárskeho podniku	3
Bernát J.: Problémy organizácie vnútro podnikového chovrasčotu v podmienkach odvetvovej organizačnej štruktúry JRD	13
Horváth E., Bojnák M., Rapant V.: Analýza a modelovanie informácií v poľnohospodárskych podnikoch	25
Blaas G., Mach F., Sagara D.: Analýza deľby práce v kolektívoch mechanizátorov rastlinnej výroby	33
Haspra R., Barto J.: Formovanie pracovných kolektívov v špecializovaných farmách dojníc a ošipáných	45
Sirotský L., Foltín B.: Ekonomické a socioprofesionálne aspekty opravárenstva strojov v poľnohospodárskych podnikoch	57

Z vedeckého života

Heribán V.: Ekonomický výskum pre poľnohospodársku výrobnú a riadiacu prax	63
--	----

Příloha

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství (Diferenciace ve výsledcích JZD ve zhruba stejných přírodních podmínkách podle výrobních oblastí)

СОДЕРЖАНИЕ

Палашты, Е.: Проблемы организации и управления сельскохозяйственными предприятиями в условиях дальнейшей концентрации и специализации	1
Баумгартнерова, Е., Мункова, М.: Животноводство в отраслевой системе сельскохозяйственного предприятия	3
Бернат, Й.: О некоторых проблемах организации внутрихозяйственного хозрасчета в условиях отраслевой организационной структуры ЕСХК	13
Хорват, Е., Бойняк, М., Рапант, В.: Анализ и моделирование информации в сельскохозяйственных предприятиях	25
Блаас, Г., Мах, Ф., Сагара, Д.: Анализ разделения труда в коллективах механизаторов растениеводства	33
Гаспра, Р., Барто, Я.: Количественное формирование рабочих коллективов в специализированных формах дойных коров и свиней	45
Сиротски, Л., Фолтин, Л.: Некоторые экономические и социопрофессиональные аспекты ремонта машин в сельскохозяйственных предприятиях	57

Из научной жизни

Герибан, В.: Экономическое научное исследование для сельскохозяйственной производительности и управляющей практики	63
--	----

Приложение

Статистические обзоры о чехословацком и зарубежном сельском хозяйстве (Дифференциация в результатах ЕСХК в почти одинаковых природных условиях согласно производственным областям)

CONTENTS

Palášthy E.: Problems of the Organization and Management of Agricultural Enterprises in the Subsequent Stage of Concentration and Specialization	1
Baumgartnerová E., Munková M.: Animal Production in the Sectorial System of an Agricultural Enterprise	3
Bernát J.: Problems of the Organization of Enterprise Cost Accounting with a Sectorial Structure of Agricultural Co-operative Farms	13
Horváth E., Bojňák M., Rapant V.: Analysis and Modelling of the Need of Information in Agricultural Enterprises	25
Blaas G., Mach F., Sagara D.: Analysis of Division of Work in the Teams of Farm Mechanics in Crop Production	33
Haspra R., Barto J.: Formation of Work Teams on Specialized Dairy and Pig Farms	45
Sirotský E., Foltin B.: Some Economic and Socio-professional Aspects of Machine Repairing in Agricultural Enterprises	57

Science Life

Heribán V.: Economic Research for Production and Management Practice in Agriculture	63
---	----

Supplement

Statistical Surveys of Agriculture in Czechoslovakia and Abroad (Differentiation in the Results of Agricultural Co-operatives Farming under about the Same Natural Conditions according to Production Regions)

INHALT

Palášthy E.: Probleme der Organisation und Leitung der Landwirtschaftsbetriebe unter den Bedingungen der weiteren Konzentration und Spezialisierung	1
Baumgartnerová E., Munková M.: Tierproduktion im Zweigsystem eines Landwirtschaftsbetriebes	3
Bernát J.: Zu einigen Problemen der Organisation des innerbetrieblichen Chosrastschots unter Bedingungen der Zweigorganisationsstruktur der LPG	13
Horváth E., Bojňák M., Rapant V.: Analyse und Modellierung des Bedarfes an Informationen in landwirtschaftlichen Betrieben	25
Blaas G., Mach F., Sagara D.: Analyse der Arbeitsteilung in den Kollektiven der Werkstattsschlosser der Pflanzenproduktion	33
Haspra R., Barto J.: Quantitative Seiten der Bildung von Arbeitskollektiven in spezialisierten Farmen für Milchkühe und Schweine	45
Sirotský E., Foltin B.: Einige ökonomische und sozioprofessionelle Aspekte der Maschineninstandsetzung in den Landwirtschaftsbetrieben	57

Vom Wissenschaftsleben

Heribán V.: Ökonomische Forschung im Dienste der landwirtschaftlichen Produktions- und Leitungspraxis	63
---	----

Beilage

Statistische Übersichte über die tschechoslovakische und ausländische Landwirtschaft (Differenzierung der Ergebnisse der einzelnen LPG unter den fast gleichen natürlichen Bedingungen entsprechend den Produktionsgebieten)

Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky a předplatné přijímá PNS — ústřední expedice tisku, administrace odborného tisku, Jindřišská ulice 14, 110 00 Praha 1. Lze též objednat u každé pošty i poštovního doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS — expedice tisku, oddělení vývozu tisku, Jindřišská ulice 14, 110 00 Praha 1. Vytiskl TISK, knižní výroba, n. p., Brno, závod 3, 737 36 Český Těšín.

Třídění JZD v ČSSR podle výše dosaženého hektarového výnosu brambor (bez raných)

v % z celkového počtu JZD

Interval t/ha	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978
JZD, která nepěstují brambory	78,1	78,6	28,3	27,8	4,9	5,4	8,1	6,6	10,3	11,5	23,2	23,3
do 8,00	7,8	5,6	9,4	4,1	6,9	5,8	3,5	2,9	11,9	11,0	7,7	5,5
8,01—10,00	2,4	3,3	6,4	3,0	8,1	3,7	5,8	3,3	9,5	9,0	6,6	4,0
10,01—12,00	3,4	4,4	7,3	4,6	14,6	6,1	7,4	4,5	9,5	9,0	9,4	5,6
12,01—14,00	3,2	2,2	8,0	4,6	13,8	6,8	10,7	3,7	13,1	7,0	10,1	5,1
14,01—16,00	1,2	3,7	10,7	5,6	14,5	8,0	15,0	5,8	10,7	9,5	11,2	6,6
16,01—18,00	1,5	0,7	8,6	9,5	14,0	8,1	16,0	7,4	8,7	8,5	10,4	7,3
18,01—20,00	1,2	0,4	7,7	8,7	8,6	13,6	11,7	11,5	8,3	11,0	7,7	9,7
20,01—22,00	1,0	—	5,4	6,7	6,3	14,6	6,1	9,5	6,4	11,5	5,3	9,2
22,01—24,00	0,2	0,7	3,0	7,2	4,2	9,5	7,4	7,8	7,2	5,5	4,0	6,9
24,01—26,00	—	0,4	2,4	5,4	2,3	5,2	4,3	14,0	3,2	2,5	2,4	5,4
26,01—28,00	—	—	1,4	2,4	1,1	6,1	2,8	8,2	0,4	1,5	1,2	4,0
28,01—30,00	—	—	0,7	4,6	0,5	2,5	0,5	5,8	—	1,0	0,4	2,9
30,01 a více	—	—	0,7	5,8	0,2	4,6	0,7	9,0	0,8	1,5	0,4	4,5
JZD celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Třídění JZD v ČSSR podle dosaženého hektarového výnosu cukrovky a podle průměru roční dojivosti 1 krávy

v % z celkového počtu JZD

Interval	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978
hektarový výnos cukrovky v tunách												
JZD, která nepěstují cukrovku	11,2	14,8	10,1	9,5	82,5	83,7	99,0	98,4	100,0	100,0	56,4	57,6
do 20,00 t/ha	4,4	5,9	1,5	3,3	0,7	1,0	—	0,4	—	—	1,3	2,0
20,01—25,00	7,1	13,3	6,9	4,8	1,7	1,7	—	—	—	—	3,5	3,8
25,01—30,00	8,0	23,6	13,7	10,0	2,5	2,4	0,5	—	—	—	5,8	7,0
30,01—35,00	15,3	21,0	18,8	22,8	4,3	3,9	0,5	0,4	—	—	8,9	10,8
35,01—40,00	18,2	14,8	25,5	26,9	3,9	4,4	—	0,4	—	—	10,9	10,8
40,01—45,00	16,5	4,8	13,6	17,4	3,0	2,2	—	0,4	—	—	7,2	6,1
45,01—50,00	11,7	1,8	7,1	4,5	1,0	0,5	—	—	—	—	4,0	1,6
50,01—55,00	5,4	—	2,1	0,4	0,4	0,2	—	—	—	—	1,5	0,2
55,01 a více	2,2	—	0,7	0,4	—	—	—	—	—	—	0,5	0,1
JZD celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
průměrná roční dojivost 1 krávy v litrech												
JZD, která neprodukují mléko	4,6	3,0	1,8	0,2	1,2	0,5	0,5	—	3,2	5,0	2,0	1,2
do 2000 litrů	1,0	0,7	0,7	0,6	1,6	1,4	2,0	2,9	8,3	10,5	2,0	2,3
2001—2250	2,9	1,5	3,2	1,7	5,8	3,7	6,6	4,5	8,7	13,0	5,0	4,0
2251—2500	6,6	3,7	9,7	2,6	13,4	12,4	13,7	9,5	18,7	16,0	11,9	8,5
2501—2750	18,7	12,5	21,2	13,4	23,6	19,1	24,1	23,5	20,2	19,5	22,0	17,3
2751—3000	24,3	12,9	27,8	21,3	25,8	25,6	24,9	22,2	19,5	10,0	25,4	20,3
3001—3250	21,2	25,5	22,0	31,7	16,6	22,0	19,3	18,5	11,5	13,5	18,6	23,6
3251—3500	12,9	19,9	7,5	17,6	7,2	8,8	6,3	13,6	7,1	8,0	8,0	13,4
3501—3750	4,9	7,8	4,4	7,4	3,5	3,6	1,8	3,3	2,4	3,0	3,6	5,1
3751 a více	2,9	12,5	1,7	3,5	1,3	2,9	0,8	2,0	0,4	1,5	1,5	4,3
JZD celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Interval	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978
produkce masa v kg na 1 ha zemědělské půdy												
JZD, která neprodukují maso	0,5	1,8	0,3	—	0,3	—	—	—	1,6	0,5	0,4	0,3
do 100 kg/ha	2,0	1,1	1,9	0,4	3,8	2,9	7,4	5,8	36,5	38,5	6,6	6,4
101—150	5,1	3,3	6,0	1,3	9,8	8,0	19,0	9,5	28,6	20,0	11,2	7,1
151—200	11,2	8,5	13,0	2,4	23,7	15,8	36,8	26,7	21,8	25,0	20,7	13,7
201—250	15,8	8,8	19,9	24,5	30,3	25,3	23,6	38,3	8,3	9,5	22,3	22,6
251—300	17,3	14,8	21,1	19,8	16,8	23,2	9,4	12,8	2,0	4,0	15,5	17,4
301—350	23,1	18,5	18,1	19,8	8,1	15,2	3,5	4,1	0,4	2,0	11,7	13,9
351—400	10,9	18,5	9,8	14,5	4,2	5,4	—	1,6	0,8	—	5,8	8,7
401—450	8,5	8,8	4,6	6,9	1,8	1,5	—	0,4	—	—	3,1	3,7
nad 450	5,6	15,9	5,3	10,4	1,2	2,7	0,3	0,8	—	0,5	2,7	6,2
JZD celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
produkce mléka v litrech na 1 ha zemědělské půdy												
JZD, která neprodukují mléko	4,1	3,3	1,8	0,2	1,2	0,5	0,5	—	2,8	5,0	1,8	1,3
do 450 l/ha	8,3	6,6	4,6	3,5	6,9	7,6	6,6	8,2	29,4	33,0	8,5	9,4
451—600	20,7	11,1	8,0	6,1	6,5	6,8	7,9	5,8	19,0	18,5	10,5	8,4
601—750	31,1	24,7	11,8	10,8	16,6	12,2	26,9	23,9	11,9	11,5	18,6	15,3
751—900	21,4	28,8	18,0	14,5	28,5	25,9	29,2	28,0	16,3	15,5	23,5	22,5
901—1 050	9,2	14,4	24,4	21,0	21,3	25,3	14,5	17,3	10,3	8,5	18,3	19,5
1 051—1 200	3,2	7,0	16,2	26,5	11,5	12,7	7,3	9,0	5,5	2,5	10,4	13,8
1 201—1 350	1,5	2,2	11,1	12,6	4,6	5,6	3,8	4,9	2,0	3,0	5,5	6,5
nad 1 350	0,5	1,9	4,1	4,8	2,9	3,4	3,3	2,9	2,8	2,5	2,9	3,3
JZD celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Třídění JZD v ČSSR podle výše materiálních nákladů*) v Kčs na 1 ha zemědělské půdy

v % z celk. počtu JZD

Interval mater. nákl. na 1 ha v Kčs	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978
do 3 999	1,8	—	1,1	0,2	2,8	0,2	6,8	0,4	14,7	10,0	3,9	1,3
4 000—4 999	5,8	—	3,5	—	15,1	1,0	19,3	4,1	19,4	8,0	11,6	1,8
5 000—5 999	14,1	1,1	9,6	1,1	28,1	6,9	28,7	7,8	19,8	11,0	20,3	5,1
6 000—6 999	19,2	5,9	17,2	3,5	21,7	19,8	18,8	25,9	13,9	18,5	19,0	14,1
7 000—7 999	20,7	13,3	21,6	9,1	11,8	24,6	10,9	22,6	7,9	14,5	15,3	17,4
8 000—8 999	13,4	17,3	17,2	16,7	8,4	17,1	4,3	12,8	6,7	10,0	10,7	15,8
9 000—9 999	9,2	18,1	10,2	20,4	3,3	10,2	2,3	8,3	2,4	9,5	5,9	13,8
10 000—10 999	5,1	12,9	7,3	14,7	2,9	6,6	2,5	5,0	2,8	5,0	4,4	9,4
11 000—11 999	3,4	12,9	4,7	11,3	1,6	3,7	1,8	3,3	2,4	3,0	2,8	6,9
12 000—12 999	2,9	5,2	2,1	6,5	1,6	2,6	1,0	0,8	1,6	2,0	1,8	3,7
13 000—13 999	1,2	3,3	2,1	6,1	0,5	1,4	0,8	1,2	0,8	2,0	1,1	3,0
14 000—14 999	0,5	1,9	0,7	2,6	0,7	1,0	1,0	0,8	1,2	1,0	0,7	1,5
15 000—15 999	0,5	2,6	0,9	1,9	0,1	1,0	0,8	1,2	1,2	1,0	0,6	1,5
16 000 a více	2,2	5,5	1,8	5,9	1,4	3,9	1,0	5,8	5,2	4,5	1,9	4,7
JZD celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*) v roce 1978 pro srovnatelnost s rokem 1975 včetně služeb nemater. povahy

Třídění JZD v ČSSR podle úrovně produktivity práce, vyjádřené hodnotou celkové hrubé produkce v Kčs na 1 pracovníka

v % z celk. počtu JZD

Interval CHP na 1 prac. v Kčs	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978
do 49 999	3,7	0,4	4,3	0,2	5,8	1,4	6,4	1,2	34,1	15,5	7,8	2,5
50 000— 59 999	6,3	0,7	5,0	0,9	6,9	3,6	13,4	3,3	25,8	17,0	9,0	3,9
60 000— 69 999	10,5	4,4	8,7	3,2	13,9	6,6	19,5	9,0	20,6	22,0	13,4	7,5
70 000— 79 999	18,0	8,1	17,9	4,3	19,1	8,1	28,4	9,5	12,3	18,5	19,3	8,5
80 000— 89 999	18,7	15,5	25,2	8,2	21,3	8,6	17,8	21,0	3,2	14,5	19,8	11,9
90 000— 99 999	17,0	18,5	20,2	18,9	17,5	17,1	8,4	27,6	2,0	6,5	15,4	18,0
100 000—109 999	13,9	21,0	11,2	26,3	9,8	26,8	4,3	16,5	1,2	3,5	9,2	21,7
110 000—119 999	6,1	14,0	4,6	20,0	3,4	16,3	0,5	7,4	—	0,5	3,4	13,9
120 000—129 999	2,9	8,5	1,8	10,9	1,3	6,8	0,8	2,5	0,4	0,5	1,5	6,8
130 000—139 999	1,5	4,1	0,6	4,1	0,5	2,5	—	0,4	—	0,5	0,5	2,7
140 000—149 999	0,2	4,1	0,1	2,6	0,0	1,0	—	0,4	0,4	0,5	0,2	1,8
150 000 a více	1,2	0,7	0,4	0,4	0,5	1,2	0,5	1,2	—	0,5	0,5	0,8
JZD celkem *	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Třídění JZD v ČSSR podle úrovně nákladovosti výroby (náklady*)/výkony)

v % z celk. počtu JZD

Interval nákl./výk. v Kčs	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978	1975	1978
do 49	0,5	—	—	—	—	—	—	—	0,4	—	0,1	—
50—54	0,3	—	0,1	—	—	—	—	—	—	—	0,1	—
55—59	0,7	—	0,1	—	—	—	—	0,4	—	0,5	0,1	0,1
60—64	5,4	—	0,6	—	0,3	—	0,5	—	—	—	1,1	—
65—69	20,4	3,0	6,1	0,2	0,8	0,2	1,3	—	1,2	—	5,3	0,6
70—74	28,0	10,7	15,1	6,1	7,9	3,2	4,6	3,3	2,8	0,5	11,9	4,8
75—79	15,6	22,5	21,9	19,1	19,3	14,9	18,8	16,5	10,7	5,0	18,5	16,2
80—84	8,0	21,4	25,6	33,2	24,8	26,1	26,1	30,5	16,3	17,5	21,9	26,8
85—89	5,1	16,6	14,6	19,3	21,6	27,3	21,8	22,2	18,2	22,0	17,0	22,3
90—94	6,8	11,1	8,4	10,4	13,4	13,6	14,5	15,2	17,5	17,0	11,6	13,0
95—99	3,6	6,6	4,3	4,8	5,8	6,9	6,8	4,5	10,3	13,0	5,7	6,7
100 a více	5,6	8,1	3,2	6,9	6,1	7,8	5,6	7,4	22,6	24,5	6,7	9,5
JZD celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*) materiální náklady (v r. 1978 pro srovnatelnost s rokem 1975 včetně služeb nemateriální povahy) a mzdové náklady v Kčs na 100 Kčs celkových výkonů